کـــاوە جـــەلال

هونەرمەند و کولتوور

هەڤپەیڤین لەگەڵ هونەرمەندان
گارا
شیروان خان
ئاڤان سدیق

کاوە جەلال

مەڵبەندی کوردۆلۆجی

هەرێمی کوردستان
سەرۆکایەتیی ئەنجومەنی وەزیران
مەڵبەندی کوردۆلۆجی

- **ناوی کتێب: هونەرمەندو کولتوور**
- **نووسەر: کاوە جەلال**
- **پیتچنین: نووسەر**
- **دیزاین و سەرپەرشتیی چاپ: بریار فەرەج کاکی**
- **بەرگ: کمال علی**
- **ژمارەی سپاردن: ١٥١١ / ساڵی٢٠٠٩**
- **چاپخانە: رەنج/ سلێمانی**
- **تیراژ: ١٠٠٠ دانە**
- **نرخ: ١٧٥٠ دینار**
- **زنجیرە: ٣٦**

مەڵبەندی کوردۆلۆجی
ناونیشان: سلێمانی، گردی ئەندازیاران- گەڕەك/ ١٠٥، کۆڵان/ ٢٥، ژ.خانوو/ ٤، ژ. پۆست/ ٩٥
تەلەفون: ٣١٩٣٠٩٣
www.kurdology.com
kteb@kurdology.com

ناوەڕۆک

بابەت	لاپەڕە
پێشگوتن	٧
ڕێبەری ١	٩
ڕێبەری ٢	١٧
چاوپێکەوتن لە گەڵ (گارا)	٢٥
چاوپێکەوتن لە گەڵ (شیروان خان)	٥٥
چاوپێکەوتن لە گەڵ (ئاڤان سدیق)	٧٣
پاشکۆ، ژیاننامەی هونەرمەندەکان	٨٣
ژیاننامەی (گارا)	٨٣
ژیاننامەی (شیروان خان)	٨٦
ژیاننامەی (ئاڤان سدیق)	٨٩

پێشگۆتن

ئەم هەڤپەیڤینانە (گەر بۆمان هەبێ ناویان بنێین هەڤپەیڤین!) هاوینی ٢٠٠٧ لەگەڵ گارا، شیروان خان و ئاڤان سدیق لە ئەڵمانیا ئەنجام دران. لێرەدا ئامانجی سەرەکی بریتی بوو لە هێنانەگۆڕێی دانوستاندن لەبارەی هونەری شێوەسازی (١) و کاراییە کولتوورییەکەی. بەڵام لەبەر ئەوەی لە سەرەتاوە تەوەرەکانی هەڤپەیڤینێك نەچەسپێنرابوون، بەڵکو کێشەکان لە رەوتی خۆدەربڕینەکانی ئەوانەوە وەك پرسیار دەگیران یان گۆڕان پێدەدران، ئەوا وەك سەرەنجام ئەوەی لێکەوتەوە کە ئەوان بەسەر کێشەی هونەر و هونەرمەندی شێوەسازییەوە هاوکات هەڵوێست لەسەر هونەرەکانی دیکە وەردەگرن و بەتایبەتیش دەپەرێنەوە بۆ رەخنەی کولتوور.

ئەم هەڤپەیڤینانە بەرهەمی پێکەوەکارکردنی راستەوخۆن: "گفتوگۆکان" وەك ئەنجامی دانیشتن لەگەڵ هەر یەکەی هونەرمەندان گارا و شیروان خان و ئاڤان سدیقدا لەسەر کاسێت تۆمار کراون. ئەوان خۆیان راستەوخۆ دەدوێن، کەواتە ئەم هەڤپەیڤینانە راستگۆیانەن، واتا پرسیارەکانیان بۆ نەنێرراونەتە ماڵەوە و ئەوانیش بە ئیسراحەت و بە یاریدەی کتێب وەڵام بنووسنەوە و وەگ گوتار پوختی بکەنەوە. نەخێر. بێگومان دوای نووسینەوەی سەرجەم هەڤپەیڤینەکان، پێکەوە لەگەڵ هەر یەکەی هونەرمەندەکاندا بەجیا (جگە لە ئاڤان سدیق) بەسەر دەربڕینەکانیاندا چووینەوە و ئەوەی ئەوان بە کەم یان بە زیادەرۆییان زانیبێ (ئاخر ئەوان راستەوخۆ دەدوان)، کوژێنراوەتەوە، یان گەر گوزارشتێکی پوختتریان لە گوزارشتێکی دەربڕرروای سەر کاسێتەکە هەبووبێ، وەك لەبریی دانراوە. بەڵام تۆماری هەڤپەیڤینەکە لەتەك ئاڤان سدیقدا کێشەیەکی تەکنیکیی لێکەوتەوە: تۆماری سەر

---

١) لە هەڤپەیڤینەکاندا هونەرمەندان خۆیان واژەی "شێوەکاری" بۆ هونەرەکە بەکاردەهێنن و ئێمە نەمان گۆڕیوە، جا گەرچی لەو باوەڕەداین واژەی شێوەسازی راستترە: هونەرمەند شێوەیەك دەسازێنێ.

کاسێتەکە لە جێیەکی تایبەتی بەدوواوە هێندە تیژ دەبێتەوە کە ئیتر تێگەیشتن لێی پڕئەرك بوو و نووسینەوەی لەسەر کاغەز پێویستیی بە ڕێکخستنەوەی زمانییانە هەبوو. بەڵام ئەم کێشەیە تەنها توانرا لە دوو پرسیاردا چارەسەر بکرێ، چونکە تا رادەیەك شیاوی لێتێگەیشتن بوون، واتا توانرا دەربڕینەکان بە یاریدەی گونجاندنی ڕێزمانی پێکەوە بلکێنرێن بەبێ ئەوەی رستەی زیادەیان پێوە بنرێ. بەڵام نووسینەوەی دەربڕینەکانی دیکەی ئەو نزیکەی مەحاڵ بوو و لەبەر ئەم هۆیە وازمان لێهێنان.

کاوە جەلال

ڕێبەری

١

هونەر بەدەگمەن ([٢]) توانیویەتی لە لای کورد کارایی کولتووری وەربگرێ و لە لای وەرگر (ڕێسیپیەنت) وەك جیهانێکی وێنەیی-ئەندێشەیی ئەوتۆ دەربکەوێ کە لەنێو خۆیەوە بۆ وەرگر ببێ بە شیمانەگەلی هەڵوێستوەرگرتنی ڕەخنەیی. بەڵام بۆ پاڵ ئەم کێشەیە کە ڕیشەی لەنێو شێوازی ترادیسیۆنییانەی هزرینی کوردیدا داکوتاوە، کێشەیەکی دی خڕدەبێتەوە: لەگەڵ پێربوونی "کۆمەڵان"ی کوردی عێراقدا (واتا ئەوە کە ئەوان سۆزمەندانە ناوی دەنێن "کوردەواری!")، ئینجا لەتەکیدا پەککەوتنی سەرجەم نەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکانیان، هەمیشە پتر "ئیشکەرانی قەدیمی" داواکاری بۆ هونەرمەندبوون بەرز دەکەنەوە و لە نێوەندی هونەریشدا هێشتا وەك هونەرمەند چواندنیان پێدەدرێ؛ ئەم "چالاکە قەدیمییانە" زۆر جار لە بواری هونەرە جیاکاندا دژەهەڵوێستێکی دوژمنکارانە ئاراستەی دیدی نوێی هونەری دەکەنەوە و لێرەشدا زۆر جار هەڵوێستەکانیان لەسەر دەستووری "پشتبەستن بە دەسەڵاتی باڵا" دەپارێزن.

ئەم حاڵەتە لە بنەڕەتدا کێشەیەکی توخمییە و پێویستە ڕەخنەییانە بپشکنرێ. چاکترین پنتی لێوەدەرچوون بۆ ئەم پشکنینە ڕەخنەییە بریتییە لە هەوڵدان بۆ گرتنی خودی هونەر: هونەر وەك دیاردەی سێنسی (دیار و وێنەیی) کە هەردەم لە خۆیەکی ئازادەوە سەرهەڵدەدات. ئێمە لەم ڕوانگەیەوە خۆمان لە بەردەم سێ کێشەی توخمیدا دەبینینەوە: فێنۆمێنی هونەر، ئەقڵیەتی ترادیسیۆنیی بەرهەمهێنەر و وەرگر، ڕەخنە و زانستی هونەر.

---

٢) دەشێ ئەم دەگمەنە وەك ئاماژەیەك بۆ هۆنراوە و سروود وەربگیرێ، بەڵام ئەمانیش تەنها سۆزمەندانە وەرگیراون، نەك وەك جیهانی وێنەیی-ئەندێشەیی کە وەرگر بۆ لێهزرینی ئێستێتیکی ببزوێنێ.

ئێمـە بـە سـەرنجێکی رەخنـەیی دەبیـنین کـە فێنـۆمێنی هونـەر دیـاریکردنێکی روونی ئێستێتیکییانەی لـە ترادیـسیۆندا نییـە، واتـا هونـەر وەك دیـاردەی سێنـسی نـەکراوە بـە کێـشەیەکی هـزر. هونـەر کـە لـە کـاتی ئەرِیستۆتێلیـسەوە کایەیـەکی خۆمەندی ئەفراندنە و نە سەر بە کایەی زانـین (مەعریفـە) و نـە سـەر بـە کایـەی زانستەکانی کردارە (رەوشتناسی)، بۆ خۆی وەك بوونەوەرێك بەپاڵ زانستە تیۆریی و پراکتیکییەکانـەوە هەیـە و هاوکـات نەشـیاوە لـە ژیـانی مـرۆڤ بـسڕدرێتەوە. بـە پێچەوانەوە هونەر کە خۆمەبەستە، بە واتایەکی دی بەدەرە لە مەبەستی دەرەکی، لە پێکەوەگەریی ئازادی هەستی سێنسی و زەینەوە ئـاوەڵا دەبـێ و سـستبوونی هـەر یەکەی ئەم دوو تـەوەرە واتـای بـەهێزبوونی لایـەنێکیان دەگەیـەنێ کـە پاشـان وەك سـەرەنجام شـتێکی دیکـەی جیـاوازی لـە هونـەر لێدەکەوێتـەوە: یـان بەرهـەمێکی سۆزمەند کە بەهۆی لاوازیی زەینەوە نوقسانیی لە فۆرمدا هەیە (ئاخر ئەوە زەینـە کـە دەفـۆرمێنێ)، یـان بـە پێـچەوانەوە کـارێکی زەینییـە کـە لـە زانـست نزیکـی دەخاتەوە.

ئێمـــە لـــە رووی پرســـیاری بەرهـــەمهێنان و وەرگرتنـــەوە (پرۆدوکـــسیۆن و رێسەپـسیۆنەوە) پـوختتر دەتـوانین کێـشەی هونـەر دیـاربهێنین. هونەرمەنـد لـە خۆیـەکی ئـازادەوە، واتـا ئـازاد لـە دیـد و روانگـەی وەرگـر، وەك کەسـێکی خـاوەن موعانات و بەهرەمەند بە رۆشنبیرییەکی تایبەتییەوە دەئـافرێنێ، کەواتـە دەتـوانێ و دەوێرێ خـۆی بـۆ وێنـەکانی تـەرخان بکـات، بـەڵێ تەنانـەت رێ دەدات وێنـەکانی لەتـــەك خۆیانـــدا کێـــشی بکـــەن. ئـــەم هونەرمەنـــدە جیـــاوازە لـــەو کەســـە سۆسیۆکولتوورییە کە لە بەهرەی هونەری و بڕێك راهێنانەوە چاوی بڕیوەتـە ئـەو دیـاردە هونەرییـە جیهانییانـە کـە وەك ئیـشی تاکـە یـاخیبووانی هونەرمەنـد هێنراونەتـە گـۆڕێ، واتـا ئیـشە جیهانییـەکان وەك مۆدێـل بـۆ کـارکردنی خـۆیی وەردەگرێ، یان گـەر کەرەسـەیەکی خۆمەنـدی لـە بەردەسـتدا بـێ، ئـەوا لـە جیهـان-بینییەکی وەرگیراوەوە بەبێ بەئاگابوون لە فۆرماندنی هونەری "رێکی دەخـات"([٣]) — فۆرمانـــدنی هونـــەری کـــە هەمیـــشە خـــستنەوەی "هەقیقـــەتێك"ی تایبـــەتیی

٣) گەرەکە لێرەدا تا رادەیەك بواری هۆنراوە و چیرۆك دەربهێنین، بەڵام ئەم بوارەش هەتا ئەمڕۆ بە دەگمەن لە دیدێکی مۆدێرنەوە خراوەتە ژێر توێژینەوە. بۆ ئەم کێشەیە بڕوانە توخمی سێیەمی کێشە تێماتیزەکراوەکەمان، واتا رەخنە و زانستی ئەکادیمییانەی هونەر.

هونەرییە. گرنگترین مۆرکی ئەم کەسە سۆسیۆکولتوورییە ئەوەیە کە "من"ێکی پێنەگیوی هەیە و ئەو منەی لە پشتی کرداری رۆژانەوە مت کراوە. کەس لێرەدا وەك یەك-ێکی سەر بە ئاپورە لە روانگەی رەزامەندیی گشتییەوە کار دەکات (ئاخر دەبێ وەك ئەم کەرتە ئاوها بێ) و هەوڵ دەدات پرێستیژێك لەنێو بینای کۆمەڵایەتیدا دابین بکات (٤). لەم پەیوەندییەدا توخمێکی هەرە سەرچاوەیی ئەفراندنی هونەری سڕدراوەتەوە یان کەس بە هیچ شێوەیەك لێی بەئاگانەهاتۆتەوە: ئازادی. ئازادیی تاك لەو کراوەییەدایە کە ئەو بۆ وێناکانی نێو هۆشی هەیەتی، ئەمەش لە خۆیدا ئاڕاستەوەرگرتنێکی سەبژێکتیڤییە کە بە هیچ شێوەیەك رەچاوی وەرگری هونەری ناکات. ئاخر هەر کارکردنێکی هونەری، رەهەندی وەرگر لە خۆ بگرێ، نشوستی دەهێنێ، چونکە دەبێ بە ئاستەنگ لە بەردەم خۆتەرخانکردندا بۆ وێنەکان، هەروەها کەسەکە بە زەروورە دەخزێنێتە نێو "موراعاتەوە"، لێرەشەوە کەس ناچار دەبێ زۆر وێنەی جەوهەریی رەسەن لە ئیشەکەی بقرتێنێ و حاڵەتە-وێنەی بەگشتی خوازراوی بخاتە سەر. بەڵام بە پێچەوانەوە ئیشکردنێك کە وەرگری لێ بەدەرکرابێ، حاڵەتێکە کە تێیدا هونەرمەند بە تەواوی ئاڕاستە رووەو وێناکانی وەردەگرێ و لەنێو پێکەوەگەریی زەین و شعوردا جیهانێکی تایبەتی وێنەیی دەفۆرمێنێ (٥). ئاخر فۆرماندن بریتییە لە کاری سەرەکیی هونەری، بە واتایەکی دی، ئێمە دارشتنێکی وێنەییمان لەنێو سەرجەمێکی هونەریدا هەیە، لێرەشدا فۆرم سەرەکییە و کەرەسە یان ناوەرۆك لاوەکییە: زۆر دەشێ حاڵەتی ئەوپەڕی گچکەی مرۆڤی کە وەك جوان ی هۆشسامکەر کەسی هونەرمەند دەپێکێ، ببێ بە کەرەسەی فۆرماندنی جوان، بەڵام هەروەها بە پێچەوانەوە زۆر دەشێ سەرجەم نەکبەتیی کاتشوێنێکی تایبەتیی گەلێك نەبێ بە هونەری مەزن، ئەمەش بەتایبەتی کاتێك روو دەدات، گەر رووداوەکان سەرجەمییانە دەرکنەکرابن و وەك دەرککراو نەبووبن بە جیهانێکی نارێکخراوی وێنەیی (خەیاڵی) کە پاشان هونەرمەند لەنێو خۆتەرخانکردنی

---

٤) تەنانەت ئەو هونەرمەندانە کە بە کێشەی نیشتمان و گەلەوە خەریکن، خۆیان لەنێو ئەم کاتیگۆرییەدا دەبیننەوە.

٥) بۆ ئەم پەیوەندییەی ئێرە هیچ گرنگ نییە کە داخۆ ئەو جیهانە تایبەتییە وێنەییە فۆرماندنێکی داخراو یان کراوە یا شێوەیەکی دیکەی هەبێ.

ئازادەوە بۆ فۆرماندن ببزوێنن — جا هەر جۆرێکی فۆرماندن بێ، نەخێر، بەڵکو بە پێچەوانەوە رووداوەکان تەنها کەس وەك ئەڵقەیەکی کۆمەڵایەتی بهەژێنن، یان کەس بۆ نموونە لە بەئاگابوونی گشتیی نەتەوەییەوە "بەزۆر" پێکەوەیان بلکێنێ.

بەڵام ئێمە هاوکات گەرەکە پابەند بە بەرهەمهێنانی (پرۆدوکسیۆنی) هونەرییەوە کێشەکی دی دیار بهێنین. لەو هەقیقەتەوە کە هونەر زۆر ئاسان بۆی دەلوێ بەسەر سنووری نێوەندە کولتوورییەکەی خۆیدا بپەڕێتەوە، ئەوا شیاوە و دەشێ بەتایبەتی لە کۆمەڵە ترادیسیۆنییە داخراوەکاندا، بۆ نموونە لە کۆمەڵە ئیسلامییەکاندا، بکرێ بە مۆدێل بۆ کارکردنی خۆیی. ئەمە لە بنەڕەتدا هەڵوێستێکە کە بەرەهایی ئەفراندنی خۆیی دەکوژێ، چونکە لێرەدا هۆشسامبوون و پرسیار نەهاتوونەتە ئاراوە، بەڵکو لێرەدا تەنها "ئەندامێکی کۆمەڵایەتی" کار دەکات کە بەزۆریی (با لایەنی بەرژەوەندیی مادی وەلاوە بنێین) پابەند بە دید و خۆزگەی وەرگرەوە چالاك دەبێ، واتا ئەو وەرگرە کە کەمینە چالاکەکەی نێو کایەی هونەر نییە، بەڵکو ئەو "عەوام"ـەیە کە بەزۆریی چێژ لە کیبچ (Kitsch)[٦] دەبینێ و کەمترین چێژی پاکژێنراو یان کارتێداکراوی هونەریی نییە، بەڵکو تەنها کەسێکی ترادیسیۆنیە بە ناخێکەوە کە بە کیبچ دەخرۆشێ ([٧]): حەزی لە وێنەی

٦) واژەیەکی ئەڵمانییە کە لە زمانە ئەوروپییەکان و عەرەبیشدا بەکاردەهێنرێ. پێناسەیەکی پوختی ئەم تێگەیە (چەمکە) نزیکەی نەشیاوە. ئێمە دەتوانین ئەم مۆرکانە بۆ وشەی کیبچ دیاریبکەین: ١) کیبچ ئەوە چەندپات دەکاتەوە کە لێڕوانەر پێشتر دەیناسێ، بە پێچەوانەی ئیشی هونەری کە مرۆڤ چاوەڕوانیی ڕەسەنێتیی لێدەکات. ٢) مرۆڤ دەتوانێ بەئاسانی بەرهەمی بهێنێتەوە ٣) بابەتەکە لە جێی هەڵەدایە، بۆ نموونە بەرهەمەکانی پیشەسازیی موزیك وەك موزیکی میللی دادەنرێن. ٤) بابەتەکە لە کاتی هەڵەدایە، بۆ نموونە مرۆڤ بە گۆرانی ستایشی وڵاتێك دەکات کە لە بنەڕەتدا ئەوها نییە. ٥) هەڵە لە کەرەسەدا هەیە، بۆ نموونە بەکارهێنانی هەستی ڕواڵەتی نەك هەستی ڕاستەقینە ("دڵەکەم من بەبێ تۆ ناژیم").

٧) لێرەدا موزیك وەك نموونە وەردەگرین (بێگومان زۆر چاك دەشێ هۆنراوە و شێوەسازیش وەك نموونە وەربگیرێن). ئەمڕۆ موزیك بەزۆریی کۆپیکردنی موزیکی فارسی و تورکییە، یان لاواندنەوەی لادێییانەیە. یەك تاکە موزیکی نییە کە ئاواز و تێکستی سەردەمییانەی هەبێ: تێکستی سەردەمی داڕزان، سەردەمی هەڵوەشاندنەوەی بەهاکان، گەوجبوونی گەنجان، ملدانەبەر، نەخۆشخستنی سروشتی ناخەکی و دەرەکی، واتا موزیکێك کە دەبێ لەم حاڵەتەدا شاری بێ و ئێمەی وەرگریش ڕاستەوخۆ بپێکێ. بۆ؟ چونکە منێکی ئازاد نییە کە بەکارلەخۆداکردن بتوانێ◄◄

"ژنی چاو به فرمێسیك یان تەشیرێسە"، یان پیاوی "کوژراو کە خوێن لە لەشی دەتکێ"، بەڵام هاوکات بە گۆرانییەکی میللی و بەبێ هیچ سەلیقەیەکی "شایی" دەست دەگرێ و تەنها "شایی چەپی" دەزانێ، هەروەها حەزی بەزۆریی لە کرووزانەوەی مازۆخیستییانەی گۆرانیبێژانی عەوامە، ئینجا بەدیار "بەرنامەی بەرنامەوە" قاقا پێدەکەنێ! بەڵام لەم پەیوەنییەدا پێویستە هاوکات ئاماژە بۆ ئەو وەرگرە کەمینەیە بدەین کە دەبوو لە بواری هونەردا چالاك بێ. گەرچی ئەم وەرگرە تا رادەیەك چێژ دەبینێ، بەڵام کێشە کرۆکییەکەی لەوەدایە کە پەروەردەیەکی ئێستێتیکیی نییە: ئەو هێشتا تێگەیشتنێکی تایبەتمەندی ئێستێتیکیانەی نییە و لێوەی بڕیار بەسەر هونەردا بدات کە بەرێیەوە دانوستاندنی نێوبکەریی (ئینتەرسەبژێکتیڤیی) هونەری بێتە ئاراوە، بە پێچەوانەوە دەربڕینەکانی ئەم وەرگرەش لەسەر هونەر بەزۆریی سۆزمەندن یان جیهانبینییانەن یان سووك و ئاسان لە ئەقڵیەتی کوردی-ئیسلامی-خۆرهەڵاتییەوە دەردەبڕڕێن، واتا: بەبێ بینینی بابەت بەزۆر بەسەر بابەتەکەدا "دەکێشرێن"(٨).

ئێمە بەم پێیە دەگەین بە توخمی سێیەمی کێشە تێماتیزەکراوەکەمان: زانستی هونەر، رەخنەی هونەری و ئەدەبی. بەڵام لێرەدا گەرەکە سەرەتا روو بکەینە خەریکبوونە "زانستییەکان" بە ئەدەب و هونەرەوە، ئەمەش چ لە نێوەندی رۆشنبیری و چ لە دامەزراوە زانستییەکاندا. ئێمە لەم حاڵەتەدا بەتایبەتی دیدی خۆرهەڵاتی-ئیسلامییانەی هونەر دەبینین کە کارە سەرەکییەکەی بریتییە لە

◄◄ "دەنگی خۆیی بهۆنێتەوە"، نەك هۆنراوەی دانراو لە دەنگە خۆشەکەیەوە بکات بە گۆرانی یان ئاوازەکەی بۆ دابنرێ و ئەویش بە گۆرانی بیڵێ. بێگومان خوێنەرێك دەتوانێ پەیوەست بەم پرسیارەوە بپرسێ: ئایا شار هەیە تاکو موزیکی شار هەبێ؟ ئێمە ئەم پرسیارە وەك رەوا دەبینین، بەڵام هاوکات ئاماژە بۆ ئەوە دەدەین کە لەبەر ئەوەی "هۆنینەوەی خۆمەندانەی دەنگی خۆیی" هەمیشە لە "من"ێکی خۆ ئازادکردووەوە ئەنجام دەدرێ، ئەوا ئەمیان زۆر تر هۆی نەبوونی موزیکی شارە، چونکە گەر ئەم حاڵەتە هەبێ، ئەوسا سەرهەڵدانی ئەو جۆرە موزیکە لەسەر چێوەی ژیانی "بەناو شارەکانیشەوە" شیاو دەبێ.

٨) بێگومان پێگەیاندن بۆ چێژبینین لە هونەر لە خۆیدا پلانێکی دامەزراوەیی گەرەکە کە لە شێوازێکی مۆدێرنی هزرینەوە سەرهەڵدەدات و کەسی پێگەیەنەری (فێرکاری / پسپۆری) گەرەکە کە بتوانێ چێژە هەرە سەرەتاییەکانی کەسی تاك بەرەو توانستی بڕیاردانی هونەری گۆڕان پێبدات.

تەفسیر (ی پەیڤی هۆنەر وەك هونەرمەندی سەرەکی). گرنگترین لەنگیی ئەم جۆرە تێڕوانینە لەوەدایە کە هزرێکی مێتۆدییانەی نییە و هەوڵ بدات لە پەیوەندیی نێوان خۆی و تێکستەوە، لە سەبژێکتیڤێتییەکەیەوە پابەند بە دەرکراوییە سەبژێکتیڤییەکانی خۆیەوە، کێشەی نوێ بەبێ ڕەچاوی هیچ سەرچاوەیەك ئاوەڵا بکات. بە پێچەوانەوە ئەم جۆرە تێڕوانینە ترادیسیۆنییە ([9]) "تەنها" پێی دەکرێ بە یاریدەی "شابلۆن" (پێش-نموونە) کار بکات: ڕوانگەی ئەدەبی یان هونەری لە شێوەی دۆگمدا وەردەگرێ و لەسەر بناغەکەی بابەتەکەی بەسەر "مەبحەس" و "مەتڵەب"دا دابەش دەکات و تەواو ([10]).

کەواتە ئاشکرایە بۆچی ڕەخنەی ئەدەبی و هونەری، هێنانەگۆڕێی پرسیار دەگمەنە، ئەمەش چ لە نێوەندی ڕۆشنبیری و چ لەنێو "دامەزراوە زانستییەکان"دا. بۆ پتر ڕوونکردنەوەی ئەم کێشەیە پێویستە سەرەتا ئاماژە بۆ هەقیقەتە بدەین کە

---

٩) بۆ نموونە لە ئەدەبدا: مرۆڤ بەزۆریی هونەرمەندی یان کەسی مەزنی سۆسیۆکولتووری وەردەگرێ و سەرجەمی لایەنە مرۆڤییەکەی لێدادەماڵێ.

١٠) هەر لێرەوە دەتوانین ئاماژە بدەین بۆ بەرهەمهێنانی هونەری و توێژینەوەی زانستی هونەر لە دیدی چەسپێنراوی ڕیالیزمی سۆسیالیستی یان مارکسیستییەوە کە هەتا ئەمڕۆ پاشماوەی ماوە. لێرەدا لە بواری ئیشی هونەریدا بەزۆریی دیاریکردنی دەرەکییانەی تێمەکان هەیە، یان ئیشکەری نێو کایەی هونەر خۆی بۆ هەندێك کەرەسەی تایبەتی تەرخان دەکات و جەخت لە "ناوەرۆك" دەکات، لێرەشدا فۆرم بە لایەوە لاوەکییە، یان لەوەدا سەری لێتێکچووە کە خودی ناوەرۆك فۆرمە، یان گەر ئەو توێژەری ئەدەبی بوو، ئەوا کتومت کار بەو چەسپاندنە دۆکترینییانە دەکات کە لە دیدێکی سۆسیالیستی یان کۆمونیستییەوە ئەنجام دراون، ئەمەش بێگومان بە شێوەی هزرینی ترادیسیۆنی گونجێنراوە. مرۆڤ لێرەدا بەزۆریی ڕەچاوی هەندێك تەکنیکی کارکردن دەکات — تەکنیك نەك مێتۆد، ئەمەش نەشیاوە، چونکە مێتۆد ڕێگەبڕینێکی سەبژێکتیڤییە و تەنها بە کەسێکی خۆئازادکردوو لە ترادیسیۆن دەوەشێتەوە نەك لە کەسێك کە هەر لە سەرەتاوە وەك ئاقڵ دیاری کرابێ. بۆیە ئاشکرایە گەر لەو شێوە کارکردنانە بڕوانین کە چەسپاندنێکی دۆکترینییانەیان هەیە، ئەوا دەبینین کە هەر لە سەرەتاوە ئەوە وەلاوە نراوە یان هەر ڕەچاو نەکراوە کە مارکس ناوی دەنێ "فاکتەری سەبژێکتیڤی". بەڵام ئێمە هەروەها لە بواری کارکردنی ئەکادیمیدا دانانی هزرییانەی فەیلەسوفانی دیکەش وەك شابلۆن دەبینین. مرۆڤ لێرەشدا هەوڵ دەدات بۆ نموونە لە "هزری هۆنەرێك"دا هەندێك کێشەی هزری بەبێ دانوستاندنی هەمەلایەنی وەربگرێ و لەتەك شابلۆنەکەدا، واتا هزری فەیلەسوفەکەدا، بەراوردی بکات.

هەڵوێستی رەخنەیی لە لای کوردەکان (یان لە کولتووورە داخراوە هاوشێوەکانیدا) وەك تێکدەر، وەك لادەر لە رێچکەی گەیەنراوی ترادیسیۆنی، وەك دوژمنکاریی ناهونەر و هونەری سەروەر، دادەنرێ و لێرەشدا بە تایبەتی "هونەرمەندانی" خۆگونجاندوو لەتەك دۆخدا، بەڵام هەروەها پیاوانی ئایین، چەکی بەرەنگاری بەرز دەکەنەوە. ئێمە لێرەدا ترادیسیۆنێکی هونەریمان هەیە کە، وەك لە سەرەوە روونمان کردەوە، راستەوخۆ و ئاگامەندانە هەوڵ دەدات بە گوێرەی رەزامەندیی گشتی کار بکات. بەڵام چ ئەم هونەر و ناهونەرە ترادیسیۆنییە و چ هونەری خۆی ئازاد، بێپەیوەندی ماونەتەوە بە هزرێکی رەخنەییەوە. بێگومان لێرەدا ئەوە جەختە کە ئەقڵییەتی کۆنی خۆداکوتیو نە دەزانێ و نە دەوێرێ خۆی لە قەرەی دانوستاندنی کراوەی شیمانەکانی کاری هونەری و وەرگرتنی هونەری بدات، ئەویش چونکە ئەم شێوە هزرینە قەدیمییە لەسەر دەستووری زانست-کردنی ئیسلامی، لەسەر پەرەپێدانی ئێستێتیکی ئێراقی و بەعسی، لە کەسی سۆسیۆکولتوورییەوە ئاوەڵا دەبێ و زۆر جار دەشێ ئەو خۆی لەو حاڵەتەی بەئاگا نەبێ. ئەم جۆرە ئەقڵیەتە نازانێ کە مرۆڤ لەنێو دامەزراوەی زانستیدا، بە دیراسەکردنی زانکۆیی، نابێ بە رەخنەگری هونەر، بەڵکو دەشێ لەم پەیوەندییەدا فێری هەندێك روانگەی رەخنەیی و تەکنیکی دارشتنی رەخنەیی ببێ. ئاخر ئەوە پێش هەموو شتێك هۆشێکی رەخنەییە کە سەرەتا لە هەڵوێستی ژیانییانەی کەسدا دەردەکەوێ و "رەنگە"، گەر ئەو خۆی بییەوێ، بۆ رەخنەی هونەری پێبیگەیەنێ. هۆشێکی رەخنەیی لە ناخییەوە بە گومان تەنراوە، هەروەها ناسکە، چێژبینە، راهێنانپێکراوە لە لایەن خودی کەسەکەوە، هۆشێکی قووڵبۆوەیە لەنێو جیهانی جوانیدا: لەنێو هونەردا، هەر بۆیە دەتوانێ جوان و ناشرین و ناجوان ([11]) چ لە پەیوەندییە نێوکەسی و کۆمەڵایەتییەکان و چ لەنێو کایەی کارکردنی هونەریدا ببینێ. ئەم کەسە دەتوانێ لەنێو هۆشسامبوونەوە بە جوانی گۆڕان بە دیدێکی رەخنەیی هونەر بدات و ئینجا کارا ببێ.

---

[11]) جوان و ناشرین دوو تێگەی ئێستێتیکین (چ لە رووی ئەفراندن و چ لە رووی وەرگرتنەوە)، بەڵام ناجوان سەر بە کایەی ئێستێتیك نییە. ئێمە دەتوانین ناجوان بۆ "ئاسایی" وەربگێڕین، یان بۆ ئەوە کە رۆژانەییە و کەس ناپێکێ.

بێگومان ئەوە تەنها رەخنەگران و زانایان نین کە لەتەك فێنۆمێنی هونەر و کێشە کولتوورییەکانی هونەردا خەریك دەبن، بەڵکو زۆر جار دەشێ هونەرمەندان خۆیان هەڵوێستی رەخنەیی رووەو نێوەندی کۆلتووری وەربگرن: "زۆر جار روو دەدات کە هونەرمەندان خۆیان هەوڵی تێماتیزەکردن دەدەن، ئەوان وەك هونەرمەند دەیانەوێ لەسەر شێوازی تایبەتمەندیان یان شێوازی بەخۆیی گۆڕانپێدراویان کۆمونیکاسیۆنێك بهێننە گۆڕێ، پردێك بۆ راڤەی جیهان رابکێشن، یان، وەك چۆن لە ئیدیالیزمی ئەڵمانیدا دەگوترێ: دەیانەوێ ''جیهانبینییەك'' بگەیەنن" ([12]).

ئاشکرایە هەموو هەوڵێکی خۆتێماتیزەکردن لە کۆمەڵە ترادیسیۆنییەکاندا کارێکی رەخنەیی هەڵوەشانگەرانەیە بە ئاراستەی ئەو کولتوورە، ئەویش چونکە کەس لەم پەیوەندییەدا بەرپۆوەیە بۆ گۆڕاندان بە خۆیەکی ئازاد، یان کەس خۆی لەو ترادیسیۆنە ئازاد کردووە و بەدووی ئەمەدا بە روانگەکەی خۆی گەیشتووە. بەڵام لێرەدا پێویستە جەخت لەو هەقیقەتە بکەین کە خەریکبوونی هونەرمەند بە پرسیارە هونەری و ئێستێتیکییەکانەوە، یان بە کێشە کولتوورییەکانی هونەرەوە، جیاوازە لە خەریکبوونی زانستی لەتەك هەمان ئەو کێشانەدا، جا گەرچی هیچ گومانی تێدا نییە کە لێرەدا هونەرمەندیش هەڵوێست رووەو هەمان ئەو کێشانە وەردەگرێ کە زانایان پێوەیان خەریکن. بەڵام کاتێك زانایان لە خۆتێگەیشتنی تایبەتمەندیانەوە بۆ دیسپلینەکەیان لەتەك هونەردا خەریك دەبن، ئەوا هونەرمەندان سەرەتا لە ئەزموونی هونەرییەوە، جا خۆیی بێ یان رەچاوکراو، هەڵوێست رووەو کێشەکان وەردەگرن. ئەوان خۆیان بەشێکن لە کێشە تێماتیزەکراوەکان، بەڵێ، ئەوان تا رادەیەك خۆیان تێماتیزە دەکەن. بەڵام ئەوان لێرەدا لە خۆیان نادوێن (گەچی دەشێ ئەمەش بکەن)، بەڵکو دەچنە نێو خەریکبوونی سەبژێکتیڤییەوە لەتەك کێشەکانی هونەر، لەتەك ئەقڵییەتی سەروەری کارکردنی هونەری و ئەو بڕیاردان و خۆدەربڕینانەدا کە مۆرکی تایبەتمەندی کولتوورییان هەیە.

[12]) Annemarie Gethmann-Siefert: Einführung in die Ästhetik, München ١٩٩٥. S. ٢٤

٢

گارا سەرەتا پەیوەست بە هونەرەوە ئەو روانگەیەی هەیە، کە هونەر ژیانە و و ژیان هونەرە. ئەم دوو تەوەرەیەی ژیان و هونەر لە یەکتری جیاناکرێنەوە. بێگومان لێرەدا هونەرمەند خۆی فاکتەری سەرەکییە. ئەوە هونەرمەندە کە گۆڕانی بە کارەکتەری هونەرمەندانەی خۆی داوە، واتا سەرەتا کاری لە خۆیدا کردووە؛ ئاخر مۆرکێکی کرۆکیی هونەرمەند بریتییە لە کراوەییەکەی. ئەو، وەك هونەرمەند، گەر لە نێوەندێکی ترادیسیۆنیشدا بژی، هێشتا هەر دەتوانێ مۆدێرن بێ، مۆدێرن-بوونیش رەهەندی ئازادی لە خۆ دەگرێ. کەواتە کەسی خەمڵیوی نێو ترادیسیۆن ناتوانێ داواکاری بۆ مۆدێرن-بوون بەرز بکاتەوە، ئەویش چونکە کێشەکە لێرەدا ئەوەیە کە هەتا چەند تاکەکەس وەك ئازادێك بۆ ژیانی مۆدێرن، بۆ قبوولکردنی ژیانی مۆدێرن، کراوەیە. کەواتە کەس بێ چەند و چوون هەڵوێستێکی رەخنەیی بەرانبەر کۆمەڵگەی مێگەل، شێوەی ژیانی مێگەل، وەرگرتووە، ئەمەش لە خۆدا دڵسۆزییە بۆ ئەو رەهەندە نوێیە کە لە ناخی ئەو خۆیدا هاتۆتە گۆڕێ. بەڵام نەشیاوە بەبێ بەئاگابوونێکی رەخنەیی، واتا بەبێ خۆشیکاریی، پەرە بەم مۆرکە ژیانییە بدرێ و ببێ بە هەڵوێست. بێگومان مەرج نییە مۆدێرن و نامۆدێرن دوو تەوەرەی پۆزەتیف و نێگەتیف بن، بۆ نموونە مەرج نییە تاکێکی دەرکەوتوو کەسێکی کراوە بێ بۆ هۆشی مۆدێرنە، بەڵکو دەشێ دەرکەوتووییەکەی تەنها لە تەنیاییەوە، لە نامۆییەوە، هاتبێ. هەستکردن بە مۆدێرنە بناغەکەیە، پاشان رادەی کارکردن لە خۆدا دێتە پاڵی و کەس بەو رێیەوە دەرفەت بۆ خۆی ئاوەڵا بکات فێر ببێ ئەو هەستە مۆدێرنە بکات بە بەئاگابوون لە مۆدێرنە. لەم روانگەیەوە ئازادی لە هونەر جیانابێتەوە. هونەر شیاوی جیاکردنەوەیە لە ئیدیۆلۆژی و رەوشت، بەڵام لە ئازادی جیانابێتەوە. بێگومان بۆ پاڵ ئەمە رۆشنبیرییەکی ئازادیش پێویستە، رۆشنبیرییەك کە پرسیار بکات و رەخنە بگرێ، چونکە گەر ئەم رۆشنبیرییە لە گۆڕێدا نەبێ، ئەوسا زۆر دەشێ

دەرفەت بۆ کەسانی ناڕاستگۆ و خۆهەڵواسیو بە هونەرەوە بڕەخسێ، کارەکانی خۆیان بە خشکەیی وەك هونەر ساغ بکەنەوە، یان ئەوسا زۆر دەشێ کەسانی ناڕاستگۆ خۆیان بە بابەتە نەتەوەییەکانی وەك رووداوی هەڵەبجە و ئەنفال یان شەهیدەوە بگرن و جێگەی خۆیان خۆش بکەن. بێگومان لێرەدا هیچ مەرج نییە کە ئەو جۆرە کارانە کە بە تێمە نەتەوەییەکانەوە خەریك دەبن، هونەر نەبن، بەلاَم سەرباری ئەمە لێرەدا لایەنێك گرنگە: لە هونەری رەسەندا نەشیاوە، لەپاڵ فۆرمدا، هەرگیز پرۆسە هونەرییەکە گرنگییەکەی خۆی لەدەست بدات. بەلاَم ساغکردنەوەی ئەم کێشەیە هێندە ئاسان نییە. کەی هونەر لە کوردستان چووە نێو دانوستاندنەوە، یان پرسیار و دانوستاندنی هێنایە ئاراوە، ئەو کاتە دەروازەی تێگەیشتن لە هونەر دەکرێتەوە، وەرگری هونەریی ساغ دروست دەبێ و سەرەنجامەکەی دروستبوونی کولتوورێکی ساغ دەبێ.

بە تێڕوانینی گارا زەحمەتە کارە هونەرییەکانی ئەمڕۆ بە حوکمی مەزن و نامەزن بنرخێنرێن. هەر لەم روانگەیەوە تەنها دوای هاتنەئارای "هونەر" و کارکردنی تیۆرییانە تێیدا، تەنها دوای دانوستاندنی ئەو پرسیارانە کە هونەرەکە لە خودی خۆیەوە هێناونییەتە ئاراوە، دەرفەت دەڕەخسێ هونەری مەزن و هەروەها ئەو ئیشانە کە کەم یان زۆر مۆرکی هونەری لە خۆ دەگرن، بەلاَم لەبەر نوقسانیی تایبەتی ناشێ مەزن بن، لە یەکتری جیابکرێنەوە، بەلاَم ئەمە هاوکات ئەو واتایە دەگەیەنێ، کە تەنها بەدووی سەرهەڵدانی ئەم دانوستاندنەدا دەرفەت دەڕەخسێ، لە بەئاگابوونی کولتوورییەوە مۆزەخانە بۆ هونەری مەزن دروست بکرێ. کەواتە دروستکردنی مۆزەخانەی هونەر پێش دانوستاندنی هونەر کە بە زمانی هونەری شێوەسازی ئەنجام بدرێ، رێگەیەکی پێچەوانە و هەڵەیە، بەڵێ ئەو کارە لە رواڵەتخوازی و لاساییەوە هاتووە و تەنها کولتوور دەشێوێنێ. ئاخر ئەو کارانە کە لە بواری هونەردا دەکرێن، گەر نەتوانن دانوستاندن بهێننە گۆڕێ، مافی ئەوەیان نییە بخرێنە مۆزەخانەوە.

ئەم پرسیارە هاوکات ئاڕاستەیەك رووەو ئەو هۆنەر و نووسەرە کوردانە وەردەگرێ، کە بە زاراوەی ئەدەبی لەبارەی هونەری شێوەسازی دەنووسن و بە هیچ شێوەیەك لەتەك هونەری شێوەسازیدا نەژیاون، ئەمەش کێشەیەکە کە تایبەتمەند نییە تەنها بە کوردەکان، بەڵکو تایبەتمەندە بە سەرجەم جیهانی ئیسلامی. هۆی

ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئیسلام. بێگومان ئاشکرایە کە ئیسلام ئەدەبی مەزنی هێناوەتە ئاراوە، بەڵام هونەری شێوەسازیی مەزنی نەهێناوەتە ئاراوە. بۆیە زۆر گرنگە کە زانایانی ئیسلام سەرلەنوێ دیراسەی قورئان بکەنەوە، تاکو بەو ڕێیەوە دەرفەت بۆ هەڵهێنجانی تێڕوانینی نوێ بڕەخسێنن کە دەشێ بەرهەمەکەی لە سەرەنجامدا، لەپاڵ کارەکانی ئەواندا، بریتی بێ لە سەرهەڵدانی ئێستێتیکێکی نوێ لە نێوەندی کولتووری ئیسلامیدا.

بێگومان دەشێ جارێ پرسیار بکرێ کە بۆچی خۆرهەڵات ئەوەندە پابەندی ئەو جۆرە هزر و ئاراستە هونەری و ئەدەبییانەیە کە لە خۆرئاوا دەمێکە بوون بە فێرگە، لەوانە ڕۆمانتیك، سیمبۆلیزم، سوریالیزم و هتد. هۆی ئەم پابەندبوونە لە روانگەی گارا لە "فوگر"ەوە دێ، واتا لە هەژاریی کولتووری و هونەرییەوە سەرهەڵدەدات. ئاخر فێرگە هونەرییە مەزنەکانی خۆرئاوا لە لایەن کۆمەڵێك کاری ئاگامەندانەوە هاتوونەتە ئاراوە نەك لە خۆوە دروست بووبن، لێرەشدا جوان نییە کەسانی کولتوورەکانی دەرەوەی خۆرئاوا لاسایی ئەو جۆرە هونەرانە بکەنەوە. بێگومان دەشێ کەسێك ئەو جۆرە شێوازە هونەرییانە بەکاربهێنێ، بەڵام دەبێ ئەو کەسە خۆی جەخت لەو بەکارهێنانەوەیە بکات. بە پێچەوانەوە خۆهەڵواسین بە فێرگەیەکی هونەریی خۆرئاواییەوە کارێکە کە زەحمەتە ناوی هونەری لێبنرێ.

کێشەیەکی کرۆکی لە کولتووری ئیسلامیدا بە کوردی و عەرەبیشەوە ئەوەیە، کە مامەڵەکردنی هونەرمەندان لەتەك خۆرئاوادا بە چەشنێکە کە ئەوان شتەکان نابینن یان لەتەکیاندا ناژین (موعایەشەیان ناکەن)، کە ئیتر پاشان لە ئەنجامی ئەم لەتەکژیانەدا شتێکی تایبەتمەند بە خۆیان بهێننە ئاراوە. بێگومان دەشێ لێرەدا ئایین کاریگەریی هەبێ، بەڵام سەرباری ئەمە کێشەکە بەندە بە خودی تاکەکەسەوە. بێگومان ئاشکرایە کە ئایینی ئیسلام پشتگیریی تەلارسازیی کردووە: هینی مزگەتی گەورە بە زەخرەفە و تەلارسازی و لایەنەکانی دیکەوە، هەروەها ئیسلام پشتگیریی کالیگرافیی (خەتخۆشی) کردووە، بەڵام پشتگیریی هونەری شێوەسازیی نەکردووە. ئایا هۆی ئەمە لە چیدایە؟ رەنگە هۆ سەرەکییەکەی ئەمە لە هەڵوێستی یەکلایەنیی پیاوانی ئاییندا بێ بەرانبەر بە وێنەی مرۆڤ. بەڵام لە بنەڕەتدا هەتا ئەمڕۆ ساغ نەبۆتەوە کە داخۆ لە ئیسلامدا وێنەی مرۆڤ حەرام یان حەلاڵ بێ. بەگشتی کۆمەڵگە ئیسلامییە خۆرهەڵاتییەکان هونەرمەندی

شێوەسازیان نەگرتۆتە خۆیان، نەخێر، لەو کۆمەڵگانەدا هونەرمەندی شێوەساز نامۆیە، سەرەنجامەکەشی سەرهەڵدانی تەنگژەی سایکۆلۆژییە لە ناخی هونەرمەندانی شێوەسازدا.

کێشەیەکی کرۆکیی جیهانی ئیسلامی ئەوەیە کە کۆمەڵگە ئیسلامییەکان دەترسن: ئەوان دەترسن شوناسەکەیان، ئایینەکەیان، لەدەست بدەن و هەموو شتێك ببێ بە خۆرئاوایی. بەڵام کۆمەڵگە ئیسلامییەکان بە شێوەیەکی پۆزەتیڤ مامەڵە لەتەك ئەو ترسەدا ناکەن، کە ئیتر لە سەرەنجامدا ترسەکە ببێ بە هێزێکی پاڵنەر بۆ کارکردن لە خۆدا. بێگومان خۆرئاواش دەترسێ، بەڵام کاتێك خۆرئاوا لە ترسدا کار لە خۆیدا دەکات، ئەوا ئیسلام بە پێچەوانەوە دەترسێ و لە ترسدا خۆی دادەپۆشێ. ئیسلام لە ترسدا تۆقیوە. ئاخر خۆرئاوا لە هەموو کونێکی خۆرهەڵاتدا کار دەکات. تەلارە بەرزەکانی دوبەی و ریاز بەرهەمی خۆرئاوان، گالەرییەکانی ئەسکەندەریە خۆرئاوایین.

کێشەی مۆدێرنە لەنێو خودی وڵاتە عەرەبییەکاندا ئەوەیە کە مۆدێرنە نەیتوانی بەرهەڵستیی ترادیسیۆن بکات و بۆیە نشوستیی هێنا. بێگومان نەشیاوە نکۆڵی لەو هەقیقەتە بکرێ کە هەندێك رۆشنبیر کاریان لە کولتوورەکەی خۆیاندا رووەو مۆدێرنیزەکردن کردووە، سەرباری ئەمەش سەرجەم موفرەداتی مۆدێرنە، بۆ نموونە تەلەڤیزیۆن، جادە و ئۆتۆمۆبیل، پانتۆڵ و مێز و کورسی و هتد، نەبوون بە بابەتی دانوستاندن. ئاخر کولتووری دانوستاندن لە کۆمەڵگە خۆرهەڵاتییەکاندا نییە، بۆیە ئەو دەگمەنە کەسانە کە دەیانەوێ کاری رەخنەیی لە کۆمەڵگەکانی خۆیاندا بکەن، دەکەونە بەر دژایەتیی سەلەفییەکان.

شیروان خان سەرەتا روو دەکاتە کێشەی پەسندکردنی هونەری وڵاتانی دەرەوەی خۆرئاوا لەنێو گلۆبالدا. ئەو دەبێژێ لە "دۆکومێنتای ١٠" بەدوواوە هەوڵ دراوە هونەری شێوەسازیی وڵاتانی دیکەش لە خۆرئاوا پەسند بکرێ، بەڵام جارێ پرسیارەکە لەوەدایە کە داخۆ چۆن هونەری ئەو وڵاتانە جێی خۆی لەنێو گلۆبالدا بکاتەوە. ئایا ئێمە دەتوانین بە گەڕانەوە بۆ مێتۆدی هونەری ئەوروپی هونەری ناوچەیی هەڵبژێرین؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە باشترە سەرەتا پرسیارێکی دیکە بکرێ: ئایا چۆن دەتوانرێ رەخنەی هونەر بهێنرێتە گۆڕێ؟ ئاشکرایە بەئاگابوونی ئەوروپی و مێژووی هونەری ئەوروپی ئەوەی ناکرێ، بەڵکو پێویستە پرسیارەکە

ئاڕاستەی بەئاگابوونی خۆیی بکرێتەوە. بۆیە چاکتر دەبێ کە مرۆڤ پرسیارێکی هەرە سەرەتایی و سادە بکات: ئایا "لای ئێمە"، لای کوردەکان، هونەرمەندی شێوەساز هەیە هەتا ئیتر هونەری شێوەسازی هەبێ؟ ئەم پرسیارە ئێکسپێریمێنتییە دەرفەتمان بۆ دەڕەخسێنێ پرسیارێکی دیکە بکەین: ئایا هونەرمەندی ئازاد هەیە؟ پێدەچێ گەڕانەوە بۆ مێژوو دەرچۆیەك بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە بدۆزێتەوە: سەرەتا لە بیستەکاندا هونەری کلاسیکیی ئەوروپی بەرێی عوسمانییەکانەوە هات و هونەر لە هەندێك رووەوە لەژێر کاریگەریی هونەری کلاسیکی ئەڵمانیدا بوو، پاشان لە سی و چلەکاندا هونەرمەندانی عێراق بەر هونەری مۆدێرنی ئەوروپی کەوتن، بەڵام جۆری تێگەیشتنی هونەرمەندانی عێراقی بوو بە پاڵنەر بۆ پەرەسەندنی هونەری ناسیۆنالیستی، کە دوای گەڕانەوەی "هونەرمەندانی شاخ" لە نەوەدەکاندا جارێکی دی زیندوو دەبێتەوە. بەڵام گرنگ لەم گۆڕانەدا ئەوەیە کە بەئاگابوونی خۆیی هەمیشە ناکاریگەر ماوەتەوە، بەڵێ تەنانەت شکۆفەی نەکردووە. بۆیە پرسیار سەبارەت بە هونەری مۆدێرن دەکەوێتە بەردەم کێشەی نرخاندنی: ئایا لەوحەیەك بەگوێرەی مێژووی هونەری ئەوروپی مۆدێرنە یان پەیوەست بە هونەری لای خۆمانەوە؟ ئەم پرسیارە دەمان خاتە بەردەم کێشەیەکی هەرە کرۆکی: "خۆ"ی نادیار کە ناشێ هەبوونەکەی هەر وا سووك و ئاسان خۆمەندانە بسەپێنرێ: "ئەم کارەم خۆییە". ئاخر هەتا ئەمڕۆ "خۆ" و جیاوازییەکەی لە"ترادیسیۆن" ساغ نەبۆتەوە، رەنگە هۆی ئەمەش لەوەدا بێ کە هەتا ئەمڕۆ پرسیارەکانی فۆرم و راوم (فەزا) و هتد بە شێوەیەکی مێتۆدی نەکراون، بەڵکو مرۆڤ بەزۆریی شوێن تیۆرییە نوێکانی هونەر کەوتووە. بەڵام پیوەست بەم کێشەیەوە پرسیارێکی دیکەی کرۆکی نەشیاوی دەستبەردارییە: ئایا هونەرمەندی کورد دەتوانێ لە ترادیسیۆن بچێتە دەرەوە؟ وەك ئاشکرایە، کۆمەڵگە و خێزان ترادیسیۆنین، جادە و تەلارسازی ترادیسیۆنین، تەنانەت خودی فۆرم ترادیسیۆنییە. بۆیە کاتێك مرۆڤ فۆرمێکی نوێی تەلارسازی یان هەر دیاردەیەکی دیکەی نوێ دەبینێ، ئەوا دەشێ لە لای پرسیارێك بێتە ئاراوە، کە داخۆ ئەو دیاردەیە پەیوەندیی بە بازاڕی گلۆبالەوە نەبێ. ئەم پرسیارەش گونجاوە، چونکە ئایا کەسی ترادیسیۆنی کە گەر خۆکەی نەگرتبێ تاکو کاری تێدا بکات و بەم رێیەوە نوێی بکاتەوە، لە کوێوە ئەو فۆرمە نوێیەی هێنا؟ گەر ئەو لەو

ترادیسیۆنەوە رووەو ئازادی و داهێنانی نوێی ئازاد نەچووبێ، بەڵکو تەنها لەنێو فەزای ترادیسیۆنیدا بژی و بهزرێ، جا گەر ئەو تەنانەت لە خۆرئاوا بژی، ئەوا ناتوانێ ئەفراندنی ئازاد بکات. ئاخر ئەو فەزا ترادیسیۆنییە شرۆڤەی گەرەکە، کەواتە مێتۆدێك پێویست دەبێ و مەرجی ئەم مێتۆدەیش بریتییە لە بکەرێکی هەمەلایەنی و ئازاد. پرسیارێکی دیکەی کرۆکی روو دەکاتە دروستنەبوونی بەئاگابوونی فۆرم یان ساغنەکراوەیی ئەو بەئاگابوونە، ئەمەش تەنها کێشەیەکی کوردی نییە، بەڵکو کێشەی کۆمەڵگە ئیسلامییەکانی دیکەشە، بەڵێ تەنانەت کێشەی هەموو کولتوورەکانی دەرەوەی خۆرئاوایە. بەڵام هەتا دەرککردنی خۆیی بۆ فۆرم شرۆڤە نەکرێ، پرسیاری فۆرم ساغ نابێتەوە. ئاخر ئاشکرایە بینینی ئاسیایی و ئەوروپی بۆ فۆرم جیاوازن، ئەمەش پرسیارێکی گرانە و شیروان خان بەکراوەیی دەیهێڵێتەوە. بەڵام لایەنێك جەختە: کەسی چالاکی نێو هونەر، تەنانەت هونەرمەندیش، لەژێر کاریگەریی هونەری دەرەکیدایە و ئەویش پێی نازانێ یان دان بەوەدا نانێ کە ئەو فۆرمە هینی ئەو نییە.

شیروان خان هاوکات کێشەیەکی کرۆکیی هونەرمەندان دەهێنێتە نێوانەوە: کێشەی پەیوەندی یان راستتر ناپەیوەندی لە نێوان نەوەکاندا. کوردەکان لە ترادیسیۆنەوە بەئاگابوونی نەوەییان نییە. بەڵام شیروان خان ئاماژە بۆ نەوەکەی خۆی دەدات کە لە لای جۆرە بەئاگابوونێکی نەوەیی هاتە ئاراوە، بێگومان بەبێ ئەوەی مێتۆدێکی خۆیی بۆ کارکردن لەو بەئاگابوونە نەوەییەدا هەبووبێ. هێشتا ئەوە روون نەبۆتەوە کە ئەو نەوەیەی نەوەدەکان چۆن بوو. جگە لەمە ئەو نەوەیە نەیتوانی دیالۆگێك لەگەڵ نەوەی هەشتاکان و حەفتاکاندا بهێنێتە گۆڕێ و بەرێی ئەو دیالۆگەوە بتوانێ پوختتر بائاگابوونی خۆیی بۆ خوێندنەوەی جیاوازییەکان گۆڕان پێبدات. بەڵام هۆکەی بە تێڕوانینی شیروان خان دەگەڕێتەوە بۆ نەوەی هەشتاکان کە لە ناخییەوە بەئاگابوونی نەوەیی نەبوو. ئاخر هەرچۆنێك بێ نەوەی نەوەدەکان هێندە کراوەیی هەبوو کە دەرفەتی بۆ رەخساند بتوانێ لەتەك نەوەی پاش خۆیدا شێوەیەکی پەیوەندی دروست بکات. بێگومان لە نێوان ئەو دوو نەوەیەشدا کێشەی دیالۆگ هەیە، هۆی ئەمەش بە تێڕوانینی شیروان خان لەوەدایە کە، گەرچی نەوەی نەوەدەکان هەڵوێستێکی بەبەرهەمی بەرانبەر بە "من" وەرگرت، سەرباری ئەوە بۆ ئەو هێشتا هەر پرسیاری شوناسی خۆیی و هونەری ساغ

نەبوونەتەوە. هەمان کێشە نەوەکەی پاشا خۆیشی دەگرێتەوە. بەڵام هەر چۆنێك بێ ئەوان توانیویانە هەتا ئەمڕۆ درێژە بە هاوکارییە هونەرییەکانیان بدەن، لێرەشدا ئەوان لەکاتی کارکردنی هونەیدا هەوڵ دەدەن دیالۆگ بهێننە گۆڕێ نەك لە ئەنجامی دانوستاندنەوە. لەم دیدەوە لایەنێك ئاشکرا دەبێ: نەوەی حەفتا و هەشتاکان بە پەککەوتەیی ژیانە سادە و ناڕەخنەییەکەی خۆی بەڕێوە دەبات.

بە تێڕوانینی ئاڤان سدیق هونەر لە دەرەوەی هەر مەبەستێکی دەرەکیدایە. هونەر کایەیەکە بۆ خۆی، ئەو خۆی مەبەیتی خۆیەتی. بێگومان ئەمە واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێ کە هونەر لە دەرەوەی ژیاندایە. هونەر دیوێکی ژیانە، بەڵام نەك وەك دیوێکی روون و ئاشکرا کە بە مرۆڤ بڵێ "ئەمە راستە و ئەوە هەڵەیە". ئاخر گەر هەوڵ بدرێ هونەر وەك رۆڵێکی رێفۆرمیستی وەربگرێ، ئەوسا بەم هەوڵەی کارێك ئەنجام دەدات کە ناچێتە چێوەی هونەرەوە. ئاڤان سدیق مێژووی هونەری شێوەسازی لە عێراق وەك مێژوویەکی زۆر نوێ دەبینێ. ئەم مێژووە لەو کاتەوە سەرچاوە دەگرێ، کاتێك هونەرمەندانی عێراق لە سییەکاندا دەرۆن بۆ دەرەوەی عێراق و پاشان کە دەگەڕێنەوە، "هەندێك شتی نوێ لەگەڵ خۆیاندا دەهێننەوە". بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە داخۆ هونەرمەندی کوردی-خۆرهەڵاتی بۆی هەبێ پشت بە هونەری ئەوروپی ببەستێ یان درێژەپێدەری هونەری ئەوروپی بێ. ئەمە لە روانگەی ئاڤان سدیق نەشیاو نییە، هۆی ئەمەش ئاشکرایە: گەر چێوەیەك تەنها سنوورێکی مرۆڤیی هەبێ، ئەوا مرۆڤ زۆر چاك دەتوانێ لەسەر مێژووی هونەری ئەوروپی کار بکات، بەڵام نەك بە شێوەی لاساییکردنەوە، بەڵکو مرۆڤ دەتوانێ ئازادانە و بە تێپەڕاندن کار بە هەموو شیمانە هونەرییەکان بکات، وەك بۆ نموونە ئیشی ریالیستی، ڤیدیۆ-ئینستالاسیۆن ([١٣]) یان راوم-ئینستالایۆن ([١٤])، رەسم بە شێوە ئەبستراکتەکەی یان ئێکسپرێسیۆنیستییەکەی (تەعبیرییەکەی). بەڵام زەحمەتە مرۆڤ بتوانێ بەبێ ئاوەڵاکردنی خۆیەتی، ئیشەکەی لە فۆرمێکی نوێدا ئەنجام بدات، چونکە گرنگ لێرەدا ئیزافەکردنێکی نوێیە نەك درێژەپێدان. کەواتە پێویستە تاك خۆی دابڕێ، تاکو خۆی بگەیەنێتە ئاستێکی ئەوتۆ کە ئیتر رەخنەی خودی خۆی پێ بێ، ئەمەش لەو واتایەدا کە ئەو لە پێشینەی خۆی تێبگات.

---

١٣) واتا کاری ڤیدیۆیی وێنەی جووڵاو

١٤) مەبەست لە کاری دامەزراوە لەنێو فەزایەکی سنووردار‌دا، بۆ نموونە لەسەر جادەیەك

چاوپێکەوتن لەگەڵ

گـــــــــارا

کاوه جەلال: ئەزموونی ژیان بۆ هونەرمەند گرنگە. چۆن ئەم کێشەیە لە روانگەی خۆتەوە دەبینیت؟

گارا: من لەم حاڵەتەدا دەگەڕێمەوە بۆ ئەو کتێبە کۆنانە کە دەڵێن ژیان هونەرە و هونەر ژیانە. پەیوەندیی هونەر بە ژیانەوە ئەوەیە کە لە یەکتری جیا ناکرێنەوە، ئەوەش دەکەوێتە سەر هونەرمەند خۆی کە ئەزموون دەکات. من حەز ناکەم بڵێم پێویستە هونەرمەند ئاوها یان ئاوها بێ. هونەرمەند تا هونەرمەند کەوتووە، هونەریش لە خودی هونەرمەند جیا نابێتەوە. ئەو لە هەر کوێ بێ، هونەرمەندە، ئەوەش زەحمەتە کە ئەو خۆی بڕیاری لەسەر بدات. کارەکتەری هونەرمەند یەکێکە لە بەرهەمە سەرەکییەکانی ئەو خۆی. ئەو کارەکتەرە کە هونەرمەند هەیەتی، بەشێکی گرنگی کارەکەی خۆی دروستی کردووە، یان پەیوەندیی بە کارەکەی خۆیەوە هەیە.

کاوه جەلال: کێشەیەکی گرنگت هێنایە نێوانەوە: کارەکتەری هونەرمەند. دەتوانین بڵێین هونەرمەند دەشێ داخراو یان کراوە بێ، دەشێ زۆر خۆویستانە و یەکچاوی دوای مەبەستەکانی خۆی بکەوێ، هونەرمەند هەروەها دەشێ بەپێی کارەکتەری بۆ نێوەندە کولتوورییە جیاوازەکان، بۆ نموونە کولتوری خۆرئاوایی، کراوە بێ. ئایا تۆ چۆن ئەمە دەبینیت؟

گارا: بۆ من هونەرمەند مرۆڤێکە کە هەمیشە کراوەیە. من هونەرمەندی داخراو ناناسم.

کاوه جەلال: ئایا ئەمە جیاوازییەکە لە نێوان هونەر و ناهونەردا؟

گارا: نەخێر، من لە هونەر و ناهونەر نادوێم، من لە کارەکتەری هونەرمەند دەدوێم. هونەرمەند وەك هەموو مرۆڤێکی سێنس-ناسك (حەساس) ترسێکی وجودی هەیە، بەڵام ئەو هەمیشە کراوەیە: کراوەیە بۆ ئەزموونی نوێ، بۆ مرۆڤی دیکە، بۆ کارەکتەری نوێ، ئەو تەنانەت بۆ کارتێکەریی سروشت و ریالێتی (واقع) لەسەر خودی خۆی، لەسەر کارەکانی، کراوەیە. ئەو کراوەیە. ئەمەیە کە رەهەندەکانی هونەرمەند فراوان یان ئازاد دەکات. من هونەرمەندی داخراو ناناسم.

کاوه جەلال: لە کوردستان یان بە گشتی لە جیهانی ئیسلامیدا باس لە ترادیسیۆن و مۆدێرنە دەکرێ. ئایا داهێنانی مۆدێرن لە کەسی تاك جیا دەبێتەوە؟

ئایا بۆ نموونە کوڕێکی شاری سلێمانی، کە کتومت کوڕی شارەکەی خۆیەتی، دەتوانێ مۆدێرن بێ؟

گارا: بەڵێ ئەو دەتوانێ مۆدێرن بێ. گەرچی مۆدێرنە بە واتا ئەکادیمییەکەی پرۆسەیەکە لەنێو کۆمەڵگای مەسیحیی خۆرئاوادا هاتۆتە گۆڕێ، بەلام ئێمە لێرەدا پەیوەست بەم پرسیارەوە دەتوانین باس لە رۆحی مۆدێرنە بکەین. رۆحی مۆدێرنە چەمکێکە (تێگەیەکە) کە هینی من نییە، بەڵکو کەسانی دی دۆزیویانەتەوە و کاریان لەسەر کردووە؛ بەلام مەرج نییە مەسیحی یان جولەکەیی بێ، بەڵکو زۆر دەشێ کەس خۆی لە سروشتییەوە بەرانبەر مۆدێرنە پۆزەتیف بێ. جگە لەمە مۆدێرنە رەهەندی ئازادی لە خۆ دەگرێ. لێرەوە ئەو کەسە دەتوانێ، جا کوڕ بێ یان کچ، لە کەرکوك بێ یان ریاز یان مەراکیش، لە وڵاتەکەی خۆیشیدا مۆدێرن بێ. بەلام دەبێ لێرەدا بزانین مۆدێرن و مۆدێرنە دوو چەمکی جیاوازن لە یەکتری.

کاوە جەلال: بەلام مۆدێرنبوونیش لە خودی کەس جیا نابێتەوە. کەس لەنێو ترادیسیۆندا پێگەیشتووە، پەروەردەیەکی ترادیسیۆنی کراوە، کەواتە بۆ مۆدێرنبوون پێویستیی بە پرۆسەیەکی خۆنوێکردنەوە هەیە، ئەو بەدووی ئەمەدا دەتوانێ دیدێکی گشتی بەرانبەر ترادیسیۆن گۆڕان پێبدات، ژیانێکی مۆدێرن بەرێوە بەرێ یان کاری مۆدێرن بخاتەوە.

گارا: کرانەوە بۆ مۆدێرنە یان مۆدێرنبوون شتێکی دەستکرد نییە، یان بڵێین، کەسەکە خۆی ئەو شتە بەزۆر دروست بکات. تۆ باسی کۆمەڵگەی ترادیسیۆنی و مۆدێرن دەکەیت، ئەمە زۆر قسەی لەسەر دەکرێ، بە تایبەتی لە کۆمەڵگەکانی دەرەوەی مۆدێرنەدا. پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە هەتا چ رادەیەك کەس خۆی هەست دەکات کراوەیە بەرانبەر ژیانی مۆدێرن، هەتا چ رادەیەك کراوەیە بۆ قبوولکردنی ژیانی مۆدێرن، جا گەر تەنانەت ئەو خۆیشی لە کۆمەڵگەیەکی زۆر ترادیسیۆنیدا بژی. دەشێ بۆ نمونە کەسان هەبن شاز بن، پەروەردەیەکی ترادیسیۆنی قبووڵ نەکەن، یان هەست بە نەگونجان بکەن لەگەڵ کۆمەڵگە ترادیسیۆنییەکەدا. ئەم دیاردەیە لە کۆمەڵگە ئیسلامییەکاندا بەدی دەکرێ، ئەمە لە مەودای تاکەکەسدا هەیە، زۆر هەیە؛ راستە لە کۆمەڵگەی ترادیسیۆنیدا مێگەل هەیە، ئەو خۆی کۆمەڵگەی مێگەلە و خەڵکەکە لەگەڵیدا دەڕۆن، بەلام هەموو کات کەسان هەن کە لەو ترادیسیۆنە یاخی بوون؛ ئیتر دەشێ کەس لێرەدا فۆرمێکی هونەری بەو

یاخیبوونەی بدات، جا ئەمە لە بواری هونەر یان ئەدەبدا بێ، یان بە ژیانی رۆژانە و فۆرمی خۆپۆشین ئەو فۆرمەی پێبدات. کەسەکە خۆی هەست دەکات هەتا چەند دڵسۆزە بۆ ئەو رەهەندە راستگۆیە کە لە ناخیدا هاتۆتە ئاراوە. ئینجا گەر ئەو ئێستا پەرەی پێبدات یان نەیدات، ئەمەیان مەسەلەی هوشیارییە؛ ئەو دەتوانێ بە خوێندنەوە، بە بینین و هتد، توانای پەرەپێدان ئاوەڵا بکات. بێگومان سەختە گەر کەسێك مۆدێرن بێ یان رەهەندی مۆدێرنی تێدا بێ، لەنێو کۆمەڵگەیەکی ترادیسیۆنیدا بژی، بەڵام ئەو جۆرە کەسانە هەن. بە پێچەوانەشەوە دەبینین، کە کەسانی زۆر ترادیسیۆنی لەنێو کۆمەڵگە مۆدێرنە خۆرئاواییەکاندا هەن. ئەمانە خەون بە ژیانی ترادیسیۆنییەوە دەبینن.

کاوە جەلال: کەواتە کەس پێویستە بەئاگابوونی خودی خۆی هەبێ، تاکو بتوانێ بەسەر ئەو ناخەشدا بەرز ببێتەوە کە سەرەتا بەرێی پەروەردەوە خودی کەسێتیی ئەوی پێکهێناوە. ئایا هەر ئەوەندی لەنێو خودی کەسدا پرسیاری جیاواز سەریانهەڵدا، سەرەتا پێویست نابێ ئەو هەوڵ بدات بە شێوەیەکی رەخنەیی بەسەر خودی خۆیدا بچێتەوە؟

گارا: ئەوە دەکەوێتە سەر کەسەکە. من هەموو مرۆڤێك بە مۆدێرن و نامۆدێرن دیاری ناکەم. مەبەستم لەوەیە کە مەرج نییە مۆدێرن پۆزەتیف بێ و نامۆدێرن نێگەتیف بێ. مۆدێرن ئەوە نییە کە من هەمیشە بە پۆزەتیف بیبینم. راستە رەهەندی یان توخمی تاك یان تاکەکەس بۆ مۆدێرنە زۆر گرنگە، بەڵام تاك هەیە و تاك هەیە. جگە لەوە مەرج نییە ئەو شێوازە کراوەیی بێ بۆ رۆحی مۆدێرنە، دەشێ کەس کێشەی دیکەی هەبێ، دەشێ ئەو تاك بێ، تەنیا بێ، یان غەریب بێ. من وای دەبینم، ئەوە سەرەتا هەستکردنە بە مۆدێرنە، پاشان رادەی کارکردنە لە خۆیدا، تاکو بتوانێ زۆرتر بکەوێتە دوای ئەو هوشیارییەی یان ئەو حاڵەتانەی کە ئەو خۆی هەستیان پێدەکات؛ ئەوە جوانە، گەر ئەو راستگۆ بێ لەگەڵ خۆیدا و کاری بۆ بکات، مستومالّی بکات (صقلی بکات) تاکو دەگاتە ئەنجامێك یان ناگات.

کاوە جەلال: تێروانینێك ئەوەیە، کە مۆدێرنە لە فۆرم جیا نابێتەوە. ئایا لەم حاڵەتەدا، کە باس لە کێشەی فۆرم دەکەین، دەشێ فۆرم وەك هەڵهاتنی ئیدێ بەنێو

کەرەسەدا ببینین، وەك چۆن بۆ نموونە ئەرِیستۆتێلیس دیاریی دەکات، یان فۆرم سووك و ئاسان شێوەیە؟

گارا: بێگومان! فۆرم بە کوردی واتای شێوە دەگەیەنێ، یان بە عەرەبی واتای "شکل" دەگەیەنێ. من شارەزای ئەرِیستۆتێلیس نیم، بۆ من ئەزموونی خۆم گرنگە. فۆرم شێوەیە، ئەمەش نەك (تەنها) بە واتا زمانەوانییەکەی، بەڵکو بە واتا کانتییەکەشی. فۆرم ناشێ هەرگیز پشتگوێ بخرێ. هەروەها فۆرم دەشێ ناوەرۆك بێ. بێگومان زەحمەتە بڵێین ناوەرۆك فۆرمە، بەڵام دەشێ فۆرم ناوەرۆك بێ. فۆرم لە هونەری شێوەکاریدا زۆر گرنگە، هەر بۆیە ئەم هونەرە ناو دەنرێ هونەری شێوەکاری، واتا مامەڵەکردن لەگەڵ فۆرمدا. زۆر سەختە لە هونەری شێوەکاریدا قوربانی بە فۆرم بدرێ؛ ناوەرۆك شتێکی دیکەیە، ئەمە دەکرێ بە شێوەیەکی دیکە دانوستانی لەسەر بکەین: ناوەرۆکی کارەکان چۆنە و چۆن نییە، بەڵام لە هونەری شێوەکاریدا فۆرم بە رادەی یەکەم دێت.

شێوە ئەو حاڵەتە گشتییەیە کە یەکسەر لە یەکەم چرکەساتدا بەر چاو دەکەوێ. شێوە زوو دەبینرێ یان زوو هەستی پێدەکرێ. ئەوە یەکەم جار شێوەیە کە کاریگەری دەنوێنێ، پاشان دوای ئەمە ناوەرۆك دێت. ئەمەش دەشێ شێوەی رەنگ، شێوەی هێڵ، شێوەی فەزا، شێوەی گشتیی کارە هونەرییەکە بێت، پاشان ناوەرۆك دێت. پاشان کەسەکە دەتوانێ بە هوشیارییەوە، بە هۆشییەوە، بە بینینەوە (من باس لە بینینی چاو ناکەم، باس لە بینینی ئەقڵ دەکەم) لە ناوەرۆکدا قووڵ ببێتەوە، ئەو لەوانەیە نەتوانێ پێی بگات، لەوانەیە بگات بە حاڵەتێك بڵێ: "لێی تێگەیشتم"، بەڵام ئەمە زەحمەتە، سەختە، بە تایبەتی لە حاڵەتی هونەری شێوەکاری یان موزیکدا.

کاوە جەلال: ئێمە دەتوانین ساغکردنەوەیەك دابین بکەین: کاری هونەریی مەزن خۆی خۆی لە ژیاندا دەهێڵێتەوە. لەم روانگەیەوە مەسەلەکە چیدی ئەوە نییە کە مرۆڤ بتوانێ بە کردنەوەی مۆزەخانەی هونەری هەنگاو بنێ بۆ مەزنیدان بە هونەر.

گارا: سەرەتا من ناڵێم چ کارێکی هونەری مەزنە و چ کارێکی هونەری مەزن نییە. من ئەوەندە متمانەم بە مێژووی هونەر نییە. ئەمرۆ هەندێك کاری هونەری هەن چوونەتە مێژووەوە. بەڵام ئەو کارانەی ئەمرۆ دەکرێن، زەحمەتە لەبارەیان

بگـوترێ کـە گوایـە هەنـدێکیان مـەزنن و هەنـدێکی دیکـەیان ئـەوها نـین. پاشـان حوکمدان لە هونەردا یەکێکە لـە هـەرە هەڵـە گـەورەکان. بـە نیـسبەت مۆزەخانـە و کاری هونەرییـەوە مـن بـڕوام وایـە کـە هەمیـشە نـاوەرۆك شـێوە بـۆ خـۆی دروسـت دەکات، لە بواری هونەری شێوەکاریدا پێویستە جارێ هونەر هاتبێتە ئاراوە، خـەملا بێ، دانوستانی لەسەر کرابێ، هونەرەکە پرسیاری دروسـت کردبـێ، پرسـیار لەسـەر هونەرەکـە هـەبێ، کـاری تیۆریانـەی زۆری تێـدا کرابـێ، ئـەو کاتـە هوشـیاریی کولتوورەکە دەتوانێ مۆزەخانە دروست بکات، بۆ ئەوەی ئەو کارە هونەریانە لە خۆ بگرێ. بەڵام هەڵەیەکی گـەورە دەبـێ، گـەر پـێش هاتنـەئارای هونـەر و دانوسـتاندن لەسەر هونەر، ساختمانی مۆزەخانە دروست بکرێ، چونکە نەشیاوە هونەر دروسـت بکرێ، نەشیاوە هونەر بەبێ دانوستانکردن لەسەر هونـەر بێتـە ئـاراوە. کولتوورێـك کە نەتوانێ دانوستاندن لەسەر هونەر بهێنێتە گۆڕێ، بۆی نییە مۆزەخانـە دروسـت بکـات. کولتوورێـك نـەتوانێ پرسـیارە هـەرە راسـتەقینەکان، هـەرە گرنگـەکان، لـە هونەرمەند بکات، ناتوانێ مۆزەخانـە دروسـت بکـات، ئەگـەر دروستیـشی کـرد، ئـەوا کارێکی هەڵەی کـردووە. کـاری هونـەری یـان هونـەرێك کـە نـەتوانێ جمهورێـك بـۆ خـۆی دروسـت بکـات، یـان نـەتوانێ پرسـیارێك بخـولقێنێ، چـەند دانوسـتاندنێك بهێنێتـە گـۆڕێ، بـۆی نییـە بـچێتە مۆزەخانـەوە. کێـشەی مۆزەخانـە زۆر گرنگـە، خۆرئـاوا ئـەزموونی تێیـدا هەیـە. رەنگـە هەنـدێك دەوڵـەتی خۆرهـەڵاتیش هـەبن ئەزموونیان بۆ مۆزەخانە، بۆ هەندێك لەو کارانـە، هـەبێ کـە چوونەتە مێـژووەوە، وەك مۆزەخانەی کارە هونەرییە مێسۆپۆتامییەکان، جا بابلی یان ئاسـوری بـن، یـان مۆزەخانەی کـارە هونەرییـە فیرعەونییـەکان. ئەمـە ئاساییە. بـەڵام مەبەسـتی مـن هونەری نوێیە، ئەو بوارەش کە من کاری تێدا دەکەم، هونەری نوێیە، یـان هونـەری هاوچـەرخە. مـن ئەمـە دووپـات و سـێپات دەکەمـەوە، بـەبێ دانوسـتاندنی گـەورە، بەرفراوان و قووڵ، دانوستاندنێك کە بە زمانی ئەدەبی و کولتووری ئەنجام نـەدرێ، بـەڵکو بـە زمـانی هونـەری شـێوەکاری، چـوونی ئـەو هونـەرە بـۆ نێـو سـاختمانی مۆزەخانە هەڵەیە.

کاوە جەلال: کەواتە گەر ئێستا ئـەم پرسـیارە بـە کولتـووری کوردییـەوە پابەنـد بکـەین، ئـەوا دەتـوانین بڵـێین، کـە لەبـەر ئـەوەی کوردەکـان دانوسـتاندنیان لـەو بوارانەدا زۆر کەمە، ئەویش چونکە زمانی هونـەری هێـشتا دروسـت نـەبووە، زانـای

جیاوازی لێتوێژەرەوەی بابەتە هونەرییەکان نییە، جا لە زانکۆ بێ یان وەك کاری کەسانی لێتوێژەرەوەی سەرخۆ بەربخرێ، ئەوا لێرەدا بەو حاڵەتە دەگەین، کە لێتوێژینەوە و خەریکبوون بە بابەتە هونەرییەکانەوە کەموکورتییان هەیە لە بواری زانستی هونەریدا، هەروەها کەموکورتی هەیە لە تیۆریزەکردن لە بواری هونەریدا، بۆیە گەر بە کوردی لەسەر زۆر کێشەی هونەری بدوێین، ئەوسا دۆش دادەمێنین بۆ تێگە بناغەییەکانی هونەر. رای تۆ سەبارەت بەمە چییە؟

گـارا: من بەگشتی کولتوورناس نیم، هەروەها من شارەزاییم لە کولتووری کوردیدا کەمە، بەلام هەندێك لەو نووسینانەی لەسەر هونەر دەیانخوێنمەوە، بەگشتی سەیرن؛ ئەوانەی هونەرمەندە شێوەکارەکان خۆیان دەیان نووسن، تا رادەیەك دەشێ زانستیان تێدا بێ. بەلام کێشەیەك بەتایبەتی لە نووسینی شاعیر و نووسەرە کوردەکاندا هەیە، کە من هەروەها بەگشتی لە کولتووری ئیسلامیدا تێبینیی دەکەم. مەبەستم لە نووسینە لەبارەی هونەری شێوەکاری. من ئەمە وەك کێشەیەك دەبینم. هەر نووسینێك لەبارەی هونەری شێوەکاری بنووسرێ، بەبێ ئەوەی کەسەکە لەتەك کارە هونەرییەکەدا ژیابێ، نووسینێکی هەڵەیە، پاشان تێکەڵاوکردنی نووسین یان تێکستی ئەدەبی لەگەڵ تێکستی هونەری شێوەکاریدا کێشە دەخاتەوە. ئەو نووسینانە کە من لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا، یان تەنانەت لە کتێبدا، دەیان بینم، بە زاراوەی ئەدەبی لەسەر هونەری شێوەکاری نووسراون، بەلام هەڵەن، چونکە هونەری شێوەکاری هونەرێکە کە واژەی تایبەتمەندی خۆی هەیە و ئەو واژانە مامەڵە لەتەك خودی هونەری شێوەکاریدا دەکەن. هەتا ئەم چرکەساتە، کە من قسە دەکەم، ئەم زمانەم بەدی نەکردووە. خۆرئاوا ئەم زمانەی هەیە و بەم زمانەش لەبارەی هونەری شێوەکاری دەنووسێ.

کاوە جەلال: هۆی ئەمە لە چیدایە؟

گارا: لەوەدایە کە کولتووری خۆرهەڵاتی، بێگومان بە کوردیشەوە، ئیسلامییە یان لەژێر کاریگەریی ئیسلامدایە. ئایینی ئیسلام ئەدەبێکی مەزنی هێناوەتە ئاراوە، بەلام هونەرێکی شێوەکاریی مەزنی نەهێناوەتە ئاراوە. من لێرەدا رەخنە لە ئیسلام ناگرم، بەلام دەشێ دیراسەی ئیسلام سەرلەنوێ بکرێتەوە، دەشێ زانایانی قورئان یان ئیسلام بەگشتی هەبن، کە چەند جارە بە قورئان و تێکستە ئاینییەکاندا بچنەوە و تێڕوانینی نوێ هەڵبهێنجن، رەنگە لێرەوە بشێ

ئێستێتیکێکی ئیسلامی بینا بکرێ؛ ڕەنگە ئەمە بتوانێ زمانەکەی بگۆڕێ. مـن ڕێـز لـەو نووسـەرانە دەگـرم کـە خۆیـان هێنـدە لـە هونـەری شـێوەکاری هـەڵناقورتێنن، چونکە دەزانن کە هونەری شێوەکاری زمانی تایبەتمەندی خۆی هەیە. من ڕێز لەو نووسەرانەش دەگرم کە هەوڵ دەدەن لە هونەرمەندی شێوەکار و جیهانەکەی نزیك بکەونەوە.

کاوە جەلال: ڕات چییە سەبارەت بەو تێڕوانینە کە دەڵێ لە نێوان فەلسەفە و هونەردا خزمایەتی هەیە؟

گارا: بێگومـان خزمایـەتی هەیـە، چـونکە هونـەری ئـەمڕۆ هونـەری سـەردەمی فێرعەونەکان نییە، بەڵکو هونەری ئێستایە، ئەمـەش بـە واتـای هونـەرێکی ئـاڵۆزە. ئەقڵێکی فەلسەفی تا ڕادەیەك دەتوانێ کار لە هونەردا بکات، دەتوانین بڵێین، دەشێ هونەرمەندی شێوەکار فەیلەسوف بێ و بـە پێـچەوانەشەوە. سنوورەکان لـە نێـوان هونـەری شـێوەکاری و فەلسەفەدا هێنـدە ڕەق نـین. مـن بێگومـان لێـرەدا بـەزۆریی باسی فەلسەفەی خۆرئاوا دەکەم. فەلسەفەیەك کە پەیوەندیی بە هونـەرەوە هـەبێ، فەلسەفەیەکە کە هەتا ڕادەیەك ئاشنایە بە وێنە؛ هەروەها هونەرمەندی شێوەکاری خۆرئـاواش زۆر پەیوەنـدیی بـە تێکـستی فەلـسەفییەوە کـردووە، واتـا بـە ڕۆشنبیرییەکەوە کە ئەو خۆی تێیدا ژیاوە و لەگەڵیدا هونەرەکەی پێشخستووە.

کاوە جەلال: زۆر جار لە کوردستان کێشەیەك لـە بەردەممانـدا زیـت دەبێتـەوە: کێشەی ڕاستگۆیی لە داهێنانی هونەریدا، بەڵام بەزۆریی کێشەی ناڕاستگۆیی هەیـە، ناڕاستگۆیش دەشێ بچێتە نێو قاڵبی هەوڵدان بۆ خۆجێکردنەوە لەنێو پەیوەندییـە کۆمەڵایەتیی و سیاسییەکاندا.

گارا: یەکێك لە فاکتەرە هەرە گرنگەکان بۆ کارکردن لە هونـەردا، یـان بـۆ ژیـان لە هونەردا، بریتییە لـە ئـازادی، واتـا ئـازادیی قـسەکردن، ئـازادیی پرسـیار و وەڵام. ناشێ هونەر لە ئازادی جیا بکرێتەوە، بەڵام دەشێ لە هەندێك شت جیـا بکرێتـەوە، بۆ نموونە لە ئایدیۆلۆجیا، لـە سیاسـەت، لـە ڕەوشـت، بـەڵام نـاکرێ لـە ئـازادی جیـا بکرێتەوە.

سەبارەت بە کێشەی هونەرمەندی ڕاستگۆ و ناڕاسـتگۆ دەڵێم، ئەمـە کێـشەیەکە لە هەموو کۆمەڵگەکاندا هەیە، بـەڵام ئەمـە لـە کۆمەڵگـە خۆرئاواییەکانـدا کـەمترە، چونکە چ هونەرمەند و چ بوارە هونەرییەکە بەگشتی شارەزان، دەتوانن ئەو شـتانە

تـا رادەیـەك جیـا بكەنـەوە، بـەڵام لـە كۆمەڵگەیەكـدا كـە تـا رادەیـەك بـە هونـەری شێوەكاری نامۆ بێ، دەشێ كەس بتوانێ كارە ناهونەرییەكانی خۆی وەك هونەر ساغ بكاتەوە. گەر كەسێك لافی هونەری تازە لێبدات یان شتی لەم چەشنە، ئـەوا ئەگـەر بێـت و رۆشـنبیرییەكی ئـازاد نـەبێت كـە ئـەو ناڕاسـتگۆیە لێـی بترسـێ، ئـیتر ئـەو كارەكـەی خـۆی دەكـات. بـەڵام پرسـیار سـەبارەت بـەوە كـە هـەتا چـەند كەسـێك هونەرمەندە، ئەمە دەكەوێتـە سـەر خـودی كەسـەكە، یـان بـا بێمـەوە سـەر كێشەی كارەكتـەر: تـا چـەند كەسـەكە هونەرمەنـدە یـان هونەرمەنـد نییـە. گـەر كەسـەكە هونەرمەند بـێ، ئـیتر ترسـی نییـە، پێویـستیی بـەو ناڕاسـتگۆییە نییـە، بـۆ نموونـە پێویستیی بەوە نییـە كـە خـۆی بـە هەنـدێك بابـەتی سیاسـی یـان نەتەوایـەتی یـان كۆمەڵایەتییەوە هەڵبواسێ، تاكو بە ئەنجام بگات. هونەرمەند لەگەڵ خۆیدا، لەگەڵ هونەرەكەیـدا، راسـتگۆیە، ئـەو لەگـەڵ خێزانەكەیـدا، هاوسـەرەكەیدا، ژیـانێكی هاوسـەنگ دەژی، كـە پـڕە لـە جـوانی و ئـازادی، پـڕە لـە بەرهـەمی جـوان و ئـازاد. ئەمڕۆ مرۆڤ چەمكی (تێگەی) ئێستێتیك لە كۆمەڵگە عەرەبی ئیـسلامییەكاندا، لـە كۆمەڵگـەی كـوردی ئیـسلامیدا، دەبیـستێ یـان دەخوێنێتـەوە. زۆر كـەس واژەی ئێستێتیك بەكار دەهێنن. بەڵام پرسیارەكە ئەوەیە كە ئایا ئـەو كەسـانە بـە ڕاسـتی تـا رادەیـەك لـە ئێـستێتیك تێگەیـشتوون و خۆیـان تـا رادەیـەك ژیـانێكی ئێـستێتیكییانەیان هەیـە؟ ئەمانـە هـەموو پرسـیارن. بـەڵام خۆهەڵواسـین زۆرە، بەتایبەتی لە كوردستاندا كەسان هەن كە خۆیان بە رووداوی گەورەوە هەڵدەواسـن، وەك بۆ نموونە رووداوی هەڵەبجە یان ئەنفال یان بابەتی شەهید. من لێرەدا حوكم بەسەر هیچ كارێكی هونەریدا نادەم، بەڵام ئاشكرایە كە هونەرمەنـد هەیـە و خـۆی بـەو رووداوانـەوە هەڵدەواسـێ، چـونكە دەیـەوێ جێگـەی خـۆی لـەنێو كۆمەڵگـەدا بكاتەوە یان دەیەوێ بگات بـە پایـە و مـەقام، یـان بـە نـاو. بـەڵام ئەمـەش بێگومـان دەكەوێتە سەر هونەرمەندەكە. مـن نـاڵێم گـشت ئـەو كارانـەی لـەبارەی هەڵەبجـە و ئەنفال دەكرێن، راستگۆن یان ڕاستگۆ نین، بەڵام ئەم جۆرە كارانە بـە تایبـەتی لـەو جۆرە كۆمەڵگەیانەدا هەن كە رووداوی تراژیـدی روو دەدات، وەك لـە لای كوردەكـان هەڵەبجـە و ئـەنفال. بـەڵام لـە هونـەری رەسـەندا، لـەپاڵ فۆرمـدا، هـەرگیز پرۆسـە هونەرییەكە، كارەكتەرە هونەرییەكە، گرنگی لە دەست نـادەن. كاتێـك پەیكـەرێكی مامە ڕیشە یان شەهیدێكی دیكەی كوردستان دەكرێ و دەخرێتە بەر چاوی بینـەر،

ئـەوا پرسـيار لێـرەدا ئەوەيـە، کـە ئايـا بينـەر شـەهيدێکی کوردسـتان يـان کـارێکی هونەری دەبينێ؟ پەيوەست بەمـەوە دەڵێم کـە هونـەر هـەتا ئـەمڕۆ لـە کوردسـتان نەچـۆتە نێـو دانوسـتاندنەوە، يـان دانوسـتاندن و پرسـياری نەهێناوەتـە ئـاراوە، پرسياری گەورە و پوخـت لـە هونـەردا يـەکجار کـەمن. بـەڵام کـەی ئـەم پرسـيارانە دروست بوون، ئەو کاتە دەروازە بۆ تێگەيشتن لـە هونـەر دەکرێتـەوە، بينـەری سـاغ دروست دەبێ، ئەوسا ئەنجامەکەشـی دەبـێ بـەهۆی دروسـتبوونی کولتـوورێکی سـاغ. من ڕێزی کولتووری خۆرئاوا دەگرم، بەڵام من سەر بەخۆرئاوا نيم؛ من لێی دەژيـم، بەڵام ڕێزم هەيە بۆ ئينجازەکانيان کە پەيوەندييەکی زۆريان بە ئازادی و زانستەوە هەيە.

کـاوە جـەلال: گـەل ژيـانی خـۆی داوەتـە دەسـت فرەخـۆری، هەڵپـەرکێ، ئينجـا کەسـانێکی فـرە کـە لـە بـواری کولتـووردا کـار دەکـەن، پابەنـدی دەسـەڵاتدارانن، لـە بواری دەسـەڵاتداريدا دەبيـنين کـە کتومـت سياسـەتی نێـو ديوەخـان پيـادە دەکـرێ، ئەمـەش تەنانـەت لـە ژووری سـەرۆکەکان، پارێزگارەکـان يـان بەرپرسـانی حيزبـدا، هەروەها وڵاتەکە ئەوەندە داخراوە، کە مـرۆڤ بـەزۆريی بـە شـێوەيەکی تـەزويرکراو بـەر کولتـووری دراوسـێکانی دەکـەوێ، خـەڵکی بەگـشتی شـارەزاييان تەنانـەت لـە زەمانەکـــەی يـــان ديالێکتەکـــەی خۆيانـــدا کەمـــە، بـــەڵێ تەنانـــەت زۆرينـــەی ئەکاديمييـەکانيان بـە دەگمـەن زمـانێکی بێگانـە شـارەزان، دەتـوانين ئـەم ليـستەی بەدپەيوەندييەکان پتر درێژە پێبدەين، بە هەر حاڵ، هۆی سـەرجەمی ئەمـە تـەنها بـۆ کايـەی سياسـی ناگەڕێتـەوە، بـەڵکو بـۆ مێنتـاليتێی خەڵکەکـەش کـە نـاتوانن ئەقڵييەتێکی ڕەخنەيی بهێنێتە ئاراوە، بە پێچەوانەوە هێشتا هەر لەنێو ئەقڵييـەت و چێژی جوتياريدا وشکهەڵهاتوون و ژيان زۆر بە سادەيی بـەڕێوە دەبـەن، جـا گـەر تەنانەت خاوەنی شێڤرۆلێت و خانووی سێ نهۆمی بـن و هـەموو ڕۆژێـك گۆشـت و برنجـی چـەور بخـۆن؛ بـەڵێ لـە وڵاتـی کوردەکانـدا تەنانـەت ئەدەبەکـەی خۆيـان ناخوێنرێتەوە!

گارا: پەيوەست بە سەرجەم ئەم کێشەيەوە دەڵێم: ئەوەی بە لای منەوە گرنگە، تاکە کەسـە، جـا کەسـی تـاکی ئاسـايی بـێ يـان هونەرمەنـد. زەحمەتـە مـن چـەمکی بەکۆمەڵ بۆ قسەکردن لەسەر هونەر بەکاربهێنم. مـن نـاتوانم بڵێم، هونەرمەنـدی کورد بەگشتی ئاوهايە، يان ئيسلام بەگشتی ئاوهايە و خۆرئاوا ئاوهايە، من دەتـوانم

بڵێم: "ئەم هونەرمەندە"، بۆ نموونە ئەحمەد، محەمەد، ئازاد، ئاوهایە یان کارەکانی ئاوهان. پرسیاری دیوەخان کە لە کوردستان لە ژووری مەسئولەکان یان وەزیرەکان دەبینرێ، ئەمە حاڵەتێکە کە هونەرمەند دەتوانێ بیکات بە کاری هونەری. کە من لێرەدا باسی کاری هونەری دەکەم، ئەوا تەنها لە رەسم و پەیکەر و هێڵکاری نادوێم، بەڵکو باسی فیلم و پێرفۆرمانسیش دەکەم، یان دەشێ تێکستێك بێ، کە شێوەکاری بێ نەك ئەدەبی. ئەمە دەشێ. هەروەها کاری هونەری شێوەکاری هەیە کە زۆرتر لە ئەدەبەوە نزیکە نەك لە هونەری شێوەکارییەوە. زەحمەتە هونەرمەند بتوانێ واقع بگۆڕێ، بەڵام هونەرمەند لەگەڵ واقعدا دەژی، ئەو کار دەکات بەپێی کارتێکردنی رووداوەکانی ژیانی رۆژانە، بەپێی هوشیاریی خۆی، بەپێی هەستی خۆی بۆ شتەکان. هونەرمەند هەیە کە کارەکانی هەمیشە رەهەندی رەخنەیی لە خۆ دەگرن، هونەرمەندیش هەیە کە تەنیا کاری جوانی دەکات، راڤەی شتەکان دەکات؛ ئەمانە حاڵەتی جیاوازن، نازانم چییان ناو بنێم: تەقلیدی، کۆمەڵایەتی، دینی! من خۆم بە لامەوە سەیرە کە چۆن مەسئولەکان لە هۆڵێکی گەورەدا دادەنیشن، زەلامێك یان دوان لەتەکیانەوەن ... من لە روانگەی هونەری شێوەکارییەوە دەدوێم. ئەو کەسانە کە بەو چەشنە لە دیوەخان دادەنیشن، ئەم دانیشتنەیان شێوەیەکی چالاك بۆ دیالۆگ دروست ناکات، تەنیا سەرکردەکە یان وەزیرەکە، کەسێکی ئەملای یان ئەولای، دانیشتوون و قسە دەکەن. ئەمە دەشێ هونەرمەندی شێوەکار وەك فیلمێك نیشانی بدات، وەك فیلمێکی شێوەکاری، بیکاتە کارێکی رەخنەیی، ئەمە شتێکە کە هونەرمەندێك یان نووسەری هۆنراوە یان چیرۆك دەتوانێ بەکاری بهێنێ. من بە پێویستی دەزانم تا ڕادەیەك جیاوازی لە نێوان دیاردە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان لە لایەك و کاری هونەری لە لایەکی دی بکەین. کۆمەڵێك دیاردە هەن، کۆمەڵێك رووداو هەن کە سیاسین یان کۆمەڵایەتین. هونەرمەند کار دەکات، ئەو بە کارەکەی لەنێو کۆمەڵدا کاریگەر دەبێ، ئەو کارەش ئەنجامی هوشیاریی خۆیەتی، ئەنجامی ئەزموون و تەکنیکی خۆیەتی. ئیتر چ رووداوێك، چ کارەساتێك زیاتر کاری تێبکات، ئەوە زۆرتر دەیبزوێنێ، ئەمەش لە هونەرمەندێکەوە بۆ هونەرمەندێکی دیکە دەگۆڕێ. هونەرمەند هەیە وەك ئەوەی لە خۆرئاوادا هەیە، هونەرمەندیش هەیە کە هونەرمەندی نیشتمانە و رەسمی دیوەخان و پاشا و لەم جۆرانە دەکات بەبێ ئەوەی رەهەندی رەخنەیی هەبێ،

هونەرمەندیش هەیە کە لەگەڵ حاڵەتەکانی خۆیدا زیاتر ژیاوە و زاتی خۆی بەلاوە گرنگە؛ من بێگومان لەگەڵ ئەمەیاندام، بەڵام هونەرمەندیش هەیە کە هەست بەمە ناکات، ئیتر ئەمە لە کۆمەڵگەیەکی کوردی یان عەرەبیدا بێ. ئەم جیاوازیانە هەن. بەڵام لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە کە چ کارێك زیاتر لە رۆحی هونەرەوە نزیکە. ئەوەی گرنگە زاتی هونەرمەندەکەیە، یان گونجاویی هونەرمەندەکە لەگەڵ ئەو کارەدا کە ئەو دەیکات، یان پرسیار ئەوەیە، تا چ رادەیەك رووداوەکە کە ئەو دەیبینێ، کاری تێدەکات.

کاوە جەلال: بە رای تۆ هۆی چییە کە خۆرهەڵات ئەوەندە پابەندی ئەو ناوەرۆکە یان ئاراستە هونەری و ئەدەبییانەی خۆرئاوایە کە دەمێکە بوون بە فێرگە، بۆ نموونە رۆمانتیك، سیمبۆلیزم یان ئێکسپرەسیۆنیزم؟ ئایا ئەمە لە هەژاریی هزرەوە دێ، لە پابەندبوون بە ترادیسیۆنەوە؟

گارا: بێگومان ئەمە لە فوگرەوە (هەژارییەوە) دێ، ئەمە لە هەژاریی کولتووری و هونەرییەوە دێ، بە واتایەکی دی لە دواکەوتووییەوە دێ. ئاشکرایە خۆرئاوا جێی لەدایکبوونی ژمارەیەك ستیل و فێرگەی هونەریی مەزنە، بەڵام زەرووڕە ئەو فێرگانەی هێناوەتە ئاراوە، یان دەشێ بڵێین دەربڕینی موعاناتێك بوون یان تەنانەت بەبێ موعانات هاتوونەتە ئاراوە. کۆمەڵێك کاری هۆشمەندانە ئەو شێواز و فێرگانەی هێناوەتە ئاراوە نەك لە خۆوە دروست بووبن. جوان نییە گەر هونەرمەندێکی دەرەوەی ئەو کولتوورە بێت لاسایی ئەو شێواز و فێرگانە بکاتەوە. بێگومان دەشێ کەسەکە ئەو شێوازە بەکار بهێنێ، بەڵام پێویستە خۆیشی دان بەوەدا بنێ کە ئەو شێوازەی بەکار هێناوە. لێرەدا هونەرمەندبوون حاڵەتێکی جوانە، حاڵەتێکە کە چێژێکی گەورە بە کەسەکە دەدات. بەڵام خۆهەڵواسین بە هونەرەوە، یان بڵێم ئەنجامدانی کاری هونەری لەژێر ناوی ئەو فێرگە هونەرییە خۆرئاواییانەدا کارێکە کە زەحمەتە هونەری پێبگوترێ، چونکە هونەر بە واتای داهێنان، هونەر دووپاتکردنەوە نییە. پرسیار ئەوەیە کە هەتا چەند داهێنان لەو کارەدا هەیە؛ مەرج نییە کەسەکە شارەزاییەکی چاکی لە بەکارهێنانی رەنگ و خەت و توخمە ئەکادیمییەکاندا هەبێ، نەخێر ئەمە مەرج نییە؛ هونەرمەندبوون حاڵەتێکە کە پەیوەندیی بە کارەکتەری هونەرمەندەکەوە هەیە، ئەمە لە هونەرمەندەکەدایە کە شتەکان بە ئامرازەکانی رەنگ و شێوە، هێڵ و ماتەریال

دەردەبڕێ، هەروەها دەرککردنەکانی خۆی، هەست و هوشیاریی خۆیی ئەو بە ئەزموونێکی خەملێنراوەوە گرنگن. لە کولتووری ئیسلامیدا، بە عەرەبی و کوردیشەوە، کێشەکە ئەوەیە کە مامەڵەکردنی هونەرمەندان لەگەڵ خۆرئاوادا بە چەشنێکە کە ئەوان شتەکان نابینن یان لەتەکیاندا ناژین و پاشان لە ئەنجامی ئەم بینین و لەتەکژیانەدا شتێکی تایبەتمەند بە خۆیان بهێننە ئاراوە. ئەمەیان بێگومان کارێکی باشە، بەڵام لاسایی بەڕاستی کێشەیە، هەروەها نەبوونی تیۆری کێشەیە، مەبەستم لەوەیە، ئەو هەموو کارە هونەرییە وەك پەیکەر یان تابلۆ هەن، بەڵام بە هیچ شێوەیەك دانوستاندنێك یان تیۆرییەك یان فەلسەفەیەك نییە کە ساغی بکاتەوە، کارێك هونەری ڕەسەنە و لاسایی نییە. بەڵام پرسیارێکی دیکەش هەیە: گەر ئێمە بەگشتی باسی مۆدێرنە بکەین، ئەوا دەکرێ هەموو کارێکی هونەری بەراورد بکرێ بە شاکارەکانی خۆرئاوا، بەڵام پێویستیشە تا رادەیەك پێی بەراورد بکرێ، چونکە کۆمەڵێك کاری هونەری هەن کە لە خۆرئاوا ئەنجام دراون و تەجاوز کراون، وەك ریالیزم، ئیمپرەسیۆنیزم یان ئێکسپرەسیۆنیزمی ئەڵمانی، یان هەندێك لەو کارانە کە لە ترادیسیۆنی سوریالیزمەوە دروست دەکرێن. بەڵام کەسێك تابلۆیەك بکات کە حەفتا ساڵ لەمەوبەر هونەرمەندێکی خۆرئاوایی کردوویەتی، ئەمە کارێکە کە پێویست نییە. ئەم شتە لە وڵاتە عەرەبییەکاندا یان وڵاتە ئیسلامییەکاندا باوە. لە ١٩٧٠کاندا گرووپێك یان ناوێکی وەك "الانطباعیون العرب" دەردەکەوێ، یان ئینتیباعیە کوردەکان یان ئێکسپرەسیۆنیستە کوردەکان، ئەمە سەیرە. ئێمە پێویستە لەم حاڵەتەدا پرسیاری ئەوە بکەین کە ئیمپرەسیۆنیزم چییە، کاتی ئیمپرەسیۆنیزم چییە، یان داخۆ ئەو گرووپە گرووپێکی ئیمپرەسیۆنیستیی نوێ بێ یان ئەو ئیمپرەسیۆنیزمەیە کە مۆنێ هێنایە ئاراوە، یان ئێکسپرەسیۆنیزمێکی نوێیە کە تایبەتمەندیی خۆی هەیە. لێرەدا ئاساییە واژەی ئێکسپرەسیۆنیزم بەکار بهێنرێ. قسەکردن لەسەر مۆدێرنە بەگشتی جۆرێکە، قسەکردنیش لەسەر کاری هونەری جۆرێکی دیکەیە. من بێگومان ناتوانم لێرەدا هیچ مەرجێك دابنێم، بڵێم دەبێ ئاوها یان ئاوها بێ. یەکێك لەو وشانەی سەغڵەتم دەکات، وشەی "دەبێ"یە، هەروەك چۆن دەگوترێ: "دەبێ هونەرمەند ئاوها بێ". ئەمە بەڕاستی کەسێك نایڵێت کە هونەری خۆش بوێ یان پەیوەندیی ئازادی لەگەڵ هونەردا هەبێ. گەر ئەم وشەیە لە دەمی من

دەربچێ، ئەوا هەموو رەخنەیەك قبوولْ دەكەم. ئەم دەربڕینە ئازادی دەكوژێ. هونەر پەیوەندیی بە ئازادییەوە هەیە، پێویستە كەسەكە ئازاد بێ. پرسیار ئەوەیە، ئایا ئەو دەبینێ یان نا، یان مامەڵەكردن لەگەڵ حەدەسەكاندا چۆنە، لەگەڵ جۆری ژیانی رۆژانەدا چۆنە، ئایا لە ئازادییەوە هاتووە یان نا، ئەمەش بێگومان وەك تاكە كەس. دەشێ چەند كەسێك وەك گرووپ كار بكەن، كە لە نێویدا هەر كەسێكی تاك تایبەتمەندیی خۆی هەبێ؛ گرووپی هونەری رەسەنێتیی خۆی هەیە و تێیدا هەر یەكێك تایبەتمەندیی خۆی دەپارێزێ.

كاوە جەلال: دەشێ پەیوەست بەمەوە ئاماژە بۆ دەربڕینەكەی هێگل بدەین كە دەڵێ زانا موسڵمانەكان لە خۆیانەوە هیچ كارێكی مەزنیان نەهێناوەتە ئاراوە، بەڵكو ئەوەیان بەزۆریی داوەتەوە كە كولتووری گریكی هێنابوویە ئاراوە. ئەو بێگومان پەیوەست بە فەیلەسوفە موسڵمانەكانەوە ئەم دەربڕینەی كردووە، بەڵام دەتوانین بەروونی ببینین، كە ئەمڕۆش لە سەرجەم جیهانی ئیسلامیدا هەر كار بە دەسكەوتە مەزنەكانی خۆرئاوا دەكرێ، ئەمەش بەزۆریی لە شێوەی لاساییدا. ئایا ئەمە بە بڕوای تۆ رەگی لەنێو ئایین و پەروەردەی ئایینیانەی ناوچە ئیسلامییەكاندا نییە؟

گارا: دەشێ ئایین لێرەدا كاریگەر بێت، یان سەرجەم كولتووری ئەو ناوچانە كاریگەر بێ، بەڵام ئەمە پەیوەندیی بە خودی كەسەكەوە هەیە. من لێرەدا ناتوانم وەڵامی هێگل بدەمەوە، چونكە ئەو توانا زانستی و فەلسەفییەم نییە، بەڵام پێشبینی دەكەم كە ئیسلام لە هەندێك بواردا هەندێك ئینجازی كردووە، بەڵام گەر باس لە هونەری شێوەكاری بكەین، ئەوە لێرەدا بە كێشە دەگەین. ئایینی ئیسلام پشتگیریی دروستكردنی مزگەوتی كردووە بە زەخرەفە و تەلارسازی و هەموو لایەنەكانی دیكەیەوە، لێرەدا مزگەوتی گەورە و چاك هاتوونەتە ئاراوە، وەك "قبة الصخرة"، مزگەوتەكانی هیند، یان هەندێك مزگەوت لە مەغریب و سەمەرقەند و بوخارا؛ ناشێ نكۆڵی لەمە بكرێ. ئایینی ئیسلام پشتگیریی گرافیكی كردووە كە پەیوەندیی بە قورئانەوە هەیە، بەڵام لەنێو ئایینی ئیسلامدا یان بەگشتی لەنێو رۆشنبیریی ئیسلامیدا كۆمەڵێك كێشەی مەزن هەن كە هەتا ئێستا بە تەواوی روون نەكراونەتەوە. یەكێك لەو كێشانە وێنەی مرۆڤە، كە ئایا حەڵاڵە یان حەرامە. هەتا ئەمڕۆ لەسەر ئەمە مشتومڕ هەیە، بەڵام زانایانی خۆرئاوا تا رادەیەك كاری

باشیان تێدا کردووە، سەرباری ئەمەش کێشەکە بە تەواوی ساغ نەبۆتەوە. لەبەر ئەم هۆیە کۆمەڵگە ئیسلامییەکان هونەرمەندی شێوەکاریان نەگرتۆتە خۆیان، هونەرمەندی شێوەکار لە کۆمەڵگە ئیسلامییەکاندا نامۆیە، ئەمەش تەنگژەیەکی سایکۆلۆژی و کۆمەڵایەتیی بۆ هونەرمەندی شێوەکار دروست کردووە.

کاوە جەلال: کێشەیەکی گەورە ئەمڕۆ لە کوردستانی باشوور ئەوەیە، کە هەڵپەیەکی لە رادەبەدەر بۆ خۆدەربڕین لە بوارەکانی ئەدەب و هونەر و هزردا هەیە. ئایا هەڵپە بەشێکە لە کاری ئەدەبی و هونەری یان هزری؟

گارا: بە پێچەوانەوە، هەڵپە هەرگیز سەر بە کاری هونەری نییە. گەر باسی داهێنان بەگشتی بکەین، ئەوا لێرەدا مرۆڤی داهێنەر هەرگیز هەڵپە بۆ هیچ شتێك ناکات. ئەو کەسانە کە هەڵپە دەکەن، کەسانی ئەوتۆن کە متمانەیان بە خۆیان نییە، ئەمەش لە پەیوەندییاندا لەگەڵ خۆیان و دەوروبەریاندا، یان بۆ نموونە لەگەڵ هاوسەرەکەیاندا بەختەوەر نین؛ ئەمە حاڵەتێکی سایکۆلۆژییە. بەڵام مرۆڤی داهێنەر بە پێچەوانەوە خۆی لە ئازادی جیا ناکاتەوە، ئەو لەگەڵ خۆیدا گونجاوە، لێرەشەوە بە هیچ شێوەیەك پێویستیی بە هەڵپە نییە. لێرەدا پێویستە جیاوازی لە نێوان کارە هونەرییەکاندا بکەین، هەروەها لە نێوان هونەرمەندەکانیشدا. ئێمە پێویستە بپرسین کە تا چ رادەیەك کارەکە لە هونەرەوە نزیکە، تا چ رادەیەك هونەرییە، تا چ رادەیەك دوورە لە هونەرەوە، تا چ رادەیەك بریتییە لە مۆدە. ماوەیەك ئینستالاسیۆن هێرشی هێنایە نێو هونەرەوە، بوو بە بەشێکی گرنگی هونەری شێوەکاری، بەڵام ئەمە وەك زەرەوورەی کاتەکە. مرۆڤ ئەمڕۆ ناتوانێ بڵێ کاتی ئینستالاسیۆن و رەسم نەماوە، یان کاتی رەسم گەڕاوەتەوە و کاتی ئینستالاسیۆن نەما؛ ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە، چونکە هەموو ئەم بوارە هونەرییانە هەر دەمێنن، ئەوەش دیسانەوە دەکەوێتە سەر هونەرمەندەکە، دەکەوێتە سەر رادەی بینین و لەنێوداژیانی ئەو، ئەمانە دەری دەخەن کە تا چ رادەیەك ئەو کارە هونەرییە رەسەنە، لە زەروورە و ئازادییەوە هاتووە.

کاوە جەلال: بەگشتی لە کارکردن لە بواری هونەردا (بێگومان نەك تەنها لە کارکردنی هونەریدا) کێشەیەکی دیکەش لە کوردستان هەیە: مرۆڤ بۆ نموونە پەیکەری ئەو پیاوە مەزنانە دەسازێنێ کە لە رابوردوودا هەبوون، بەڵام بەبێ ئەوەی شێوەی ئەو کەسانەی بینیبێ. ئەو کەسە لە ئەندێشەوە وێنەی هۆنەرێك

دەسازێنێ کە ڕەنگە پێش دووسەد ساڵ لەمەوبەر ژیابێ و هیچ فۆتۆیەکی نییە، یان پەیکەری سیاسییەکی ناسراوی دێرین دروست دەکات. ئایا ئەمە هەتا چەند دەچێتە نێو چێوەی هونەرەوە؟

گارا: ئەمە زەحمەتە. هونەر بە واتا پوختەکەی، بەرفراوانەکەی، بریتییە لە داهێنان. ئەو کارانە کە من بێگومان هەندێکیانم نەبینیوە، ئەو هەستەیان پێنەداوم کە هونەرن، جوانیشیان تێدا نییە. ئەو کارانە دەشێ وەك راسپاردە (Auftrag) بە هونەرمەندەکان درابن، واتا بەو هونەرمەندە پرۆفیسیۆنێلانە (موعتەریفانە) کە لە بواری سیاسی یان کۆمەڵایەتیدا چالاکن. بەڵام زەحمەتە ئەو کارانە وەك داهێنانی هونەری ببینرێن. هەروەها ئەم جۆرە کارانە تا رادەیەك بەشداری لە شێواندنی کولتووردا دەکەن. ئەمە دەشێ پاشماوەی کاریگەریی ئەو مامۆستایانە بێ کە زۆر زوو چوونە دەرەوەی عێراق: چوون بۆ فلۆرێنسا، لەندەن یان پاریس، فێری شتە ئەکادیمییەکان بوون، ئینجا گەڕانەوە و لەقەبی پرۆفیسۆر یان مامۆستای هونەریان وەرگرت، پاشان هەندێك خەڵکیان فێری شتە ئەکادیمییەکان کرد، ئەو خەڵکانەش ئەو بت و پەیکەرانە دروست دەکەن. بەڵام ئەمانە لە بواری جوانیی شارەکەدا بەشداری ناکەن، تەنانەت لە بواری چالاکیی هونەریشدا بەشداری ناکەن.

کاوە جەلال: لێرەدا کێشەیەکی دیکە هەیە و بەڕاستی پێویستە بهێنرێتە ژێر باس و دانوستاندن. ئێمە لە کوردستاندا پارکمان بە واتای پارك نییە، ئەوەی ئێمە بەزۆریی هەمانە، بریتییە لە ئەتککردنی سروشت، بۆ نموونە "پارکی ئازادی" لە سلێمانی. ئایا هونەری پارکسازی بریتی نییە لە ئەنجامدانەوەی ئەوە کە سروشت خۆی لەگەڵ خۆیدا دەیکات و ئینجا مرۆڤ بە هونەری پارکسازی دەستێکی ڕێزمەندانە دەنێتە نێوییەوە؟

گارا: پارك حاڵەتێکە یان دیاردەیەکی کولتورییە کە خەڵکی شار پێویستیان پێیەتی. مرۆڤ دەتوانێ لە جۆری پارکەکان بزانێ کە خەڵکی ئەو شارە چۆن دەژین. زۆر لە کولتوورەکان بە خۆرهەڵاتیشەوە پارکیان هەبووە، واتا کولتووری پارك تەنها خۆرئاوایی نییە. بێگومان لە شارەکانی خۆرئاوادا پارکی جوان هەیە، لە پاریس، بەرلین، لەندەن، کوێلن، بەڵام تارانیش پارکی جوانی تێدایە. هەروەها بەغدا زوو پارکی تێدا بوو. ئەمە شتێك نییە تایبەت بێ بە کولتوورێك. بەڵام بەگشتی لە

هەندێك شاردا كە زۆر بە پەلە گەورە دەبن، هێرشێكی چیمەنتۆ و بلۆكی چیمەنتۆ هەیە كە یەكجار دڕندانە و ناشرینە، یەكجار دژ بە سروشتە، دژی چێژی ساغ و دروستی مرۆڤە. لێرەدا دەشێ پاركی جوان وەڵامی ئەو هێرشە بداتەوە، كارمەندانی شارەكە كە شارەكەی خۆیانیان خۆش دەوێ، دەتوانن پێكەوە لەگەڵ هونەرمەندانذا هاوكاری بكەن.

كاوە جەلال: باسی چێژ دەكەیت. چێژ یەكێكە لە مۆركەكانی ژیانی ئێستێتیكی و داهێنانی هونەری، بەڵام هەروەها وەرگرتنی كارە هونەرییەكانیش دەگرێتەوە. بەڵام چێژ دەچێتە كایەی خۆراك و خۆپۆشینەوە، كایەی بیناسازی و پاركسازییەوە. بەڵام گەر سەرجەم ئەم كایانە تێكچووبن، ئەوا ئەمە واتایەك دەگەیەنێ كە چێژ نییە. رات چییە سەبارەت بە كێشەی چێژ لە لای كوردەكانی باشوور؟

گارا: چێژ بە واتا فراوانەكەی هەیە، بەڵام چ چێژێك؟ من لە مەبەستی تۆ تێدەگەم. من تێدەگەم كە تۆ مەبەستت لە چ چێژێكە: چێژێكی مرۆڤێتی كە پەیوەندیی بە مرۆڤەوە، بە هێمنییەوە، بە قووڵبوونەوەی ئیحساسەوە، بە پێداویستییەكانی مرۆڤەوە، هەیە، هەروەها بە جۆری دانیشتن و نانخواردن و رۆیشتن، بە جۆری ماچكردن، جۆری خۆشەویستی لە نێوان ژن و پیاودا. من لێرەدا لەبارەی ئاستەكانی چێژ دەدوێم كە لە مرۆڤێكەوە بۆ مرۆڤێكی دیكە دەگۆڕرێن. مرۆڤێك كە كار لە خۆیدا دەكات، لە خۆیدا قووڵ دەبێتەوە، تێكستی چاك دەخوێنێتەوە، فیلمی چاك دەبینێ، ئەمانە هەموو ئاستی چێژی ئەو دەگۆڕن، ئاستی چێژی ئەو كەسە بەرز دەبێتەوە، لێرەشەوە وردەكارییەكان لەنێو ناخیدا پەرەدەسێنن ...

كاوە جەلال: كەواتە ئێمە دەتوانین جیاوازی لە نێوان ئاستی نزم و بەرزی چێژدا بكەین، یان بەگشتی لە نێوان چێژی جوتیاری و مەدەنیانەدا، شاری و گوندیدا!

گارا: بێگومان دەتوانین جیاوازی بكەین، بێگومان ئەو جۆرە چێژانە هەن، بەڵام ئەمە واتایەكی ئەوتۆ ناگەیەنێ كە چێژی شاری باشە و جوتیاری نزمە. هەندێك جوتیار هەن چێژیان زۆر بەرزە، لێرەدا بابەتی چێژ یەكجار گرنگە؛ ئاستی چێژ لێرەدا، وەك گوتم، دەوەستێتە سەر ئەوە كە هەتا چەند كەسەكە كاری

له خۆیدا کردووە، هەتا چ رادەیەك کەسەکە بۆ خۆی هەندێك ئاست قبـوولّ دەکـات یان نایکات. هەتا چەند مرۆڤەکان کار لە خۆیاندا بکەن، ئەوەندەش ئاستی چێژیان بەرز دەبێتەوە، لێرەشدا دەشێ مرۆڤەکە جوتیار بێ، کەسێك بێ کە لە گونـد بـژی، بـەلاّم زۆر چـاك لەگـەلّ خۆیـدا، لەگـەلّ هاوسـەرەکەیدا، لەگـەلّ دەوروبەرەکەیـدا گونجاو بێ، بـەلاّم دەشـێ لێـرەدا مرۆڤەکـە مامۆسـتایەکی زانکـۆ بـێ یـان لـە بـواری هونەردا کار بکات و لە شار بژی، بەلاّم ئاستی چێژی نزم بێ. لە کۆنتێکستی چێژدا راستگۆیی لەگەلّ خـۆدا زۆر گرنگـە. بێگومـان راسـتە، کـە شـار بـە بـەراورد لەگـەلّ ژیانی گونددا ئاڵۆزترە، پەیوەندیی لەگەلّ سروشتدا کەمترە، بۆیە چـێژەکان جیـان، ئەوەش دەکەوێتە سەر کەسەکە، کە خۆی لە چ جـۆرە چـێژێکدا دەدۆزێتـەوە، لـە چ جـۆرە چـێژێکەوە نزیکـە و لـە چ جۆرێکـەوە دوورە، یـان تـا چ رادەیـەك کەسـەکان لەسـەر بناغـەی لەیەکـچوونی چـێژ یـەکتری قبـوولّ دەکـەن، یـان یـەکتری لەسـەر بناغەی جیاوازی چـێژ رەفـز دەکـەن. چـێژ فاکتـەرێکی زۆر گرنگـە بـۆ ژیـان، چـێژ پەیوەندییەکی راستەوخۆی لەگەلّ هونـەردا هەیـە. زەحمەتـە مرۆڤـی شـار بتـوانێ ئاسـتی چـێژی خـۆی بـەرز بکاتـەوە، ئەگـەر پەیوەنـدی لەگـەلّ کولتـووردا، لەگـەلّ بەشەکانی هونەردا بە شێوە و ئەدەب و موزیك و شـانۆوە نـەبێ، بـەلّی تـا رادەیـەك دەتـوام بلّێم ئـەوە مەحالّە. بـەلاّم مرۆڤـی گونـد دەتـوانێ تـا رادەیـەك پەیوەنـدیی لەگەلّ سروشتدا بکات، چـونکە سروشـت هەیـە و شـاریش هەیـە، سروشـت هەیـە و هونەر هەیە، بەلاّم لە لای گوندییەکە سروشت هەیە، ئەو دەشێ لەگـەلّ کانییەکـدا، بەردێکـدا، چـیایەکدا، پەیوەنـدیی زۆر بـەهێز ببەسـتێ و ئاسـتی چـێژی خـۆی بەرزبکاتەوە. ئەمە بۆ مرۆڤی شار زۆر زەحمەتە، ئەو لەگەلّ شـەقام و ئۆتۆمۆبیلـدا دەژی، لەگەلّ دامەزراوێکی زانسـتیدا دەژی، لەگـەلّ هۆلّەکانی ئاهـەنگ و پێـشانگا و کـۆڕی ئەدەبیـدا دەژی، لەگـەلّ سـاختماندا، لەگـەلّ کافیتـەریادا، لەگـەلّ زۆر شـتی دیکـەدا کـە هـەموو پەیوەنـدییان بـە ژیـانی شـارەوە هەیـە. ئـەو جـۆرە بەرهەمـە کولتووری و هونەرییانە، هـەتا چـەند ئاسـتیان بـەرز بـێ، ئەوەنـدەش کاریگـەرییان بەهێزتر دەبێ لەسەر بەرزکردنەوەی ئاستی چێژ. دەتوانین بلّێین، چـێژی مرۆڤـی نیویۆرکی بەگشتی جیایە لە چێژی مرۆڤی شارۆچکەیەکی بـچووکی وەك دیمەشـق، یان چێژی پاریس جیایە لە چێژی لەندەن یان مۆسکۆ. ئەمانـە ئاسـتی کولتـووریی جیاوازن، نەك تەنها زمان، بەلّکو ئاستی هونەریی جیاوازن و هەتا رادەیـەك ئاسـتی

دیکەی چێژی جیاوازیان بۆ کەسان دروست کـردووە، ئەمانـە مێنتالیتێیـان جیایـە، کارەکتەریان جیایە، واتا بـریتییە لە کارەکتەری بەرلینی، مۆسکۆیی، قاهیرەیی ...

کاوە جەلال: حەسەن زیرەك گۆرانیبێژێکە کـە هـیچ شـارەزاییەکی لـە هونـەردا نییە، بەڵکو تەنها دەنگخۆشە؛ گۆرانییەکانی ئـەو بـەزۆری، گـەر نـەڵێین بـەرەهایی، خۆرسـك دێنـە ئـاراوە. هـەروەها جمهورەکـەی چ لـەنێو دانیـشتوانی شـار و چ لـەنێو دانیـشتوانی گونددایـە. بـەڵام عومـەر دزەیـی هونەرمەنـدێکی نوێیـە و گەرچـی گۆرانییـەکانی بەنـدن بـە موئانـاتی گوندییـەوە، کەچـی نـوێن و جمهورەکەیـشی نزیکەی تەنها لەنێو شاردایە، لەنێو شاریشدا نزیکەی تەنها لەنێو ئـەو کەسـانەدایە، کە بەگشتی بۆ هونەری کولتوورەکانی دیکە کراوەن. رات چییە بـە هونـەرە سـادە و "سروشتییەکەی" حەسەن زیرەك لە لایەك و هونەرە نوێکەی عومەر دزەیی؟

گارا: من رای زانستیم لەو بوارەدا نییە، بێگومان گەر من لەسـەر ئـەم پرسـیارە قسە بکەم، ئەوا زۆر بە راشکاوی، بەساکاری دەدوێـم. حەسـەن زیـرەك گۆرانیبێـژی من نییە، بەڵام عومەر دزەیی تا رادەیەك؛ ئەم هەندێك گۆرانی گوتووە، کە کاریـان تێکردووم. بـەڵام مـن نـاتوانم بـە هـیچ شـێوەیەك بییـان سـەنگێنم، ئەمـە دەچێتە بواری زانستی موزیك و گۆرانییەوە.

کاوە جەلال: رات چییە سەبارەت بە کولتووری پرسیار؟

گارا: پرسـیاری چـاك کولتـوورێکی چـاك، کولتـوورێکی زینـدوو دروسـت دەکـات. نەشیاوە کولتوور بتوانێ بەبێ پرسیار خۆی نوێ بکاتەوە، ئەگەر نوێکردنەوەش لـە کولتـووردا نـەبێ، یـان لـە بەشـێکی هونـەردا نـەبێ، ئـیتر نزیکـەی مـردن چـاوەڕێی دەکات. هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی پرسیار.

کاوە جـەلال: هـۆی چییە ئێمـە لـە کۆمـەڵی کوریـدا زۆر جـار نـازانین پرسـیار بکەین؟

گارا: پرسیار ئاستێکی بەرزە لە هوشیاری، لە چێژ، لـە جـوانی. ئەمـە بێگومـان دەوەسـتێتە سـەر جـۆری پرسـیارەکەش. ئـەو مرۆڤـە کـە ئیـشی چـاکی لـە خۆیـدا کردبێ، پرسیاری چاك دەهێنێتە ئاراوە. کولتـوورە زینـدووەکان هەمیـشە پرسـیاری زیندوویان هەیە، کولتوورە جوانەکان هەمیـشە پرسـیاری جـوان دروسـتی کـردوون؛ بـەبێ پرسـیار نەشـیاوە کولتـوور دروسـت ببـێ؛ ئەگـەر پرسـیار نـەبوو، ئـەوا کولتوورەکە ناتوانێ خۆی نوێ بکاتەوە و مردن چاوەڕێی دەکات.

کــاوه جــەلال: بـەڵام ئایـا بـۆ پرسـیار چ ئـازادی و چ بـەئاگابوون / هوشـیاری پێویست نین؟

گارا: بەڵی، هوشیاری، ئازادی، زانست، موتابەعە، خۆشەویستی بۆ ئـەو بابەتـەی کەسەکە کاری تێدا دەکات و پرسیاری تێـدا دەکـات، دڵسۆزی بـۆ بوارەکـەی، ئەمانـە هەموو کۆمەڵێك توخمی گرنگن بۆ دروستکردنی جۆری پرسـیارەکان. مرۆڤێـك کـە موتابەعـە و خوێندنــەوە و گرنگیپێــدانێکی جـوانی بـە شـتەکان نـەبێ، نـاتوانێ پرسیاری جوان دروست بکات. پرسیار تـا رادەیـەك، چ لـەنێو ژیـانی رۆژانـە و چ لـە ئاستێکی بەرزی هونەر و کولتووردا، کارەکتەر و مرۆڤێتی و ئاستی چێژی کەسـەکە دەر دەخـات، واتـا ئـەو کەسـە چ جـۆرە پرسـیارێك دەکـات. ئایـا پرسـیاری جـوان لـە کەسێك دەکات، بۆ ئەوەی دیالۆگی جوان بێتە ئاراوە، یان پرسـیاری ناشـرین دەکـات کە دەبێ بە مایەی سەغڵەتبوونی کەسەکە، کە دەبێ بە مایەی خستنەوەی ناکۆکی؟ پرسیار ئیتر بە فۆرمێکی ئێستێتیکییەوە بێ یان بە فۆرمێکی جەڵەبییەوە، گرنگـە بۆ دروستکردنی تەبایی و جوانی یان چێکردنی ناکۆکی، بۆ ژیان یان بۆ مردن. گەر مرۆڤ لە بوارێکدا کاری دڵسۆزانە بکات، نەشیاوە پرسیاری نابەجێ بکات؛ ئەو کەسە هەمیشە چاوەڕوانی پرسیارە. کولتووری چاك هەمیشە چاوەڕوانی پرسـیاری چـاکە، وەکو دی دەمرێ. بەڵێ کولتوور بەبێ پرسیار دەمرێ.

کاوە جەلال: هۆی چییە کولتووری ئیسلامی لەم سەردەمەدا، کە جیهان بووە بە گوندێك، توانای زۆر کەمە بەقووڵی دانوستاندنی کێـشە کرۆکییـەکانی خـۆی بکـات، کاری مۆدێرن بە زانستەکان بکات، گەرچی زانکۆی فرە لەم کولتوورەدا هەن؟

گارا: کۆمەڵگەی ئیـسلامی دەترسـێ. ئێـستا زۆر بـاس لـە شـوناس دەکـرێ، واتـا کۆمەڵگـەی ئیـسلامی دەترسـێ شوناسـەکەی، ئایینەکـەی خـۆی لـە دەسـت بـدات و هەموو شتێك ببێ بە خۆرئاوایی. بەڵێ ئەم ترسـەیە کـە زۆر کاریگـەرە، بـەڵام ئـەو بە شێوەیەکی پۆزەتیڤ مامەڵە لەگەڵ ئەو ترسـەدا ناکـات، کـە ئـیتر تـرس ببـێ بـە پاڵهێز بـۆ کـارکردن، وەك چـۆن داهێنـەر یـان خۆرئـاوا دەیکـات. خۆرئـاوا دەترسـێ، بۆیە کار لە خۆیدا دەکات، ئیسلام دەترسێ، بۆیە خۆی دادەپۆشێ؛ ئیسلام لە ترسدا تۆقیوە. بۆ نموونـە دوبـەی، ئیمـارات، وا خەریکـە کولتـووری عـەرەبی-ئیـسلامی لـە دوبەیدا نامێنێ، یان بڕوانە هەندێك لە تەلارە نوێکانی ریاز؛ ئایا کێ ئـەو تەلارانـە دروست دەکات؟ ئەوە خۆرئاوایە کە لـەو وڵاتـە عەرەبییانـەدا کـار دەکـات. ناوەنـدی

چالاکی هونەری، گالەرییەکانی ئەسکەندەرییە، خۆرئاواییین. رابەری مۆزەخانەی کازا بلانکا ژنێکی سویسرییە، گالەرییەکەی کازا بلانکا لە لایەن پیاوێکی فەرەنسی و ژنێکی ئوکرانییەوە بەڕێوە دەبرێ.

کاوە جەلال: ئایا مۆدێرنە لە وڵاتە عەرەبییەکاندا نشوستیی هێناوە؟

گارا: بەڵێ. مۆدێرنەی عەرەبی نەیتوانی بەرهەڵستیی ترادیسیۆن بکات. ئەمە بەڕاستی کارەساتە. بەڵام پرسیاری ئەوە کە داخۆ ماوەیەکی دی شەپۆلێکی نوێ بێتە ئاراوە، من ناتوانم ئەمەیان بزانم. بێگومان هەندێك نووسەر و هونەرمەندی رۆشنبیر کاری باشیان لە کولتوورەکەی خۆیاندا رووەو مۆدێرنیزەکردن کردووە، جگە لەمە مەسەلەی مۆدێرنە قبووڵکردن و رەفزکردن نییە، بەڵکو پێش هەموو شتێك لە خۆ تێگەیشتنە، لە یەك تێگەیشتنە؛ پرسیارەکە ئەوەیە کە هەتا چ رادەیەك کەس لە خۆی تێدەگات و لە خۆیدا کاری کردووە، ئینجا بەدووی ئەمەدا لە مۆدێرنە تێدەگات و دەزانێ چۆن لەگەڵ کۆمەڵگەی مۆدێرندا مامەڵە بکات. ئەمانە گرنگن. مۆدێرنە چۆتە نێو گشت بوارەکانی ژیانەوە، تەنانەت چۆتە نێو مزگەوتەوە (میکرۆفۆن و کارەبا)، چۆتە نێو گوند و هەموو جێیەکییانەوە؛ هەموو تەلەڤیزیۆنیان هەیە، لە هەموو جێیەك جادە و ئۆتۆمۆبیل، کورسی و مێز هەن، لە هەموو شوێنێك پانتۆڵ هەیە، ئەمانەش هەموو موفرەداتی مۆدێرنەن. بەڵام ئایا ئەمە دەکرێ بە بابەتی دانوستاندن؟ نەخێر، دانوستاندن نییە، ئەمەش پرسیارێکی گەورەیە. کولتووری دانوستاندن کولتوورێکی خۆرئاواییە. دانوستاندن هەروەها پەیوەندیی بە پڕی و کراوەییەوە هەیە. کۆمەڵگەی ئیسلامی بە بەراورد لەگەڵ کۆمەڵگەی خۆرئاوایی-مەسیحیدا کەمتر کاری لە خۆیدا کردووە، ئەو کەسانەش کە دەیانەوێ کاری تێدا بکەن، دەکەونە بەر دژایەتیی سەلەفییەکان و لێرەشەوە ژیانیان سەختتر دەبێ، رەنگە تەنانەت ژیانی هەندێکیان بکەوێتە مەترسییەوە. لەمەدایە کارەساتەکان. ژمارەیەکی زۆر لەوانەی بە رەهەندی رەخنەییەوە کار دەکەن، یان لە وڵاتەکانی خۆیاندا زیندانین، یان کۆمەڵێك کێشەی سیاسی و کۆمەڵایەتییان بۆ دروست کراوە کە بوونەتە تەگەرە لە پێش بەرهەمهێنانیان، بەڵێ تەنانەت تۆمەتی ئەخلاقیشیان دەخەنە پاڵ، یان ئەو کەسانە دەبێ لە تاراوگە بژین.

کاوە جەلال: ئەمڕۆ مرۆڤ لە دەرەوەی خۆرئاواش، بۆ نموونـە لـە لای کوردەکـان، گـوێی لـە وشـەی "پۆسـتمۆدێرنە" دەبـێ. ئایـا خـۆگرتن بـەناوە مەزنەکانـەوە یـان ناونیشانەکانەوە نیشانەیەك نییە بۆ مۆدەخوازی یان بێپیشەیی خودی کەس؟

گارا: من بەڕاستی ئەمەم بەلاوە سەیرە. من لـە خۆرئـاوا دەژیـم، بـەلاّم نـاتوانم بەوردی وەلاّمی پرسیاری لەم چەشنە بدەمەوە. من تەنانەت ناتوانم بـە خـۆم بلّێم کـە گوایـە هونەرمەنـدێکی مـۆدێرن یـان پۆسـتمۆدێرنم. بـەلای منـەوە گرنگـە هونـەرێکی بـاش دابهێـنم، بـەلای منـەوە چۆنێتیی هونەرەکـە گرنگـە. ئینجا گـەر کەسانی دی لە ئەفغانستان یان کوردسـتان خۆیـان بـە پۆسـتمۆدێرن دابنـێن، ئەمـە کێشەیەکە کە پەیوەندیی بە منەوە نییە.

بێگومـان نـاوی بـاش هەیـە، نـاوی بـەرز لـە هونـەری خۆرئـاوادا هەیـە. گـەر هونەرمەندێك هەست بکات کارەکانی لە هونەرمەندێکی بەرزەوە نزیکن، ئیدی گەر ئـەو خـۆی بـە کارەکـانی ئـەو هونەرمەنـدە بـەرزەوە خـەریك بکـات، ئـەوە مـن بـە شتێکی باشی دەزانم؛ بەلاّم نەك وەك لاسایی، وەك ئەوە کە تەنها ناوی گەورە بەکار بهێنێـت، بـەلّکو وەك زەروورە. مـن زۆر جـار کێـشەی هونـەریم تـوش دەبـێ، دەزانم کارەکـانم لـە کـاری چ هونەرمەندێکـەوە لـەنێو مەزنەکانـدا نـزیکن؛ مـن بـەدووی ئەمـەدا دەگەڕێمـەوە، دەڕۆم بـۆ کتێبخانـە، کتێبـی ئـەو هونەرمەندانـە دەردەکـەم، سەیری کارەکانیان دەکەم و دوایی کێشەکانی خۆم چارەسـەر دەکـەم. چـەندین جـار تووشـی کێـشە هـاتووم، بـەلاّم نـەمتوانیوە چارەسـەری کێـشەکان بکـەم، لێرەشـدا مەسەلەکە تەواو دەبێ، ئـیتر دەزانم کارەکـەم لـە کـاری چ هونەرمەنـدێکی گـەورەوە نزیکـە، بـۆ نموونـە هونەرمەنـدی ئـەلّمانی ئـانزێلم کیفـەر، یـان شـوماخەر. ئـیتر سەیری کارەکانیانم کردووە، سەیری ڕەنگەکانیان یان فۆرمـەکانیانم کـردووە، بـەبێ ئەوەی لاساییان بکەمەوە. لە لای من لاسایی نییە، بەلّکو کاریگـەری هەیـە، ئەمـەش پۆزەتیڤە. زۆر شیاوە کە هونەرمەندێك بکەوێتـە ژێـر کاریگـەریی هونەرمەنـدێکی دیکەوە، بەلاّم ئەمە لاساییکردنەوە نییە. هونەر تایبەتمەندیی خۆی هەیە، ئەمیش بەئاسانی نایەت، شـتێکی دروسـتکراو نییـە؛ مـرۆڤ نـاتوانێ تەسـەنوع بکـات، بـەلّکو ڕێگـەی کارکردنەکـە هونەرەکـە دروسـت دەکـات. بـەردەوامیی کـارکردن بـە هوشیارییەوە، بە هێمنییەوە، بە ڕاستگۆییەوە، تـا ڕادەیـەك ڕاڤـەی ئـەوە دەدات کـە هونەرمەندەکە ڕێگەی تایبەتمەندی خۆی بدۆزێتەوە.

کاوە جەلال: ئایا چۆن دەکرێ مافی ژیانێکی گونجاو بەو مرۆڤانە بدرێ، کە دەکەونە نێوان دوو کولتوورەوە؟

گارا : دادپەروەری شتێکە کە وجودی زۆر کەمە. داد خوایە، بەڵام لەسەر زەمین داد نییە. تۆ لەسەر زەمین کار دەکەیت، هاڤرکێ دەکەیت. هاوکات لە بوای هونەری شێوەکاریدا کۆمەڵێك کێشە هەن. سیستەمی هونەریی خۆرئاوایی بەزەحمەت ئەو هونەرمەندە شێوەکارانە قبوولّ دەکات کە سەر بە کولتوورەکانی دەرەوەی خۆرئاوان، چونکە لە تێڕوانینی ئەوەوە کارەکانی ئەو هونەرمەندانە بەردەوامبوون نین بۆ جەرەیانەکانی مۆدێرنە. بەڵام ئەو هونەرمەندانە هاوکات لە کۆمەڵگەکانی خۆیان تووشی نامۆبوون هاتوون، کەواتە لە هەردوو لا تووشی نامۆبوون هاتوون، ئەوان نە سەر بە کولتووری خۆرئاوا و نە سەر بە کولتووری خۆرهەڵاتن، نە سەر بە ئەرد و نە سەر بە ئاسمانن. تراژیدیا ژیانی ئەو هونەرمەند و داهێنەرانەیە کە کارەکتەریان لە کولتووری خۆرهەڵاتی-ئیسلامیدا شکۆفەی کردووە و ژیانیان لە تاراوگە بەسەر دەبەن.

کاوە جەلال: تۆ نموونەی خۆتت هێنایەوە. تۆ خۆت قۆناغ قۆناغ بە ئۆبژێکتێکەوە (مەوزوع) خەریك دەکەیت، واتا بۆ ماوەیەکی درێژخایەن یەك ئۆبژێکتت هەیە، بەڵام بە ڤاریاسیۆنی جیاواز دایدەڕێژیتەوە.

گارا : من خۆم بابەت هەڵنابژێرم. گرنگ بەلای منەوە ئازادییە، خۆشلکردنە بۆ ئەو مەیلانەی کە لە ناخمدا دێنە گۆڕێ. من خۆم بە بابەتێکەوە نابەستمەوە، بەڵکو بابەتەکە خۆی بە منەوە دەبەستێتەوە. من کار لە بابەتەکەدا دەکەم. بۆ من گرنگە کار بکەم. کاتێك کار لەنێو رەنگ یان شێوەدا دەکەم، رەنگەکانم شێوەیەك وەردەگرن، ئینجا پاش ماوەیەك دەزانم، کە بۆچی ئەو فۆرمانە یان جۆرە ئەتمۆسفێرێك لەنێو کارەکانمدا هەن. دوای کارەکە، دوای تەواوبوونی لەوحەکانم، کارەکەم تیۆریزە دەکەم. بێگومان پەیوەست بە هونەرمەندی شێوەکارەوە تیۆریزەکردن پێش کارکردن هەڵەیە.

کارەکانی من بە چەند قۆناغێکدا رۆیشتوون: قۆناغی شین، رەش، پاشان قۆناغی رەنگە خاکی و کراوەکانی وەك سپی، زەرد. بەڵام من خۆم بەدووی ئەو قۆناغانەدا نەگەڕاوم، هەڵم نەبژاردوون، بەڵکو ئەو ئەتمۆسفێرانە خۆیان هاتوون، بۆ نموونە من ماوەیەك مەیلم بۆ رەنگی شین رۆیشتووە، یان شین بەسەر

کارەکانمدا زاڵ بووە، ئیتر بەگوێرەی ئەو ئەتمۆسفێرەی خۆم تێیدا دەژیم. بێگومان هونەرمەند یان کاری هونەری سنووری هەیە. راستە، ئازادیی جوان ئەو ئازادییەیە، کە سنووری هەیە، ئازادییەك کە سنووری نەبێ، زەحمەتە من پێی بڵێم ئازادی. مەبەستی من لە سنوور پابەندبوون نییە، بەڵام سنوورێك هەیە. من نامەوێ خۆم شل بکەم بۆ خەم و پەژارە. گەر بزانم خەم و پەژارە بۆ لای من دێن، ئەوا من هێندە بەرەنگارییان ناکەم. هونەر ژیانە، ژیانیش گشت شعورەکان لەخۆ دەگرێ. ژیان لەنێو مردندایە و مردن لەنێو ژیاندایە. دەشێ مرۆڤ بە زمانێکی فەلسەفی لەسەر ئەو کێشانە قسە بکات، بەڵام زمانی من فەلسەفی نییە، بۆیە زۆر بە ساکاری دەڵێم هونەر ژیانە و ژیانیش مردنە. واتا لەبەر ئەوەی هونەر ژیانە، ئەوا گرنگە تابلۆکان تا رادەیەك هەستی ژیان بدەن، جا ئەمە بە ڕەنگەکانیان بێ یان بە فۆرمەکانیان. بێگومان ماوەیەك مردن لە کارەکانمدا بابەتێکی سەرەکی بوو، تابلۆم هەیە بە ناونیشانی "پێش مردن"، تابلۆم هەیە بە ناونیشانی "دوای مردن"، چونکە من خۆم حەزم لە مردن دەکرد، حەزم نەدەکرد بژیم. بەڵام هاوکات ژیانیش، تروسکایی، لەنێو رەنگەکانمدا دەبینرێ، تیشك هەمیشە لە قۆناغی رەشمدا رۆڵێکی بەرجەستەی هەبوو، هەرچەندە قۆناغی رەشم قۆناغێك بووە کە هەستی مەرگ بەسەریدا زاڵ بووە.

کاوە جەلال: پەیوەست بە هەمان کێشەوە: تۆ ماوەیەك تەنها لەگەڵ "کەلاوە"دا خەریك بوویت، کەلاوە بابەتی کارکردنت بوو. ئایا کەلاوە تۆی بۆ لای خۆی راکێشا یان ئەوە یادوەرییەکی دێرین بوو؟

گارا: وەك گوتم، من بەدووی بابەتدا ناگەڕێم، بەڵکو خۆشیم بەچیدا هات، دەیکەم، واتا کاتێك دەچمە سەر تابلۆکەم، خۆم شل دەکەم بۆ ئازادییەکانی ناخم. من ئەمەم بەلاوە گرنگە، ئازادیی کارکردن لەسەر تابلۆکە بەلامەوە گرنگە. کاتێك من باس لە ئازادی دەکەم، مەبەستم لەوەیە کە من ئازادیی سەر تابلۆکە بە هیچ شتێکەوە پابەند ناکەم. راستە من شێوەی بۆ دادەنێم، بەڵام شێوەکانم پابەندی نین، واتا تەحدیدکردنی ئازادی نین. ئیدی کە زیاتر خۆشەویستی یان زیاتر مەیلم بەلای کەلاوەوە چوو بێت، ئەوە شتێك نییە من هەڵمبژاردبێ! من پاشان لە خۆم دەپرسم: بۆچی کەلاوە؟ بۆچی شوێنی جێهێڵراو؟ دەتوانم بڵێم، تەنانەت کارەکانم لەو ئیشانەشمدا زۆرتر روخساری کەسی خۆمن، جا گەر تەنانەت روخسارێك یان

وێنـەی مرۆڤیـشیان تێـدا نـەبێ. بـەڵام هـەتا رادەیـەك بـەجێهێڵراوەكان، بەتـەنیا ژیاوەكان، كەلاوە، پاشماوەی شتی روخاو، شكستی، تێكچوون و رمانـدن، هـەموو ئـەم جۆرە رووداوانە رەنگیـان دەدەمـێ، فۆرمیـان پێـدەدەم. مـن خـۆم حـەزم لـەم جـۆرە ژیانە نییە، هیچ كاتێك حەزم لە ژیانی شكستی و روخان، ئازار و خەم نییـە، بـەڵام گەر ئەمانە هەبن، من نامـەوێ بـە دەوریانـدا بـسوورێمەوە، بەلایانـدا بـڕۆم، بـەڵكو دەمـەوێ رووبـەڕوویان ببمـەوە، فۆرمیـان بـۆ دابنـێم، كـاری هونـەرییان لێ دروست بكـەم. مـن بـە هـیچ جۆرێـك نامـەوێ لـە رابـوردوودا بـژیم. كارەكـانم هـەوڵن بـۆ تازەكردنـەوەی خـۆم، بـۆ هەنووكـەییكردنی رابـوردوو، بـەڵام ئەمـە واتـای ئـەوە ناگەیەنێ كە من لە رابوردوودا دەژیـم. كـاركردنی مـن لـە رابـوردوودا نییـە، بـەڵكو هەنووكەییكردنی مێژووە یان رابوردووە، چونكە رابوردوو ژیـانی تێـدا نییـە، ژیـان لە ئێستادایە، هەمیشە كارەكانم دەربڕینـی ئێـستان، بـەڵام ئێـستایەك كـە مێـژووش لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ. من هەموو مێژووی خۆم دەهێنمەوە نێو ئێـستا. ئینجـا ئـەو تابلۆیە كە تەواو دەبێ، بریتییە لە دەربڕینی رۆحـی ئـەو كاتـە كـە تابلۆكـەی تێـدا تەواو بووە یان لە سـەرجەمی ئـەو كاتانـە كـە تێیانـدا كـارم لـە تابلۆكـەدا كـردووە. بۆیە فۆرمی كەلاوە فۆرمێك نییە كە من حـەزی لێبكـەم یـان هەڵمبـژاردبێ، بـەڵكو فۆرمێكە كە خۆی دێت. ئەمە هەمیشە هۆی خۆی هەیە. دەشێ كەسـێكی رۆشـنبیر، بینـەرێكی چالاك، فەیلەسوف، چەند راڤەیـەكی دیكـەی بـۆ دابنـێن، بـەڵام هیـوادارم راڤەكان دوور نەبن لە ژیانی تایبەتمەندی خۆمـەوە. سـەرجەم ژیـانی تایبەتمەنـدی خۆم لە لەدایكبوونمەوە لە گوندی شۆراو و ژیانی كەركوك و هەنـدەران و سـەرجەم ئەو روداوانەی بەسەر كەسی خۆمدا هاتوون، بابەتی كارەكانمن. من ئەوەنـدە ناچـم بـۆ بابـەتی نیـشتمانی و نەتـەوەیی و سیاسـی. ئەمانـە بابـەتی مـن نـین. مـن هونەرمەنـدی نیـشتمان نـیم، مـن هونەرمەنـدی سیاسـەت نـیم، نـەخێر، بـە هـیچ جۆرێك.

كـاوە جـەلال: بـەڵام لـە هەنـدێك كارتـدا هەسـت دەكـەم پەیوەندییـەكت بـە كەركووكەوە هەیە!

گارا: بەڵام نەك وەك سیاسەت، بەڵكو وەك جێگایەك كـە لێـی ژیـاوم. جێگـەكان بۆ من گرنگن. نەك تەنها كـەركوك، بـەڵكو شـۆراویش، هـەموویان دەگەڕێنـەوە نێـو تابلۆكـانم و شـێوەی نـوێ وەردەگـرن: شـێوەیەك كـە هەسـتی جێهێڵـراوی بگەیـەنێ.

جگە لەمە من خۆم زنجیرەیەك تابلۆم هەیە كە ناوم ناون "كەركوك یەك"، "كەركوك دوو" هەتا "كەركوك بیست" (یان سیی، تەواو لەبیرم نەماوە چەندن)، بەڵام من دوای تەواوبوونی كارەكان ناوم لە تابلۆكان ناوە. كاتێك مەیلم دەچێ بەلای دروستبوونی شارێكی كاولبوودا، شارێكی جێهێڵراودا، رماودا، ئەوا تەنیا شارێك كە پەیوەندیی مێژوویيم لەگەڵیدا هەبێ، تا رادەیەك شاری كەركوكە. راستە لە هەندێك شاری ئەڵمانیا ژیاوم، بەڵام شێوەیان ئەوەندە لە تابلۆكانمدا دەرنەكەوتووە. بڕوا ناكەم رۆژێك تابلۆیەكم كردبێ كە سیمای شارێكی ئەڵمانیای تێدا بووبێ. بەڵام تا رادەیەك كولتووری خۆرهەڵاتی، رۆحی خۆرهەڵاتی، هەستی خۆرهەڵاتی، ناوەرۆكی كارەكانمن. خۆرهەڵات هەمیشە واتای دواكەوتوویی وخۆرئاوایش تەنها واتای پێشكەوتوویی ناگەیەنێ. لێرەدا من كارەكانم لە هەستی خۆمەوە، لە فیكری خۆمەوە، بە گرنگ دەزانم. من ئەمەیان بە پێویست دەزانم. ئەوە گرنگە كە من گونجاو بم لەگەڵ كارەكانمدا و كارەكانیشم لەگەڵ مندا گونجاو بن؛ ئێمە هاوتا بین، پێكەوە لەگەڵ كارەكانمدا هاوڕێ بین؛ ئەوە بەلای منەوە گرنگە كە كارەكانم مۆركی جیهانی ناوەوەی خۆم بن، هینی جیهانی ناوەوە و دەرەوە، خۆم و پەیوەندییەكانم.

كاوە جەلال: گەر تۆ ئەمڕۆ رووبكەیتەوە ئەو نێوەندە كولتوورییە كە لێوەی هاتوویت، مەبەستم نێوەندی كولتووری خۆرهەڵاتی ئیسلامییە، پاشان روو بكەیتەوە نێوەندی ژیانی رابوردووی خۆت كە كوردستانە، ئەوا چۆن دەیاننرخێنیت؟

گارا: هیچ نرخاندنێكم نییە.

كاوە جەلال: هەستی تۆ بەرانبەر بە ژن؟

گارا: ئەمڕۆ كتێبێكی ئەدۆنیسم بەناونیشانی "الصوفیة والسوریالیة" خوێندەوە؛ كاتێك نووسینەكانی ئەو شاعیرە لەبارەی ئافرەت یان خۆشەویستی دەخوێنمەوە، هەست دەكەم زۆر گونجاوم لەگەڵیاندا. دەتوانم بڵێم ئەدۆنیس هەستی من یان هەڵوێستم یان مەیلی من بۆ ژن جوان دەردەبڕێ. من خۆم ناتوانم هەستم بەو جۆرە دەربڕم. هەبوونی ژن لە ژیانمدا، مرۆڤبوونم و هونەرمەندبوونم بەهێز دەكات. من هەبوونی خۆم لە خۆشەویستیدا بۆ ژن دەبینمەوە، هەبوون بە واتا گەورەكەی، بە فرە رەهەندەكانییەوە. هەتا چەند

خۆشەویستیم بۆ ژن قووڵ بێت، بەرفراوان بێت، ئەوەندە مەیلم بۆ ژیان بەرفراوان دەبێت؛ هەتا چەند خۆشەویستییەکەم کەم بێت، ئەوەندە هەبوونم کەمە. جیهانی من جیهانی خۆشەویستییە، تەنانەت دەتوانم بڵێم، هونەر لەچاو خۆشەویستیدا بۆ ژن شتێکی لاوەکییە. بێگومان من نامەوێ شتەکان لەوێدا کۆتایی پێ بهێنم کە ئەدۆنیس نووسیونی. راستە ئەو هۆنەرە، ئەو بە زمانە هۆنەرییەکەی، فیکرییەکەی خۆی، جوان دەری دەبڕێ، بەڵام منیش هەوڵ دەدەم بەم زمانە هەژارەی خۆم، لەچاو ئەدۆنیس یان کەسانی رۆشنبیردا، تا رادەیەك ئەوە دەرببڕم، کە ژن، کاتێك من خۆشم دەوێ، دەبێ بە هەموو شتێك و واتا بە هەموو بەشەکانی دیکەی ژیانم دەدات.

کاوە جەلال: ئایا تەنیایی دۆخێکی سروشتییە بۆ مرۆڤ؟

گارا: ئەو تەنیاییە کە هونەرمەند خۆی هەڵیدەبژێرێ، تەنیاییەکی پۆزەتیڤە، چونکە هونەرمەند تێیدا پەیوەندیی خۆی لەگەڵ خۆیدا پتەوتر دەکات و ئەنجامەکەی کاری هونەریی باش دەخاتەوە.

کاوە جەلال: تۆ هەتا ئەم تەمەنەیش هەر فێرخوازی زانکۆیت. پێشتر چەند ساڵێکی درێژخایەنت وەك "قبوولکراوی مێوان" بە دیراسە لە زانکۆ بەسەر بردووە. ئایا ئەمە ئامانجێکە کە تۆ لەپاڵ کارکردنی هونەریدا بۆ خۆتت داناوە؟

گارا: من ئەمە وەك رەهەندێك لە رەهەندەکانی کاری هونەری دەبینم. تێگەیشتنی من بۆ کاری هونەری ئەوە نییە (من ئەمە پەیوەست بە خۆمەوە دەڵێم و فەرزی ناکەم بەسەر هونەرمەندانی دیکەدا) کە لەنێو ئاتەلییەکەمدا دابنیشم و رەسم بکەم، ئینجا بە خۆم بڵێم هونەرمەندم. دەشێ مرۆڤ رۆحی ئاتەلییەکەی لەگەڵ خۆیدا بەرێ بۆ هەر جێیەك؛ دەشێ من لەسەر جادە، لەنێو پارکێکدا، لە سەفەردا لەنێو ئۆتۆمبێلێك یان پاپۆڕێك یان فرۆکەیەکدا هونەرمەند بم، بەڵام دەشێ لەنێو ئاتەلییەکەی خۆمدا بم و هونەرمەند نەبم. هونەرمەندبوون لێرەدا کارەکتەرێکە، مێنتالیێتییەکە، هوشیارییەکە، کۆمەڵێك هەستە. بوونم بە فێرخواز رەهەندێکە لە رەهەندەکانی هونەرمەندبوونم. من هونەر دەخوێنم، مێژووی هونەر، پەروەردەی هونەر، زانستی ئیسلام دەخوێنم. ئەم دیراسەیە هۆشم بەرفراوان دەکات، دەیکاتەوە. بۆچی مرۆڤ بۆ نموونە کار لە هونەردا دەکات؟ بۆ کرانەوەی هۆش، دەروون، بەرفراوانکردنی رەهەندەکان. گەر ئاتەلییەکەم ئەمە

نەكات، دەچم لە هۆڵی زانكۆ دادەنیشم و لە سەمینارەكاندا بەشداری دەكەم، لەگەڵ خوێندكار و مامۆستاكاندا كار دەكەم و خۆم بەرەو پێش دەبەم. گرنگ ئەوەیە هەست بكەم جووڵانەوەیەك لە ژیانمدا هەیە، هەست بكەم دەژیم، بە گرنگیشی دەزانم هاوكات لە هونەر جیا نەبمەوە. بێگومان ئەمە شتێكە كە من ناتوانم بەزۆر بیكەم، واتا بڵێم لە هونەر جیا نابمەوە. گەر هونەر ماڵئاوایی لە من بكات، ئەوا بەبێ بێگومان پێم ناخۆشە، بەڵام من هەمیشە هەوڵ دەدەم كە هونەر لە من جیا نەبێتەوە. من هونەرم خۆش دەوێ، جا گەر خۆیشم موممارەسەی هونەر نەكەم. كۆمەڵێك واتای جوانی و ئاستی بەرز لە هونەردان، نەك بگرە تەنها جوانی، بەڵكو تەنانەت واتا بۆ ژیانیش، بۆ چالاككردنی هزرین و هەستكردن و پەیوەندی لەگەڵ شتی جوان، لەگەڵ مرۆڤی جوان و جێگەی جواندا. ئەگەر مرۆڤ هونەرمەندیش نەبێ، دەشێ خۆی جوان بكات لە پەیوەندیدا لەگەڵ هونەر یان هونەرمەند. كەسانێكی فرە هەن لە خۆرئاوا (ئەم دیاردەیە زۆر بڵاوە) دەچن بۆ ئاتەلییەیەك تاكو لەگەڵ هونەرمەندەكەدا دابنیشن؛ ئەوان لەگەڵ ئەودا دەخۆنەوە، یان هاورێیەتیی لەگەڵدا دەبەستن، تاكو تا رادەیەك رەهەندی جوان بە خۆیان ببەخشن. بەڵام بە داخەوە لە كۆمەڵگە ئیسلامییەكاندا ئەم دیاردەیە نییە. ئەم كۆمەڵگە ئیسلامییانە حاڵی حازر بۆ هونەرمەندی شێوەكار دۆزەخن. كۆمەڵگەی ئیسلامیی ترادیسیۆنی هونەرمەندی شێوەكاری لە خۆ نەگرتووە، بەڵكو بە شەق و زللە دەری دەكاتە دەرەوە. حاڵی هونەرمەندی شێوەكار، بێگومان دەشێ فەیلەسوفیش، لە كۆمەڵگە ئیسلامییە ترادیسیۆنییەكاندا یەكجار خراپە. چونكە خوێندنەوەی ترادیسیۆنی بۆ قورئان و حەدیس، بۆ زاڵبوونی قسەی مەلا و داعیە و ئەو زەلامە دەجال و تێكدەرانە (موخەریبانە)، تەخریباتكەرانە، كە بەناوی دین و كولتووری ئیسلامییەوە كار دەكەن، كۆمەڵگەی ئیسلامییان كردۆتە دۆزەخێك بۆ هونەرمەندی شێوەكار. ئەمە حاڵەتێكی ترسناكە. هیچ كۆمەڵگەیەك ناتوانێ بە شێوەیەكی ساغ و سەلیم پێش بكەوێ، ئەگەر ئەو ژمارە بچووكە زیرەك و هەستیارە لە بەشداریكردنی ژیانی كۆمەڵایەتیدا رەچاو نەكات. سەرەنجامی ئەم هەڵوێستە كۆمەڵگەیەكی ناشرینە. حاڵی حازر كۆمەڵگە ئیسلامییەكان لە مەغریبەوە هەتا پاكستان جوان نین، هۆكان بۆ ئەمە زۆرن؛ من ناچمە بن و بنچینەی لایەنە سۆسیۆلۆگی و سیاسییەكانەوە، ئەمە كاری من نییە، هەروەها

نالێم ئەمەش تاکە هۆیەکە کەوا هونەرمەندی شێوەکار دەوری تێدا نییە، بەڵام من ئـەم لایەنـە دەبیـنم؛ بێگومـان مـن لایـەنێکی دەکـەش دەبیـنم: مـن غـەدر دەبیـنم، غەدر تەنانەت لە ژن و منداڵیش.

کـاوە جـەلال: بڕێکـی وڵاتـانی ئیـسلامی، وەك نێوەنـدی کولتـووریی عـەرەبی، فارسـی، لـە بـواری کولتـووردا، هـیچ نـەبێ لـەنێو خۆیانـدا، سـەرانی مـەزنیان تێـدا هەڵکەوتووە. هۆی چییە کـورد هـەتا ئێستا لـە هەنگەشـەلێدایە بـەدووی ئـەو سـێ دراوسێیەیدا؟

گـارا: نـازانم. مـن نـاتوانم بڵـێم لـە هەنگەشـەلێدایە، بـەڵام دەتـوانم وەڵامێکـی سەرپێیی بدەمەوە. فارس و عەرەب، من باس لە تورك ناکەم، خاوەنی کولتوورێکی دێـرینن، کولتوورەکانیـان یـەکجار بـەهێزن و زمانێکیـان هەیـە کـە کاریـان تێـدا کردووە؛ قورئان بە زمانی ئەرەبی بۆ پێغەمبەر هاتۆتە خوارەوە، دوایی خەڵکانێکی زۆری بیرکار (هزرڤـان) ی عـەرەب کاریـان بـەو زمانـە کـردووە و پێـشیان خـستووە. وڵاتانی عەرەبی هەرچەندە لە رووی مادییەوە، لە رووی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە، هـەروەها ئابووریـشەوە، هێنـدە پێـشکەوتوو نـین، بـەڵام دەوڵـەتی سیاسـییان هەیـە، دەوڵەتیش سنوورێکی هەیە. هیوادارم کوردیش رۆژێك لـە رۆژان دەوڵـەتی سیاسـی خۆی هەبێ.

چاوپێکەوتن لەگەڵ

شێروان خان

کاوە جەلال: با بە کێشەی مۆدێرنە سەرەتابگرین ...

شێروان خان: سەرەتا ئەو تێڕوانینە هەبوو، کە مۆدێرنە موڵکی ئەوروپایە، بەڵام دوای "دۆکومێنتای ١٠" و لەژێر رابەرایەتی کاترین داڤیددا هەوڵ درا هونەری شێوەکاریی وڵاتانی دیکەیش پەسند بکرێ. بەڵام پرسیار ئەوەیە کە ئایا هونەری وڵاتانی دی بەچی دێتە ناوەوە؟ ئێستا گەورەترین کێشە ئەمەیە: ئایا بۆ مێژووی هونەری ئەوروپی دەگەڕێینەوە و بە مێتۆدی هونەری ئەوروپی هونەری ناوچە (لۆکاڵ) هەڵدەبژێرین، یان ئایا چۆن هونەری ناوچە دەتوانێ وجودی خۆی لەنێو گلۆبالدا دابین بکات؟ ئەم پرسیارە کە نەك تەنها لە کوردستان، بەڵکو لە وڵاتانی دیکەشدا هەیە، تا هەنووکە لای کەسمان نەکراوە.

کاوە جەلال: بەڵام ئاخر پرسیارەکەش ئەوەیە کە چۆن ئەمە دەکرێ! کە ئەو پرسیارە دروست نەبووە، ئەوا ئەمە ئەو واتایە دەگەیەنێ کە پرسیارەکە نییە، یان ئەوپەڕی لە کەناردا لە لای کەمینەیەکی زۆر بچووك هەیە. بەڵام کە ناتوانرێ جارێ پرسیارەکە بکرێ، ئایا ئەمە هەمان ئەو کێشەیە نییە کە پرسیار بکرێ داخۆ چۆن تیۆری هونەری و پاشان رەخنەی هونەری بێنە ئاراوە؟

شێروان خان: پرسیاری چۆن! چۆن دەتوانرێ رەخنەی هونەری بهێنرێتە گۆڕێ! جارێ هوشیاری ئەوروپی و مێژووی هونەری ئەوروپی ئەوەی پێناکرێ، ئەوە شتێکی نەشیاوە. بێگومان هوشیاری پێویستە، بەڵام پرسیار لێرەدا سەرەتا هوشیاریی خۆمانە. بە پێشبینیی من لایەنە قورسەکەی لای خۆمانە. باشترە سەرەتا بپرسین، ئایا جارێ هونەرمەندی شێوەکار هەبووە، تا هونەر هەبێ؟ ئایا جارێ ئەو هونەرمەندە ئازادە هەیە؟ سەرەتا لە بیستەکاندا، کاتێك لە ئێراق بەرێی عوسمانییەکانەوە هونەری کلاسیکی هات، لە هەندێك رووەوە لەژێر کاریگەریی کلاسیکی ئەڵمانیدا بوو، بەڵام دوای ئەوەی ئێمە لە سیی و چلەکاندا، تا پەنجاکانیش، بەر هونەری مۆدێرنی ئەوروپی کەوتین، ئەوا تێگەیشتنمان لەو هونەرە مۆدێرنە بوو بە پاڵهێزی پەرەسەندنی هونەری ناسیۆنالیستی. ئەم هونەرە ناسیۆنالیستییە تەنانەت لە نەوەدەکانیشدا دوو جاری دی زیندوو دەبێتەوە: جارێك لا کۆنەکەی هونەری ناسیۆنالیستی دەگەڕێتەوە، واتا هونەرمەندانی شاخ دەگەڕێنەوە، ئینجا لایەکەی دیکەی کە نۆستالجی دروستکەرێتی، واتا ئەو هونەرمەندانە کە لە ئەوروپاوە گەڕاونەتەوە. ئێستا گلۆبال جارێکی دی

ناسیۆنالیزم لە فۆرمێکی نوێدا زیندوو دەکاتەوە. دەبوو جارێ ئەم کێشەیە بخوێنرێتەوە. جگە لەمە بە بڕوای من کێشەکە تەنها هینی سلێمانی یان کوردستان بەگشتی نییە، بەڵکو کێشەی کولتوورەکانی دیکەشە، مەبەستم لە هەموو کولتوورەکانی دەرەوەی خۆرئاوایە.

کاوە جەلال: بەڵام تێڕوانینەکەی تۆ ئەوە بوو کە جارێ لای خۆمان کێشەی هوشیاری هەیە. ئەمە لایەنە گرنگترەکەیە. هاوکات مرۆڤ پێویستە شارەزایی لە هونەر و هزری ئەوروپیدا هەبێ. بەڵام ئێستا پرسیارەکە پەیوەست بە هونەرمەندێکی کوردی-خۆرهەڵاتییەوە ئەوەیە کە داخۆ پێویست بێ ئەو خۆی لە ترادیسیۆن ئازاد بکات، بچێتەوە نێو ناخی خۆی، تاکو هزرێکی نوێ گۆڕان پێبدات، واتا لە خۆیدا کار بکات تاکو خۆی بکات بە هونەرمەندێکی ئازاد؟ یان گەر پرسیارەکە بە چەشنێکی دیکە بکەین: ئایا ئەو کەسانە کە ئێستا لەو بوارەدا خەریکی هونەرەکانی نووسین و شێوەسازی و موزیکن، دەتوانن مۆدێرن بن؟

شیروان خان: من ئەم پرسیارە دەکەمەوە: ئایا کام مۆدێرن؟ ئایا ئەو لەوحەیە مۆدێرنە کە بەپێی مێژووی هونەری ئەوروپی مۆدێرنە، یان ئایا ئەو هونەرە هەیە کە پەیوەست بە هونەری لای خۆمانەوە مۆدێرن بێ؟ هەندێك جار هونەرمەندێکی لای خۆمان لەبارەی کارەکەی دەبێژێ، کە ئەو کارەی "خۆ"ییە یان بەرهەمی خۆیەکی ئازادە، بەڵام پرسیار لێرەدا ئەمەیە: ئایا "خۆ" کامەیە و جیاوازییەکەی لە ترادیسیۆن چییە؟ هەروەها ئەی ترادیسیۆن کامەیە؟ ئێمە جارێ لەم تێکەڵبوونە رزگارمان نەبووە، ئێمە تا ئێستا بە دیدێکی مۆدێرن موزیکی کوردیمان شینەکردۆتەوە. ئایا کامەیە موزیکی کوردی؟ واتا ئەو موزیکە کە بڕێکی زۆر کاریگەریی فارسی و تورکی، هیندی و ئەفغانی و ئەرمەنی بەسەرەوەیە؟ کێشەکە لەوەدایە کە کاتێك من خۆم بۆ ئەو منە دەگەڕێم، ئەوا پرسیارێك دێ: ئایا ئەو منە هەیە، تا لەم منەوە پەیوەندییەك لەگەڵ هونەری ئەوروپادا، لەگەڵ هونەری گلۆبالدا، بهێنمە ئاراوە؟ بە پێشبینیی من پێویستە ژمارەیەك کێشەی دیکە روون بکەینەوە. ئایا تەکنیکی هونەر دروست بووە، تا هوشیاریی هونەر دروست بووبێ؟ یان کێشەی "راوم" (فەزا)؛ ئایا هەتا ئێستا هوشیایی راوم بووە بە کێشەیەك لە لای ئێمە، هەتا لەم کێشەیەوە بەر کۆمەڵێك تیۆریی نوێ بکەوین؟ یان مەسەلەکە زۆرتر ئەوەیە کە ئێمە هەردەم دوای تیۆرییە تازەکانی هونەر کەوتووین؟ یان ئێمە

بۆ نموونە باسی تاك دەكەین. بەڵام ئایا خۆیەتییەكی ئازاد هەیە، هەتا تاك هەبێ؟ ئایا راومی تاك لەنێو كۆمەڵگەدا دروست بوو؟ سادەترین پرسیار ئەوەیە، ئایا جارێ خانوو بۆ تاكەكەس دروست بووە، ژوور بۆ تاكەكەس دروست بووە؟ ئایا لەنێو خێزاندا راومی یەك كەسی دروست بووە، هەتا ئیتر هونەرمەندێكی خۆئازاد دروست ببێ؟

كاوە جەلال: بەڵام ئەو پرسیارەیش هەر بە كراوەیی دەمێنێتەوە كە داخۆ مەرجی زەرووری بۆ سەرهەڵدانی راوم (فەزا) بەرێی هوشیارییەكی نوێی گەردوونییەوە نەیەتە ئاراوە! ئایا كەسێكی ناوچەی كوردی-ئیسلامی لە تیۆریی گەردوونێكی سێ دیمەنزیۆنی (سێ بوعدی) تێدەگات یان ئەو تەنها لەسەر دەستووری ترادیسیۆنی كەمێك لێی نزیك دەكەوێتەوە و پاشان زیرەكانە راڤەی دەكات؟ ئەم پرسیارە هونەرمەندی شێوەسازیش دەگرێتەوە. ئایا پێویستە هونەرمەند بەدووی هوشیاریی راومدا لە دەرەوە روو بكاتە كێشەی راوم لە ناوەوە، واتا لە ناخی خۆیدا؟ بە زمانێكی دیكە ببێژم، ئایا پێویستە هونەرمەند سەرەتا خۆی لە كۆمەڵگەی ترادیسیۆنی ئازاد بكات، ئینجا دوای پرۆسەیەكی درێژخایەنی كاركردن رووی تێبكاتەوە؟ بێگومان ئەم پرسیارە هەموو هونەرەكان، بەڵێ تەنانەت كایەی هزریش دەگرێتەوە.

شیروان خان: بەڵام كێشەكەی من لەوەدایە، كە ئایا هونەرمەندی لای خۆمان دەتوانێ لە كۆمەڵگەی ترادیسیۆنی بچێتە دەرەوە؟ وەك ئاشكرایە كۆمەڵگە خۆی ترادیسیۆنییە، خێزان ترادیسیۆنییە، تەنانەت جادە و تەلارسازی ترادیسیۆنین، خودی فۆرم ترادیسیۆنییە، ئینجا كاتێك ئێمە فۆرمێكی تەلارسازی نوێ دەبینین، یان هەر دیاردەیەكی نوێ، ئەوا پرسیارێك دێتە پێشەوە، كە ئایا ئەم دیاردە نوێیە پەیوەندیی بە بازاری گلۆبالەوە هەیە یان نا. بە پێشبینیی من دیاردەكە پەیوەندیی بە گۆڕانی ئیدراكی (Wahrnehmung) خۆییەوە نییە. بە بڕوای من بۆ هونەرمەند قورسە لەو ترادیسیۆنە بێتە دەرەوە، چونكە پرسیارەكە ئەوەیە كە ئایا ئەو لە ترادیسیۆن دێتە دەرەوە و ئینجا بەدووی ئەمەدا دەچێتە راومێكی دیكەوە؟ بۆ نموونە ئەو هونەرمەندانە كە لەوێوە بۆ ئەورووپای دێن. یان با پرسیارەكە بەم شێوەیە بكەین: ئایا ئەو هونەرمەندانەی لای خۆمان كە لە ئەورووپا دەژین، لە ترادیسیۆن هاتوونەتە دەرەوە؟ پرسیارێكی گرنگ بە بڕوای من ئەوەیە

کە چۆن ئەو راومە ترادیسیۆنییە شیبکرێتەوە! بە چ مێتۆدێك؟ ئایا بـە مێتـۆدێکی ئەویٚ روون دەکرێتەوە (ئاخر ئەوان مێتۆدیان هەیە؟) یان بە مێتۆدێکی ئەوروپی؟ کاتێك من گەشە بە هوشیاری خۆم بۆ راوم بدەم، ئایا لێرەدا پێویستم بـەوە دەبـێ کە روانگەکان لە ئەنتیکەوە هەتا تیۆرییە تازەکان رەچاو بکەم، یان پێویستم بـە تیۆریی دیکەی راوم دەبێ؟ ها؟ ئاخر تیۆریی دیکەی راوم هەیە، بەتایبەتی تیۆرییە ئاسیاییەکان. ئاشکرایە ئەم پرسیارەی راوم لە هزری سۆفیزمیشدا، یان هینـدوئیزم و بودیزمیشدا هەیە. کەواتە پرسیارەکە ئەوەیە کە چۆن خۆمان بە هوشیاری راوم دەگەین، هەتا ئیتر بەدووی ئەمـەدا بتـوانین لەگـەڵ تیۆرییـە نوێکانی راومـدا لێـرە خەریك بین و بە شتێك بگەین.

کاوە جەلال: با بۆ پاڵ ئـەم کێشەیەی راوم پرسـیارێکی دیکـەی گـرنگ بهێنینـە نێوانەوە: پرسیاری فۆرم. ئایا بە رای تۆ ئەو هوشـیارییەی فـۆرم لـە لای کوردەکـان، بەتایبــەتی کوردەکـانی باشـوور، لـە چـیدایە؟ یـان بـا بـوێرین پرسـیارەکە بـەم چەشـنەیش بکـەین: ئایـا هوشـیارییەکی مـۆدێرنی فـۆرم، مەبەسـتم لـە فـۆرمی سێدیمەنزیۆنییە، هەیە؟

شێروان خان: ئەمە بۆ من پرسـیارێکی قورسـە. بـەلام پێشبینی دەکـەم، کێشەی فۆرم لای خۆمان جاریٚ دروست نەبووە یان ساغ نەکراوەتەوە. باشترە ئـەم پرسـیارە گـشتیتر بکـەین: کێـشەی هوشـیاریی فـۆرم تـەنها کـوردی نییـە، بـەڵکو فـۆرم لـە کۆمەڵگـەکانی ئـەو ناوچانەشـدا، وەك کۆمەڵگـەی ئـەفغانی یـان ئێرانـی یـان تـورکی کێشەیەکی گەورەیە. رەنگە فۆرمی کۆمەڵگە بەزۆر شێوە گۆڕرا بێ، بەلام بە بڕوای مـن ئـەو گۆڕانــە بـەرێی ئـاڵوگۆڕی کولتوورییـەوە نـەبووە، بـەرێی تێگەیـشتنەوە نەبووە، بەڵکو بەرێگەی بەزۆرکردنەوە بووە، جا ئایا ئەمە بـەهۆی کۆلۆنیالیزمـەوە بێ یـان رێگـەی بـەمۆدێرنکردنی ئـەوێوە، وەك لـە تورکیـا لـە لایـەن ئـەتاتورك. لـە ئێـرانیش، بـە کوردستانیـشەوە، پرۆسـەی مـۆدێرنیزەکردن بەگـەڕ خـرا، بـەلام ئایـا دەتوانین ئەو فۆرمە نـاو بنـێین فـۆرمی کـوردی؟ ئەمـە بابـەتێکی زۆر گرنگـە. ئـەم کێشەیەی فۆرم لە کۆمەڵگەکانی دیکەشدا هەیە. ئایا تێگەیشتنی ئاسیایی، عـەرەبی، ئەفریکایی، بۆ فـۆرم چییە؟ ئـەو فیکـرە ئاسـیاییە یـان عەرەبییـە یـان ئەفریکاییـە چییە؟ ئاخر ئەوانیش کاریگەریی گـەورەیان بەسـەرەوەیە، ئـەوەش کـە نـاو دەنـرێ فـۆرم، جـارێ دیراسـە نـەکراوە، تـاکو پـێم بڵـێ "کامەیـە فـۆرمی مـن". ئەمـە بـە

پێشبینیی من لێنەتوێژراوەتەوە کە ئیتر ئەو توێژینەوەیە پێمان بڵێ: ئەمە ئەو فۆرمەیە کە دەمانەوێ هەمان بێ. من ناتوانم ئەو فۆرمە دەستنیشان بکەم، پێش ئەوەی دەرککردنی (Wahrnehmung) خۆمان بۆ فۆرم شیبکەینەوە. ئایا بینینی ئاسیایی بۆ فۆرم هەمان بینینی ئەوروپییە بۆ فۆرم. من ئەم پرسیارە بە قورس دادەنێم، چونکە جارێ زانیارییەکانی (مەعلوماتەکانی) دەوروبەری فۆرم لای ئێمە دروست نەبوون، ئەم زانیاریانەش بریتین لە نوقتە، هێڵ، رووبەر، دەنگ، دروستبوونی رەنگ. ئایا پێرسپێکتیڤە جیاکان بۆ فۆرم کامانەن؟ لە جیهانی ئیسلامیدا دەگوترێ کە گوایە کۆمەڵێك پەیوەندی پتەو لە نێوان هونەری ئەبستراکتی ئەوروپی و هونەری ئەبستراکتی ئیسلامیدا هەیە، گوایە نزیکییەك هەیە. بەڵام بە پێشبینیی من روئیای ئیسلام بۆ ئەبستراکت جیاوازە لە روئیای ئەوروپا بۆ ئەبستراکت. هونەری ئیسلامی سروشت تەجرید دەکات، بەڵام ئەمە جیاوازە لە هونەرە ئەبستراکتەکەی ئەوروپا، واتا لەو هونەرە ئەبستراکتە کە فۆرم لە هەموو ئیدیۆلۆژییەك، لە هەموو هزرێك، دادەبرێ. بەڵام بە پێچەوانەوە ئەو فۆرمە ئەبستراکتە لە هونەری ئەبستراکتی ئیسلامیدا مانایەکی هەیە، واتا زۆر جار ئەبستراکتێکی سیمبۆلی (رەمزی) دروست دەبێ، وەك بۆ نموونە ئەو هونەرە ئەبستراکتەی لای شاکیر حەسەن دروست بوو، کە هونەرێکی ئەبستراکت بوو لە تەسەوفەوە هاتبوو، ئەویش چونکە ئەو دەگەڕێتەوە بۆ پیت، بۆ وشە، بۆ سیمبۆل، بۆ مانا. ئەم هونەرە ئیسلامییە بەرەو ئەبستراکسیۆنیکی دیکە دەڕوات، کە نەیتوانی، یان ناتوانێ فۆرم لە مانا و سیمبۆل ئازاد بکات.

من پێشبینی دەکەم، رەنگە جارێ زوو بێ ئێمە بەدووی فۆرمێکدا بگەڕێین، چونکە گرتنی هەر فۆرمێك لە لایەن ئێمە راستەوخۆ مردنی فۆرمەکە لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ. بە پێشبینیی من ئێمە جارێ پێویستمان بە هوشیارییەکی فراوان هەیە، تاکو بتوانین فۆرمێکی جوان بگرین و بتوانین بڵێین: "ئەمەیانە کە من دەمەوێ"، ئەمە بێگومان بە مەرجێك، گەر لێرەدا ئامانجەکە ئەوە بێ کە ئێمە ئەم فۆرمە بگرین. بەڵام هونەرمەندی ئێمە، لەوانەیە ئەم نەوەیەی ئەمڕۆ، یان نەوەی ئێمە کە لە نەوەدەکاندا دروست بوین، رەنگە جارێ نەوەی ئەوە نەبووبێ کە فۆرمێکی تایبەتیمان داهێنابێ. پەیوەست بە نەوەی خۆمان و ئەمڕۆوە دەڵێم، لەوانەیە ئێمە نەوەیەك نەبین کە بڕیار بدەین: "ئەمە هونەری ئێمەیە". بەڵام

دەبێ بڵێم، نەوەی من بە "نەئ"، بە نوقتەی سفر، هەڵوێستمان نیشان دا، ئەویش کاتێك گوتمان "ئەو فۆرمەمان ناوێ، هەروەها ئەم فۆرمە و ئەوی دیکەشمان ناوێ". ئێمە گوتمان با جارێ سەرەتا حاڵەتەکە دروست ببێ، با منەکە دروست ببێ، ئینجا دوای ئەوە بڕیار دەدەین. بڕیاری فۆرمگرتن لە هونەر خۆیەوە، لە پراکتیزەکردنی هونەرەوە دێ، نەك هوشیارییەك لە دەرەوە دیاریی بکات. رەنگە ئەمە کێشەیەك بێ لە نێوان هونەرمەند و تیۆریستدا، واتا، ئایا هوشیارییەك پێویستە بۆ ئەوەی بتوانین هونەری جوان دروست بکەین، یان کارە هونەرییەکە تیۆرییەکی نوێ دروست دەکات؟ بەڵام دەبێ لێرەدا ئەو پرسیارەش بکەین، کە ئەو کارە هونەرییە لە کوێدایە؟ ئایا ئەوەندە ئازاد دەردەچێ کە ئیتر تیۆرییەکی نوێ بهێنێتە ئاراوە؟

کاوە جەلال: بەڵام خۆ هونەرمەند نائاگامەندانە دەئافرێنێ ...

شـیروان خـان: خـۆی خۆشـە گـەر هونەرمەنـدێك هـەبێ هـیچ کاریگەرییـەکی دەرەکیی بەسەرەوە نەبێ، واتا کەسێك هەبێ کە لە خۆیەوە خەریکی هونەر بـووبێ بەبێ ئەوەی لەژێر کاریگەریی هیچ هونەرێکدا بووبێ. من زۆر رێزی ئـەم ئازادییـە دەگرم، بەڵام رێزی ئازادییەك ناگرم کـە خـۆی بـە ئـازادی دادەنـێ و هاوکـات لـەژێر کاریگەریی کۆمەڵێك فۆرمی عەرەبی یان فارسیدایە، جا ئەمە لە هونـەری موزیکدا بێ یان لە هونەری شێوەکاریدا، کەسەکەش خۆی هیچ هوشیارییەکی بەرانبـەر ئـەو فۆرمە نییە کە لە هەقیقەتدا ئازاد نییە. ئەو فۆرمـە لـە ئەسڵدا هینـی ئـەو نییـە، کەچی ئەو شوناسی خۆی پێوە دەبەستێتەوە و دەڵێ: "مـن ئـازادم". مـن مەبەسـتم لەو هوشیارییەیە کە نییە. بەڵام رەنگـە هـەبوونی ئـەو هوشـیارییە لای ئـەو کەسـە ئـازادە، کـە خـۆی لـە خۆیـەوە کـار دەکـات، زەروور نـەبێ. گـەر بـە پێـچەوانەوە هوشیارییەك و ئازادییـەك نـەبێ، چاکترە نائازادییـەکیش نـەبێ و وا بزانـێ ئـازادە، چاکترە خـۆی هوشـیار بکاتـەوە، تـاکو بزانـێ نائـازادە، نـەك وەك نائازادێـك شـەڕی ئازادییەکەی بکات. کەواتە پرسیارەکە ئەوەیە کـە داخـۆ ئـەو هونەرمەنـدە دروسـت بووبێ، لێرەشدا مەبەستم لە هەردوو حاڵەتەکـەی هونەرمەنـدە: ئـەو هونەرمەنـدە کە ئاگامەندە بەرانبـەر بـە هـەموو شـتەکان، هـەروەها ئـەو هونەرمەنـدەش کـە لـە ناخی خۆیەوە شتەکان دەکات، بەبێ هیچ ئاگابوونێك لە تیـۆریی تـازە. بـە ڕای مـن هەنووکە ئەم دوو حاڵەتەی هونەمەند کێشەیەکی گرنگن.

کاوە جەلال: خۆ لە هونەری شێوەسازی و دەرەوەیدا، واتا لە هونەرەکانی موزیك و هۆنراوەدا، هەندێك هونەرمەندی بەواتا هەن کە کەم یان زۆر گرنگێتی خۆیان هەیە، جا گەرچی دانوستان نەکراون، بۆ نموونە حەسەن زیرەك لە موزیکدا، یان تاراەدیەك، سەرباری میانەی مێژوویی و مۆرکی تایبەتمەندی هونەری، لای عومەر دزەیی ...

شێروان خان: یان حەیران، یان فۆرمێك لە فۆرمەکانی حەیران ...

کاوە جەلال: بەڵام لێرەدا دەچینە نێو فۆلکلۆرەوە. من مەبەستم لە هونەری خۆییە.

شێروان خان: من کەمێك دەترسم لەسەر موزیك بدوێم، گەرچی لێرە ساڵێك خەریکی موزیك بووم، یان بەهۆی پەیوەندیمەوە لەگەڵ ئاری و هیوادا کەمێك شارەزاییم هەیە. ئێمە دەتوانین ئیشکردنی کولتووری ئێمە بۆ ئەدەب و موزیك جیابکەینەوە لە هونەری شێوەکاری، چونکە کولتووری موزیك لە کولتووری هونەری شێوەکاری بەهێزترە. موزیك لای ئێمە، بۆ نموونە لە ئێران، چەند سەدەیەکە ژمارەیەك ترادیسیۆنی چاکی موزیك هەن، لەوێ چەند فێرگەیەکی موزیك هەبوون. بەڵام لە حاڵەتی موزیکیشدا، بۆ نموونە کاتێك ئێمە لە حەسەن زیرەك دەدوێین، ئەوا ئایا ئێمە جەختین لەوە کە گۆرانییەکانی هینی ئەو خۆیین؟ چونکە چەندین گۆرانی حەسەن زیرەك هەن کە لە ئەسڵدا ئەرمەنین یان ئازەرین، بەڵام ئەمە هەتا ئەمرۆ دیراسە نەکراوە. بێگومان حەسەن زیرەك گۆرانی جیاوازی گوتووە، بەڵام ئایا لە موزیکەکەیدا گۆڕانی هونەری رووی داوە یان سوللەمەکەی لە نێوان ئەو چەند سوللەمەی خۆرهەڵاتدا دەمێنێتەوە کە لە موزیکی کوردیدا باوە؟ من تەنها دەتوانم ئەوەندە بڵێم کە فۆرمی موزیکەکەی ئەو مۆدێرن نییە. فەیناکات ئاوازەکەی خۆشترە، خەفەتبارترە، یان تێکستەکەی جۆرێکی تایبەتیترە و حەزمان لێیەتی. بەڵام ئەمرۆ دەبێ بپرسین کە هەتا چەند خودی موزیکەکە گۆڕانی بینینوە؟ ئایا، وەك بۆ نموونە موزیکی جاز کە بەدووی کلاسیکدا هات و گۆڕانی لە موزیکی کلاسیکدا کرد، ئێمەی کورد گۆڕانێکی موزیکیانەی هاوشێوە، بەڵام بێگومان تایبەتمەند، لە لای حەسەن زیرەك دەبینین بێجگە لە ئاواز و تێکستی خۆش؟ من لە دانیشتنەکانمەوە لەگەڵ کەسانی شارەزای موزیکدا دەگەم بەو بڕیارە کە موزیکی کوردی گۆڕانکاری لە خۆیدا نەکردووە کە ئیتر لێرەوە بەر

ئاكۆردەکانی دیکەش کەوتبێ، وەك بۆ نموونە لە جازدا کە بەر ئاکۆردەکانی حەوت دەکەوێ، بەڵام گۆڕانێکی هاوشێوە، بێگومان تایبەتمەند، لە موزیکی کوردیدا نییە کە بەرەو کۆمەڵێك ئاکۆرد و سوللەمی دیکەت بەرێ، کۆمەڵێك جیهانت لە لا ئاشکرا بکات نەك هەمیشە بگەڕێتەوە سەر ئەو نوقتەیەی کە لێوەی دەستی پێکردووە. ئاخر لێرەدایە کە تاکی موزیکی دروست دەبێ.

کاوە جەلال: پەیوەست بەم کێشەیەی موزیکەوە ئەم پرسیارە هەیە: ئەو شێوە موزیکەی لە شەستەکانەوە دروست بوو، وەك "تیپی مۆسیقای سلێمانی"، بریتی بوو لە وەرگۆڕینێکی پاشڤەرۆیانەی چێژی شار بۆ چێژی گوندییانە. ئەو هونەرمەندانە، لەوانە ئەنوەر قەرەداغی، لە شاردا پەرەیان بە چێژی لادێییانە دا، ئەو چێژەیان کرد بە مۆدە، نەك شارییانە موعاناتی خۆیی دابڕێژن!

شێروان خان: من ئەمە لە هونەری شێوەکاریشدا دەبینم. کاتێك تۆ بەر مۆدێرنە دەکەویت، لەوێدا لایەنی ترادیسیۆن زیندوو دەبێتەوە. ئێمە دەبێ مۆدێرنە بەراورد بکەین بە ترادیسۆن. لێرەدا دۆستایەتی و دژایەتیی غوربەت (غەریبێتی) دێتە ئاراوە: چ توخمێك لەگەڵ ترادیسیوندا یەکبگرێتەوە، من ئەوە دەهێنم، چ توخمێك لەگەڵ مندا نییە، من ئەوەیان ناهێنم. ئەو فۆرمە نوێیانە کە هاتوون، هەمیشە بەراوردێکیان لەگەڵ ترادیسیۆندا پێکراوە. گەر ئێمە لە پەنجاکان بڕوانین، دوای ئەوە کە لە کۆتایی سییەکانەوە یەکەم بەعسەی ئەکرەم شوکری، جواد سەلیم و فایەق حەسەن چوون بۆ خۆرئاوا، ئەو کێشەیەمان بەڕوونی لا دەردەکەوێ. ئەوان دەگەڕێنەوە و هونەری بە حساب مۆدێرنی عێراق دروست دەکەن، بەڵام کێشەی ئەم زانیاریهێنانە لەوێوە چەند هۆیەکی هەیە: یەکەم کێشەی چوونە نێو کولتووری خۆرئاواییەوە، کە ئەو لەوێ لە لایەك هێندە ئاسان وەرناگیرێ و ئەویش خۆی ناتوانێ بچێتە نێوییەوە، دووەم لە ئێراقیشدا پرسیاری دروستبوونی هوشیارییەکی ناسیۆنالیستی هەیە، کە سیاسییەکان و دامەزراوە حکومییەکانیش دەگرێتەوە، لەو واتایەدا کە ئەوان دەڵێن ئێمە پێویستمان بە هونەری مۆدێرن هەیە. ئەوان بۆ ئەم مەبەستە خوێندکاریان دەنارده دەرەوەی ئێراق، بەڵام ئەوەندەی ئینتەرەسەکە سیاسی بوو، ئەوەندە ئاڵوگۆڕی کولتووری نەبوو. خوێندکاران بەو ئەرکە دەڕۆن بۆ خۆرئاوا کە هونەری خۆرئاوایی بهێننەوە و لەگەڵ ترادیسیۆنی خۆیاندا کاری پێبکەن، ئێستاش هێندە بەرەو رابوردوو

دەگەڕێنەوە کە ئیتر هونەرەکانی میسۆپۆتامیا ئاشکرا دەکەن و لەگەڵ هونەری ئیسلامیدا دەیخەنە پەیوەندییەوە، بەبێ ئەوەی هوشیارییەکیان بۆ ئەو دابڕانە مێژووییە بەرینە هەبێ، کە دەکەوێتە نێوان ئامادە و رابوردووی دوورەوە. لێرەشدا هونەرمەندان کار بەو مۆتیڤانە دەکەن کە لە راوم و کاتێکی تایبەتمەندی خۆرئاوادا دروست بوون، واتا پەیوەندییان بە هوشیاریی خۆرئاواییانەوە بۆ راوم هەیە. بەڵام لێرەدا هونەرمەندە گەڕاوەکان بۆ ئێراق هوشیارییەکیان بۆ هوشیاریی خۆرئاواییانەی راوم نییە. ئەوان لەنێو خۆیاندا ئەو فۆرمە نادۆزنەوە، ئەوان بەراوردکارانە فۆرمێك وەردەگرن کە داهێنراوی هزری خۆرئاواییە. بۆ نمونە ئەوان پەیوەندییەك لە نێوان هونەری ئەبستراکتی خۆرئاوایی و هونەری ئەبستراکتی ئیسلامیدا دەهێننە ئاراوە، بەڵام ئەم دووانە لە بنەڕەتدا جیاوازن، چونکە وەك پێشتر گوتم، فۆرم لە هونەری ئەبستراکتی ئیسلامیدا ئازاد نییە، بەڵکو مانا و سیمبۆلێك نیشان دەدات، ئەمەش پێچەوانەی هونەری ئەبستراکتی ئەوروپییە، کە فۆرم لە مانا ئازاد دەکات. پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە بۆچی ئەو هونەرمەندانە هونەرێك ناهێنن کە لایەنەکەی "من"ی تێدا بێ، بۆ نموونە پێرفۆرمانس. مەبەستەکە لەم هونەرەدا "چی-کردن" نییە، بەڵکو لە پرسیاری "چۆن کارەکەم ئەنجام دەدەم؟" پرسیاری دیکە دەکرێتەوە، وەك پرسیاری لەش کە گەورەترین پرسیاری پێرفۆرمانسە، لێرەشەوە، لەم پرسیارەوە، هونەر دەگەڕێتەوە بۆ نێو ژیان، واتا هونەرمەند لە شوناسی گرووپەوە دەگەڕێتەوە بۆ شوناسی تاك. گەر بەگشتی بڕوانین، دەبینین کە نزیکەی هەموو هونەری عێراقی هونەری گرووپە نەك هونەری تاك بێ لەنێو ژیاندا بەبێ هیچ ئوتۆپیایەکی کۆمەڵایەتی یان سیاسی. بە بڕوای من لێرەوەیە کە ئەو جووڵە سەرەتاییە تاکگەراییانە، وەك وجودییەت، کە لە حەفتاکاندا هاتنە ئاراوە، نەیان توانی بەهێز ببن، چونکە تاکەکانی کۆمەڵ خۆیانییان لە گرووپدا دەبینییەوە. لێرەوە دەتوانین تێبگەین کە بۆچی هێزە چەپەکان و راستە ناسیۆنالیستەکان توانییان پەرەبسێنن و هێز پەیدا بکەن. بۆیە رێکخراوە سیاسییەکان لەسەر بناغەی کولتووری دروست نەبوون و نابن، بەڵکو بە پێچەوانەوە کولتوور لەسەر بناغەی ئوتوپیای سیاسی یان تێڕوانینی هێزە سیاسییەکان دروست دەبێ، بۆ نموونە "یەکێتی هونەرمەندان". بەڵام هەر چۆنێك بێ لای ئێمە هەوڵی سەرەتاییانەی تاکگەرایی هەر بەردەوام بوو، وەك لە هەشتاکان

و نەوەدەکاندا. بەتایبەتی نەوەیەکی نەوەدەکان، بۆ نموونە لە هونەری شێوەکاریدا، گوتی پێویستە لەگەڵ هوشیارییە نوێکەی "من"دا، کە لە لای ئەو دروست بوو بوو، بە هەموو لایەنە سایکۆلۆژی و کولتوورییەکانییەوە خەریك ببێ، نەك خۆی لە هێزێکی سیاسیدا ببینێتەوە.

کاوە جەلال: ئایا ئەمە کێشەیەکی نەوەیی دروست کردووە؟

شێروان خان: بێگومان. لە لای ئێمە لە ترادیسیۆنەوە هوشیاریی نەوەیی نەبووە، بەڵام لە لای ئێمە، نەوەی خۆمان، هوشیارییەکی نەوەییمان لە لا دروست بوو. راستە ئێمە مێتۆدێکی خۆییمان نەبوو کە لەسەری لەو هوشیارییەدا کار بکەین. بۆ نموونە ئەو پرسیارە بە کراوەیی دەمێنێتەوە کە لە نەوەدەکاندا چ نەوەیەك دروست بوو، هەروەها نەتوانرا لەگەڵ نەوەی هەشتاکان یان حەفتاکانیشدا دیالۆگ چێبکرێ. بە پێشبینیی من ئەمڕۆ ئەو دیالۆگە دروست نەبووە کە ئێمە خوێندنەوەی خۆمانمان بۆی هەبێ و ئیشە هونەرییەکانیش ئەو گۆڕانکارییانە لە خۆ بگرن. بەڵام دەمەوێ لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوەش بدەم کە ئەم کێشەیە تەنها کوردی نییە، بەڵکو بە پێشبینیی من کێشەیەکی کرۆکییانەی وڵاتانی دەرەوەی خۆرئاوایە. ئەم کێشەیەی دیالۆگ کایەی هونەری موزیکیش دەگرێتەوە، هەروەها هۆنراوە و تیاتەریش. من بێگومان بە تایبەتی لە بواری هونەری شێوەکاریدا لەم کێشەیە ئاگادارم.

کاوە جەلال: بێگومان ئەمە ئاوهایە. لە بوارە هونەرییەکانی دیکەشدا دیالۆگی نەوەیی نییە، تەنانەت هۆنەرانیش، بەتایبەتی ئەو هۆنەرانە کە لە شەستەکانەوە هەتا ئەمڕۆ دەرکەوتوون، لێنەتوێژراونەتەوە و پرۆفیسۆرە کوردییەکانی زانکۆش گرنگییان پێنادەن. بۆ نموونە کوان دەیان دکتۆراکە لەسەر هەر یەکەی هۆنەران و نووسەرانی وەك حسێن ئارف، شێرزاد حەسەن، رەفیق سابیر، شێرکۆ بێکەس و هتد؟ من وای بۆ دەچم خەریکبوون بە نەوەکانی نوێوە، یان رووکردنە نووسەرانی بۆ نموونە ناوبراو، وەك خۆسووککردن تەماشا بکرێ، یان "مرۆڤ بێزی نایەت روویان تێبکات"، یان ئەوپەڕی هەندێك جار دەبینین کە زۆر بەناچاری لێکۆڵینەوەیەکی یەکجار ترادیسیۆنی لەسەر هۆنەرێك دەنووسرێ. ئێمە هەتا ئەمڕۆ ناتوانین هونەر بە دیدی مۆدێرن بخوێنینەوە.

شێروان خان: پرسیاری دیالۆگی نەوەیی زۆر پێویستە. تەنانەت نەوەی ئەمڕۆ کە دوای ئێمە هاتووە، ئەم پرسیارە لە ئێمە دەکات، هەوڵ دەدات لێمان تێبگات. ئێمە

خۆمان تا ئەمڕۆ نەمان توانیوە نەوەی پێش خۆمان بناسین، چونکە نەوەی پێش ئێمە هوشیاریی نەوەیی نەبوو. بەڵام ئێمە هیچ نەبێ هەڵوێستێکی بەبەرهەممان بەرانبەر "من" وەرگرت، بێگومان من نامەوێ خەتایەك بخەمە سەر نەوەی پێش خۆمان، چونکە رەنگە هەل و مەرجەکان لەنێو ئەو سەردەمانەدا نەبووبن، بەڵام نەوەی ئێمە و نەوەی پاش خۆمان شێوە پەیوەندییەکمان دروست کرد، ئەمڕۆش گرنگی بەو پەیوەندییە دەدەین، بەڵام دەبێ بڵێم، ئێستاش کێشەی دیالۆگ لە نێوانماندا هەر هەیە، چونکە پرسیاری شوناسی خۆیی و هونەری نە لە لای ئێمە و نە لە لای ئەوان ساغ نەکراوەتەوە. بەڵام گرنگ لێرەدا ئەوەیە کە ئێمە درێژە بە هاوکارییە هونەرییەکانمان دەدەین، لێرەشەوە ئەو دیالۆگە لەکاتی کارکردنی هونەریدا دێتە گۆڕێ نەك لە ئەنجامی دانوستانەوە.

کاوە جەلال: با روو بکەینە کێشەی سروشت و هونەر. ئایا لە کوردستاندا سروشتێتی ماوە کە ئیتر مرۆڤ بتوانێ خۆی بدۆزێتەوە؟ ئایا ئێمە لە کوردستان نامۆبوونێکی هەمەکیمان لە سروشتێتی نییە، واتا لە خودی خۆ؟ مەسەلەکە ئەوەیە، کە گەر مرۆڤ هێندە بەهێز بەکۆمەڵایەتی کرابی، کە ئیتر تەنها نزیکەی بتوانێ کۆمەڵایەتی بێ، ئایا ئەمە واتای نامۆبوونی هەمەکی لە سروشتێتی ناگەیەنێ؟

شیروان خان: من وای دەبینم کە مرۆڤی لای ئێمە بەردەوام لەنێو سروشتدایە بەبێ ئەوەی هەڵوێستێکی هوشیاری بۆ ئەو سروشتە هەبی! گەر من ئەو هوشیارییە خۆییە، مرۆڤییە، هەروەها جیۆلۆجی و توپۆگرافییەشم نەدۆزمەوە، ئەوا ئەو هوشیارییەش نایەتە ئاراوە. مرۆڤ بەدووی ئەمەدا سروشت دەناسێ، بۆ نموونە لە جوانییەکەی یان زەبریدا، یان لە نەخۆشخراوییەکەیدا، وەك بۆ نموونە ژەهراویکردنی سروشت لە لایەن بەعسەوە لە هەشتاکاندا. بەڵام پەیوەست بەم پرسیارەوە پێویستە رەچاوی هزرینی ئایینی، یان لە رووی فەلسەفییەوە، رەچاوی مێتافیزیکیش بکەین، چونکە، لەبەر ئەوەی لە هزرینی مێتافیزیکیدا تاك کەرتێکە لە سروشت و لێرەشدا ئەو تاکە هەرگیز پرسیار ناکات، بەڵکو مێتافیزیك تەنها دەرفەتی پێدەدات بە هەبوونە خوایەتییەکەی ناخییەوە خۆی لەسەر رێگە ببینێتەوە، ئەوا ئەو جۆرە هزرینە دەرفەت بەو ئاڕاستەیە رووەو ناسینی تاکییانەی سروشت نادات. لە هزری ئاسیایی و ئیسلامیدا کەس جیاکەرەوەی سێ دیمەنزیۆنەکە نییە، بەڵکو ئەو لەنێو دوو دیمەنزیۆنی پانی و درێژیدا خۆی دەبینێتەوە، واتا

هزرینەکەی لە کاتدایە نەك لە راومدا. بە پێشبینی من ئەمە یەکێکە لە رێگرە سەرەکییەکانی دروستبوونی تاك، چونکە وەك گوتم کەس بییەوێ و نەیەوێ کەرتێکە لە گەردوون، هەمیشە بەشێکی خودایی تێدایە کە رێگرە لە سەرهەڵدانی تەعەجوب.

کاوە جەلال: بەڵام ئەمە کاریگەریی لەسەر "چێژ"یش هەیە. ئایا بە ڕای تۆ چ جۆرە چێژێك لەنێو ئەو نامۆبوونەوە لە خودی خۆ سەری هەڵداوە؟ خۆ مرۆڤەکان خۆیان داوەتە دەست رواڵەتخوازی. ئێمە لێرەدا لەبەردەم کێشەی چێژداین. ئەو چێژە کە ئێستا لە هەرێمی کوردستان سەروەرە، بریتییە لە فرەخۆری، رواڵەتخوازی یان تەنانەت چلێسی لە تەلارسازیشدا، بەبێ ئەوەی زۆرینەی بینا و تەلارەکان ستروکتوریان هەبێ، بەڵکو بەزۆریی بە شێوەیەکی ئەندازەیی دروست کراون و ئینجا فاسادەکەیان پێدا هەڵواسراون، واتا فاسادەکە بەنێو بیناکەدا هەڵنەهاتووە، هەروەها موخاتەبەی لێڕوانەر ناکات!

شێروان خان: دەتوانین بپرسین: ئایا لای ئێمە چێژی هونەری لە سەرووی دەسەڵاتەوەیە یان چێژی هونەری لە لایەن دەسەڵاتەوە دروست دەکرێ؟ بە پێشبینی من هزری سیاسی بناغەییە بۆ دروستبوونی هزری هونەری. ئەمڕۆ کە باس لەو هونەرە ناسیۆنالە دەکەین کە لە ئێراقدا بە کوردستانیشەوە دروست بووە، دەبینین، ئەوە بونیادی هزری ناسیۆنالیستییە کە هونەرەکەی دروست کردووە، هەروەها حیزبە ناسیۆنالەکانیش پشتگیریی ئەو جۆرە هونەرە دەکەن. ئێستاش یەکێتی هونەرمەندان لە سلێمانی یان لە هەولێر رێکخراوی حیزبین، هەردووکیان یارمەتی داراییان لە حیزبەوە بۆ دەهات؛ هەمووی ماوەی دووساڵێکە چوونەتە سەر وەزارەت. ئینجا هونەرمەندی شاخ هەبووە. لە شاخ هونەرمەند و سیاسی بەردەوام بە یەکەوە کاریان کردووە. بەڵام لەبەر ئەوەی ئیشکردنی هزری سیاسی لەسەر بونیادێکی هونەری و کولتووری دروست نەبووە، بەڵکو بە پێچەواوە، ئەوا ئەو چێژە سیاسییە یان چێژەی دەسەڵات هەتا ئەمرۆ هەر کاریگەر ماوەتەوە.

یان با بڕوانینە هوشیاری تاك بەرانبەر بە لەش، ئەو لەشە کە لە شەڕەکاندا دەیبینینەوە؛ لێرەدا لەش لە ئەوپەڕی حاڵەتی قوربانیدایە. خودی کەس هیچ گرنگییەك بە لەش نادات، بۆ نموونە چەندین کەس دەچوونە ئەودیو سنوورەوە و

دەگەڕانەوە، یان کەسان هەبوون بە هەویەی تەزویر لە کوردستانەوە دەچوون بۆ بەغدا، بۆ ئەوەی شەوێك لەوێ بن، بەڵام رەنگ بوو لە رێگە بمرن.

ئەم پرسیارانە بۆ من ئاڵۆزن، چونکە لایەنی سایکۆلۆژی و پەروەردەییش لە خۆ دەگرن. بەڵام ئەوە هوشیاریی تاکە کە کاریگەری لە دروستبوونی چێژی خۆییدا هەیە. لەمەدایە کە بۆچی بۆ نموونە هوشیارییەکی پوختی تەلارسازی لای ئێمە دروست نابێ، ئەمە بە هەمان شێوە موزیك و هونەری شێوەکاریش دەگرێتەوە. لە بنەڕەتدا پەیوەندییەك لە نێوان هوشیاری فەلسەفی، موزیکی، شێوەکاری، شانۆ و تەلارسازیدا هەیە. بۆ نموونە هونەری شێوەکاری دەتوانێ کاریگەری لەسەر موزیك بنوێنێ و چێژێکی نوێ دروست بکات، وەك چۆن لە تیاتەردا پێرفۆرمانسی دروست کرد. ئەم دیالۆگەی نێوان دیسپلینەکان زۆر گرنگە، بەڵام لە لای ئێمە جارێ ئاراستەی یەکتری نەکراون، هەتا ئیتر لێرەوە بتوانین باس لەوە بکەین کە چێژەکان چۆن دروست بوون، چونکە ئەو چێژە پەیوەندیی بە چێژەکانی دیکەشەوە هەیە.

کاوە جەلال: حەز دەکەم بە تایبەتی لە بواری تەلارسازیدا بمێنینەوە، چونکە ئەمڕۆ لە کوردستان لایەنی بینا و تەلار تەقیوەتەوە! کوێرانە لە هەموو جێیەکدا بینا دروست دەکەن و بەهیچ شێوەیەك رەچاوی راوم ناکەن. هەموو پارچە زەوییەك لە هەموو جێیەکدا وەك شیاو بۆ دروستکردنی بینا دەبینن، یەك کەس نییە لەدژی ئەم ساویلکەیی و دڕندەیەتییەی دەسەڵاتداران دەنگ هەڵبڕێ. تۆ کێشەی تەلارسازی و رواڵەت چۆن دەبینیت؟

شێروان خان: من ناتوانم بە چێژی ئەوێ باس لەو چێژی تەلارسازییە بکەم کە لە کوردستان هەیە. لەوێ چێژی تەلارسازی تورکی یان عەرەبی بەگەڕ دەخرێ. بێگومان ئەم بەگەڕخستنەش پەیوەندیی بە بازاڕەوە هەیە. جاری وا هەیە کەرەسە بڕیار دەدات کە فۆرمی بیناکان چۆن بێت. ئێستا پەیوەندیی گلۆبال بەرێی بازاڕەوە هەیە. کاتێك بڕیاری ماستەر پلانی سلێمانی درا، بەڵێندەرایەتییەکی بینا لە ئەڵمانیا راسپێررا ئەنجامی بدات، ئەم ئەنجامدانەش لە نێوان ئەندازیارەکانی سلێمانی و ئەڵمانیادا بوو. بەڵام ئایا ماستەر پلانی شارێك لە لایەن فیرمایەکی بینا یان بەڵێندەرایەتییەوە دروست دەکرێ؟ ئەمە لە بنەڕەتدا ئەرکی کۆمەڵێك ئەنستیتوت و پرۆفیسۆری زانکۆیە، چونکە ماستەر پلان پەیوەندیی بە کولتووری ئەو شارەوە هەیە، نەك پەیوەندیی بە بەڵێندەرێکەوە هەبێ کە بچێ لەوێ وەك بازاڕ کار بکات،

راسپاردەی بەڵێندەرایەتییەکەی بدرێتی و ماستەر پلانەکە دابنێ. لەو ماستەر پلانە پێویستە ڕێکخراوەکانی ژنانی کورد، دامەزراوە کولتوورییەکان، لاوان و هتد ئاگادار بن، چونکە ئەوان بەشێکن لەو شارە. لە بنەڕەتدا تەلارسازی تەنها بینا نییە، بەڵکو لایەنە کولتوورییەکەش لە خۆ دەگرێ.

کاوە جەلال: ئایا تا چ رادەیەك ئایین دەوری لەم ئاڵۆزکاوییانەدا هەیە؟ خۆ مرۆڤ تەنها پەروەردەیەکی کولتووریی نییە، بەڵکو هاوکات پەروەردەیەکی ئایینیشی هەیە!

شیروان خان: کێشەکە لەوەدایە، کە ئایین شیکاریی خۆی نەکردووە، ڕۆشنایی خۆی ئەنجام نەداوە. کێشەکە ئەوەیە کە ئایین بووە بە ڕۆژانە (ALLTAG)، چیدی سیستەمێکی ئایینی نەماوەتەوە، بەڵکو سیستەمێکە کە لە دەرەوەی خۆی کار دەکات. بۆ نموونە ئێمە دکتۆرمان هەیە کە موسڵمانە، یان فیزیکی و کیمییایی و سایکۆلۆژمان هەن کە موسڵمانن، تەنانەت ئەو سوونەتە، کە کاتێك کەسێك دەچێتە دەرەوە و سڵاو لە دراوسێکەی دەکات، ئاماژەیەکە بۆ ڕۆژانەییبوونی ئایین. بەڵام پەیوەست بە ئایینەوە پێویستە ئاماژە بۆ تەسەوف بدەین کە زۆر کاریگەریی بەسەر هونەرەوە هەیە، چونکە کەمێك باسی کەسایەتی دەکات. بەڵام لێرەشدا کێشەیەك هەیە: ئەو کەسە هەمیشە لە نێوان دوالیزمەکەی چاکە و خراپەدایە، ئەو کەسە ئیندیڤیدوێل (تاکمەند) نییە، بەڵکو هەمیشە بەشێکی خوایی تێدایە. گەر پەیوەندییەك لە نێوان هونەر و ئایینیدا دروست بکرێ، یان دیالۆگ دروست ببێ، لەوانەیە بەڕێی تەسەوفەوە بکرێ، ئەمەش نەك تەنها لە موزیك و ئەدەبدا، بەڵکو لە هونەری شێوەکاریشدا، بۆ نموونە لای شاکیر حەسەن، لای سامان کەریم. بەڵام کێشەی هزری تەسەوف لەوەدایە کە ڕێگرە لە دەرکەوتنی هزری "من"ەکە، واتا ئەو منە کە من خۆم بم. ئەمەیە کە بۆ هونەر زۆر زەرووره.

کاوە جەلال: هەڵپە بۆ نووسین یان بۆ هونەر لە کوردستان بەگشتی زۆر بڵاوە (با ئەو حاڵەتە وەلاوە بنێین کە تا رادەیەك هەندێك نووسەری باشمان هەیە). بەڵام مرۆڤ زۆر هەڵپە دەکات بۆ دەرکەوتن، زۆربەی جار پێش ساغکردنەوەی خودی خۆی لەگەڵ هونەرەکەیدا، پێش گەیشتنی بە ڕوانگەیەکی چەسپ، بەبێ ئەوەی هەر زانیبێتی فۆرم کرۆکییە بۆ نووسین، خۆی وەك نووسەر یان هونەرمەند یان زانا و تەنانەت فەیلەسوف رادەگەیەنێ. ئەم نەخۆشییە زۆر تەنیوەتەوە!

شێروان خان: لە هونەری شێوەکاریدا چەندین هونەرمەند هەبوون کە زۆریی بەرهەم کاریگەریی زۆر نێگەتیڤی بەسەر ئیشەکانیانەوە بەجێهێشتووە. لەوانەیە هۆی ئەو هەڵپەیە داواکردنی لەوحەکان بێ، واتا کڕین بێ، هۆکەی بازاڕی هونەر بێ. ئەو بازاڕەش کاریگەرییەکی خراپی تێدایە. لەوێ بازاڕێك دروست بووە، کە کۆمەڵێك هونەری ترادیسیۆنی دەکڕێ، یان ئەو چێژە خراپە سیاسییەی کە دەسەڵاتێکە و لەوحە دەکڕێ، لەبەر ئەوەی سیمبۆلەکانی خۆی تێدا دەدۆزێتەوە، ئەمەش کاریگەریی لەسەر هونەر هەیە. پێشبینی دەکەم ئەو هەڵپەیەی لە کوردستان دروست بووە وەك ئەوەی ئێرە نییە، کە کێشەی خێراییە، واتا خێرایی ژیان. بێگومان لەوانەیە ئەو خێراییەی ژیان لە کوردستانیش تۆزێك دروست بووبێ، بەڵام مەسەلەکە ئەوە نییە کە بۆ نموونە ڕۆژی چەندین پێشانگا لە سلێمانی یان هەولێر بکرێنەوە و هونەرمەندەکانیش بکەونە بەر کێشەی هەڵپەی ناوبانگ پەیداکردن. نەخێر، لەوێ هەڵپەی فیکری یان ئێستێتیکی نییە، ئێمە بەگشتی دەتوانین بڵێین ئاڵۆزکانێك لە ئارادایە و ڕووە ئاشکراکەشی بازاڕە، کە بێگومان بازاڕێکی هونەری نییە، بەڵکو بازاڕێکە کە هونەر وەك دیکۆر بۆ ڕازاندنەوەی نێو ماڵ یان دەزگا حکومییەکان دەبینێ. بەڵام چێژی هونەری یان بازاڕی هونەر پێویستە بە پێشبینی من پێوەری هەبێ و ئەو پێوەرانەی بەند بن بە گۆڕانکارییەکانی هونەر خۆیەوە.

کاوە جەلال: لە بنەڕەتدا ئەوە سیاسییە کە بڕیار دەدات، دەڵێ، بۆ پێشانگا پێویستت بە نوقڵ هەیە، ئینجا تۆش بۆ "میوانەکان" (نەك جمهور!) شیرینی دەگێڕیت.

شێروان خان: ئاخر لەوێ هونەرێکی دیکە نییە کە لەو ئادەتە یان لە جمهور بدات، ئەوەی لەوێ هەیە هونەرێکە کە هەمیشە لە ڕازیبووندایە لەگەڵ جمهوردا. تۆ هەست دەکەیت، هەموو ئێوارەکە ئەو پێشانگایە سەغڵەتی نەکردوویت، چونکە ئەوەی لەوێدا هەیە میواندارییە.

کاوە جەلال: ئایا کردنەوەی مۆزەخانەی هونەری لە کوردستاندا کردارێکی هونەرییە یان لاسایی گۆڕانەکەی خۆرئاوایە، هەروەك بڵێین، "ئەها، ئێمەیش شتی لەو بابەتانەمان هەیە"؟

شێروان خان: لێرە دەمێکە پایەگای مۆزەخانە نەماوە، مۆزەخانە ئەو فونکسیۆنەی بۆ ئیشی تازە نەماوە، بەڵکو ئیشەکان ئەرشیف دەکات، هەروەها

فونكسیۆنی بازاڕ وەردەگرێ. من هیوام بە مۆزەخانە لە كوردستان نییە كە بتوانێ كەشی هونەری بگۆڕێ. جگە لەمە مرۆڤ مۆزەخانە بۆ كام ئیشانە دەكاتەوە؟ كێ ئیشەكان هەڵدەبژێرێ؟ كام ئیشی هونەرییە كە من بتوانم وەك مێژووی هونەری خۆم بونیادە تیۆرییەكانی خۆمی لەسەر بینا بكەم؟ ئەمە پرسیارێكە. بەڵام رەنگە لە لایەكی دیكەوە باشیی مۆزەخانەی هونەری لەوەدا بێ كە ئیشە هونەرییەكان كۆ بكاتەوە و لە لەناوچوون بییانپارێزێ، هەروەها لە دەسەڵاتی سیاسییەكانیان بهێنێتە دەرەوە. زۆربەی لەوحەكان لای سیاسییەكانن. بەڵام رەنگە رێكخراوی هونەریی بچووك كە یارمەتیی هونەرمەندان بدەن، لە مۆزەخانەی هونەری باشتر بن. بێگومان مەبەستم لەو رێكخراوانە نییە كە هونەرمەندان كاریان تێدا دەكەن یان كاریان تێدا بكەن، بەڵكو مەبەستم لە كۆمەڵێك رێكخراوی هونەریی سەربەخۆیە كە یارمەتیی پرۆژەی هونەری بدەن. ئەمە دەبێ بە لەبرییەك بۆ ئەو یارمەتییە كە لە حیزب و وەزارەتەكانەوە ئاڕاستەی هونەرمەندان دەكرێ.

چاو پێکەوتن لەگەڵ

ئاڤان سدیق حەسەن

کاوه جەلال: هونەر وەك ئامراز بۆ مەبەستی دەرەکی! رات چییە لەسەر ئەم کێشەیە؟

ئاڤان سدیق: ئەگەر هونەر بکرێ بە دەستوێژ، بخرێتە چێوەیەکی سیاسی یان ئایینییەوە (کە ئەمە دەڵێم، مەبەستم لەوەیە کە مەوزوعی ژیانیش هەر دەچێتەوە لای چێوە کۆمەڵایەتی یان ئایینی یان سیاسییەکە)، من دەڵێم، گەر هونەر بکرێ بە ئامراز، بە دەسوێژ بۆ دەربڕین لەسەر ئەم جۆرە شتانە، ئەوا هونەر لێرەدا بچووك دەکرێتەوە، چونکە ئیشکردن لە هونەردا لە دەرەوەی هەموو ئەو شتانەیە.

کاوه جەلال: چۆن لە دەرەوەیە؟

ئاڤان سدیق: زۆربەی کات وەڵامی ئەم پرسیارە بە پرسیار دەدەمەوە، پرسیارەکەش لەسەر موزیکە، بۆیە دەڵێم موزیك، چونکە موزیك کەمێك زیاتر لە رەسم، کەمێك زیاتر لە شانۆ، لە دەرەوەی کۆمەڵگەدایە، بە پێچەوانەشەوە دەتوانین بە دیوێکی تردا بڵێین، لە هەموویان زیاتر لەنێو کۆمەڵگەدایە. کە دەڵێم موزیك، ئەوا پێویستە بزانین کە موزیك خۆی ئەبستراکتە، جگە لە نۆتە، لە ئاواز. بۆ نموونە لەنێو رەسمدا دەتوانین فۆرمێك ببینین کە گوزارشت بێ لە حاڵەتێکی سیاسی یان کۆمەڵایەتیی باو، بەڵام لە موزیکدا قەد ناتوانین ئەو سیمبۆلە دەقیقە باوە ببینین. من دەتوانم بۆ نموونە بپرسم، کە موزیك چی لە ژیان دەکات، لە کوێی ژیاندایە، لە کوێی کاری سیاسی یان کۆمەڵایەتیدایە، لە کوێی ئایینیدایە. خۆی ماوەیەك، گەر وا باسی لێبکەینەوە، موزیك لە مێژووە کۆنەکاندا، یان ئێستاش لەنێو کلێسەکاندا، بەتەنیا بەکاردێ، کە دەڵێم موزیکی پەتی (خاڵس)، مەبەستم لەوەیە، وەك پێشتر وتم، کە لەنێو رەسمدا فۆرمەکە مەئلوفە، واتا بۆ چاو، بۆ بینین، روونترە (وازحترە)؛ لە شانۆدا، کە تا رادەیەك تێکەڵێکی زۆرتری لەگەڵ بینەردا، لەگەڵ کۆمەڵگەدا، هەیە، مەئلوفترە. بەڵام بە پێشبینیی من کێشەیەکی زۆر گەورە کە لە کوردستان هەیە، تێکەڵکردنی ئەو حاڵەتانەی هونەرە بۆ نێو حاڵەتە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان؛ یان گەر سەیری مێژووی هونەری عێراقی بەگشتی بکەین، دەبینین کە سیاسەت زۆر دەستی ناوەتە نێویەوە، کاتێکیش کە ئۆپۆزیسیۆن دروست بووە، ئەو ئۆپۆزیسیۆنە دیسان بە هونەرمەندەکان هونەری بەکارهێناوەتەوە، کە حاڵەتێکی گوزارشتیانەی (تەعبیری) وەرگرتووە بۆ بەرگریکردن لە خۆیان یان بۆ ئەوە کە شتەکان هێندە

روون (وازیح) پێشان نەدرێن، هونەر بووە بە حاڵەتێکی گوزارشتی یان رەمزی. بەڵام کێشەکە لەوەدایە گەر ئەم حاڵەتە بەم شێوەیەی ئێستای بمێنێتەوە. گەر هەتا ئێستا سەیری کۆڕ و سەمینارەکان بکەین، یان لە نووسینەکان لەسەر هونەری شێوەکاری بڕوانین، دەبینین کە هیچ کەس باسی ئەو پەتییەتییەی (خاڵسییەی) هونەر ناکات. بێگومان کاتێک من دەڵێم هونەر پەتییە، ئەوا مەبەستم لەوە نییە کە هونەر بەتەواوەتی لە دەرەوەی ژیانداپە و هیچ هەقی بەسەر ژیانەوە نییە. بەڵام هونەر دیوێکی دیکەی ژیانە؛ بێگومان دیوە وازیحەکە نییە، کە پێت دەڵێ ئەمە راستە یان هەڵەیە، یان ئەمە دەکرێ و ئەوە ناکرێ؛ هونەر هەرگیز ریفۆرمیست نییە، ئەو کەسانەیش کە هونەر وەك حاڵەتێکی ریفۆرمیستی بەکاردەهێنن، باوەڕ ناکەم ئەو کارەی لە هونەردا دەیکەن بچێتە چێوەی هونەرەوە، یان چێوەی گۆڕانی زنجیرەیی مێژووی هونەرەوە. بۆ نموونە ناتوانین بڵێین قۆناغێك وەك لای ریالیزم هەبووە، دەتوانین وا سەیری بکەین کە گۆڕانێکی سیاسی زۆر کاریگەریی بەسەر قۆناغێکی هونەرییەوە هەبووە، بەڵام من پێشبینی ناکەم هونەر لەویا زۆر لە دەرەوەی ئەوە ئیشی کردبێ.

کاوە جەلال: کێشەیەك لێرەدا ئەوەیە، کە هونەری شێوەکاری لە بەراورد لەگەڵ موزیك و گۆرانیدا زۆر نوێیە. پرسیارێك لێرەدا ئەوەیە کە ئایا ئەم هونەرە تەواو نوێیە یان لەنێو ئێمەدا رەگێکی مێژوویيشی هەیە؟

ئاڤان سدیق: گەر مێژووییانە بڕوانین، ئەوا من لێرەدا باوەڕ دەکەم، لەوەتەی مرۆڤ لەسەر زەمین هەیە، هونەری شێوەکاریش زەروورەیەك بووە، من باوەڕ ناکەم مرۆڤ لە هونەردا کاری نەکردبێ. بەڵام لە زۆر جێدا مێژووی ئێمە گومە و دیار نییە، ئەمەش شتێکە نکۆڵی لێناکرێ. هەندێك شتی کەم تا ئێستا لەم لا و لا کۆکراونەتەوە، بەڵام ئەمە ئەوە نییە کە تەواو پشتی پێ ببەسترێ. مێژووی هونەری شێوەکاری هاوچەرخ لە عێراقدا زۆر نوێیە، لەو کاتەوەیە کە بۆ نموونە کۆتایی سییەکان هونەرمەندان دەچنە دەرەوەی عێراق و هەندێك شتی نوێ لەگەڵ خۆیاندا دەهێننەوە، بەڵام کە رژێمی بەعس دێ، هەموو ئەو شتانە سەرکوت دەکرێن. وەك گوتم، دەسەڵاتە سیاسییەکە دەرفەتی دەرکەوتنی شتی تازە نادات، بەڵام مێژووی هونەری عێراقی یان "کوردی!" زیاتر پشتی بە فێرگە ئەورووپییەکان بەستووە؛ با سلێمانی وەك نموونە بهێنمەوە، چونکە تا رادەیەك لەبارەی هەولێر و دهۆکەوە

شارەزا نیم، چونکە لەو شارانە نەژیاوم، بەڵام رەنگە ئەوانیش هەر وەك سلێمانی بن. مێـژووی هونـەری، لـەو سـەردەمانەدا کـە مـن لـەوێ ژیـاوم، بێجگـە لـەو کتێبانـە، کـە لەسەر هونـەری شـێوەکاری لـە بـازاڕدا هـەبوون، زۆر کـەم بـوون. ئـەو مێـژووە کورتـە ناکامڵەی هونەر زۆر قووڵ نەبوو کە لـە پـەیمانگا و ئەکادیمییەکانـدا خـوێنراوە، هـەر لە هونەری فیبتییەکانەوە هەتا داداییەکان، ئێمەش تەنها پشتمان بەوە دەبەست. لای ئێمە لەوە زیاتر نەدەخوێنرا. بـەڵام ئایـا ئێمـە وەك هونەرمەنـدی خۆرهـەڵاتی، گـەر پرسیاری دی بێنە پێشەوە، ئەوا ئایا دەتوانین پشت بـە شـتی ئـەورووپی ببەسـتین یـان ئێمە درێژکراوەی ئەوێ بین؟ من دەڵێم بۆ نا! چونکە گـەر چێوەیەك خـۆی سـنووری نەبێ، بەڵکو سنوورەکەی تەنها ئینسانی بێ، ئەوا دەتـوانین پـشت بـەوە ببەسـتێن کـە لەسەر ئەو مێژووە کار بکەین، بەڵام نەك بە شێوەی لاساییکردنەوە. بۆ نموونە ئێستا دوای مۆدێرنـەی دووەم هـەموو ئیحتمالـەکان شـیاون، بـۆ نموونـە هـەر لـە ئیـشی ریالیـستییەوە هـەتا ڤیـدیۆ ئینـستالاسیۆن یـان راوم-ئینـستالاسیۆن، رەسـم بـە شـێوە ئەبستراکتەکەی، یان ئێکسپرێسیۆنیستییەکەی، وەك لای بازیلوس و ئـەوان؛ هـەمووی شانبەشانی یەك لە جیهاندا دەڕوات، واتا دەشێ کـار بـە هـەموو ئـەو شـیمانانە بکـرێ. کەواتە ئیتر پرسیارەکە زۆر قورس دەبێتەوە: ئایا ئێمە ئیش بە چی بکەین، ئایـا بـۆ نموونە وەك هونەرمەندە کوردەکان لە کوردستاندا کاربکەین، تاکو تازەگەر بین؟ ئایـا وەك باقییەکەی جیهان کار بکەین یان تەنها سوود لە جیهان وەربگرین؟

کاوە جەلال: کاتێك ئێمە دەڵێین "کـاری مـۆدێرن"، ئـەوا بـەئاگاین لـەوە کـە ئـەو کارە مۆدێرنە لە خۆیەتییەکی ئازاد جیا نابێتـەوە. بـەڵام ئایـا مرۆڤـی کـورد کـە ئـەو پەڕی کۆمەڵایەتییە و تاکێتی ناناسێ، پێویست نییە سەرەتا فێرببێ ئەو خۆیەتییەی باش بناسێ و ئینجا بەدووی ئەمەدا دەست بکات بە کاری هونەری؟

ئاڤان سدیق: بەجەختی ئاوایە! نەك تەنها کەسێکی کورد، هەموو کەسێکی دی لە جیهاندا، پێویستە بگات بە خۆیەتی. بـەڵام گـەر بمانـەوێ پێناسـەی مـۆدێرن بکـەین، بمانەوێ بزانین مـۆدێرن چییە، ئـەوا ئەمـە لـە خۆیـدا ئیـشکالییەتێکی گەورەیـە. لـە دوای رێنیسانسەوە، دوای ئەوە کە ریالیزم و رۆمانتیك و ئیمپرەسیۆنیزم دێن، هەموو باس لە مۆدێرنە دەکەن. ئەو مۆدێرنەیە کـە لێـرە دروسـت بـووە، رەگێکـی قـووڵی لـە مێژوویاندا هەیە. گـەر باسـی کەسـی تـاکیش بکـەین، ئـەوا لێـرەش ئـەو ئیـشکالییەتە هەیە. ئێمـە نـاتوانین هـەموو ئیـشێکی تـازەی ئێـرە وەك نـوێ یـان مـۆدێرن دابنـێین،

لێرەدا ئەوە گرنگە كە هونەرمەند چ ئیزافەیەكی نوێی داهێناوە. هەتا تاك نەگاتە دابڕان، ناتوانێ هیچ كارێكی نوێ دابهێنێ.

كاوە جەلال: واتا تاك دەبێ خۆی سەرەتا لە سەرجەم جیابكاتەوە و پاشان رووی تێبكاتەوە!

ئاڤان سدیق: من وا پێشبینی دەكەم. هەتا تاك نەگاتە ئەوە كە رەخنەی پێشووتری خۆی پێبێ (رەنگە وشەی رەخنە كەمێك كۆن بێ)، با بڵێین هەتا تاك نەگاتە ئەوە كە لە پێشینەی خۆی تێبگات، نەگاتە ئەو پلەیە كە ئیشكالییەتەكانی یان تێگەیشتن و خوێندنەوەی بۆ خۆی نەبێ (لێرەدا وشەكانی چاك و خراپ باش نین)، خۆی هەڵنەسەنگێنێ، ناتوانێ بگات بەو ئاستە كە بەرهەمی نوێ بخاتەوە.

كاوە جەلال: بەلام نێوەندی كولتووری ئیسلامی، كە زۆر پشتگیریی هەندێك هونەری كردووە، بۆ نموونە زەخرەفە، موزیك، گرافیك، بە هیچ شێوەیەك پشتگیریی هونەری شێوەكاریی نەكردووە. لە ئیسلامدا وێنە یاساغكراوە، ئەمەش كاریگەریی لەسەر ئەوە هەبووە، كە هونەری شێوەسازی ترادیسیۆنێكی قووڵی لە رابوردوودا نەبێ. ئایا كێشەكان تا رادەیەك بەند نین بەم مێژووە كورتەی هونەری شێوەسازییەوە؟

ئاڤان سدیق: بەڵی، چونكە گەر تۆ مێژوویەكی قووڵت لە هونەری شێوەكاریدا نەبێ، تێگەیشتنێكی تەواوت بۆی نەبێ، دابڕانێك لە نێوان زەمەنەكاندا هەبێ، ئەوا كێشەی لێدەكەوێتەوە، مەبەستم لەوەیە، كە تۆ نزیكەی بەتەواوی پشت بە دەرەوەی خۆت دەبەستیت، بەلام بە بینینی كوڕاسەكان یان بە بینینێكی دوور دەگەیت بە تێگەیشتنێك، یان یەكێك لە دەرەوەی خۆت كۆمەڵێك كتێب دەهێنێ، كە گەر خراپ وەرگێڕرابن، ئەوا هەموو شتەكان بە جۆرێكی دی بە تۆ دەگەن، چونكە لێرەدا كەسانی لای خۆت دیراسەی تەواوی شتەكانیان نەكردووە، ئەم هەموو زانیاریانە كە رەنگە بە هەڵە یان نیوەناچڵی بە تۆ بگەن، كاریگەرییان لەسەر ئەو پاشخانە هەبووە كە هونەری شێوەكاری تێیدا بووە یان لەسەری دروست بووە.

كاوە جەلال: نووسەرانی باش هەن كە هەتا ئەمڕۆ بە زانستی مۆدێرن نەتوێژراونەتەوە، موزیكی كوردی زۆر كۆنە، بەلام هەتا ئەمڕۆ بە دیدێكی مۆدێرن نەخوێنراوەتەوە، ئەمە بە هەمان شێوە هونەری شێوەكاری دەگرێتەوە. هۆی ئەمە بە رای تۆ چییە؟

ئاڤان سدیق: من پەیوەست بـە هونـەری شـێوەکارییەوە وەڵام دەدەمـەوە. هۆکـەی نـەبوونی رۆشـنبیریی شـێوەکارییە، هۆکـەی نـەبوونی ئـەو زەمەنـە مێژووییەیـە کـە ئیـسلام دروسـتی کـردووە: ئیـسلام داپـچڕانێکی دروسـت کـردووە. رەخنـەی هونـەر هەرگیز دروست نەبووە؛ پسپۆرییەك نەبووە کـە لـە هونـەری شـێوەکاری بکۆڵێتـەوە. من بە ڕاستی پێم خۆش نییە ئەدیبەکان باس لە هونەری شێوەکاری دەکەن؛ تا ئێستا چـەند شـتێکی بـچکۆلە و کـورت نووسـراون، جـاری وا هەیـە هەنـدێك نووسـەر سەرەقەڵەمێك یان لە سووچێکەوە شتێك لەسەر هونەری شێوەکاری دەنووسن، بـەلام بە رای من چاکترە ئەو کارانە نەنووسن، چونکە زۆر لە هونەری شێوەکارییەوە دوورن یـان تەنانـەت هـەر فریـان بەسـەرییەوە نییـە، چـونکە زمانەکـەیان زمـانی هونـەری شێوەکاری نییە. بە پێشبینی من پێویستە جارێ کەسانی پسپۆر (سپێسیالیـست) لـەم بوارەدا دروست ببن. کەسان هەن لە فەلسەفەدا دیراسەی چاکیان کـردووە، بـەڵام ئـەو کەسانە کە لە فەلسەفەدا تێگەی (چەمکی) هونەری شێوەکارییان گرتـووە، زۆر کـەمن یان تەنانەت دەتوانین بڵێین ئەوانـە لـە راسـتیدا هـەر نـین. هونەرمەنـدانی شـێوەکار تـەواو پـشتیان بـە خۆیـان بەسـتووە، تـا ئێـستا، ئەوەنـدەی مـن ئاگـادار بم، هـیچ لێکۆڵینەوەیەك لـەم بـوارەدا نییـە. کاتێـك کەسـێك لای ئێمـە پێـشانگایەك دەکاتـەوە، ئـەوا هـیچ باسـکردنێکی ئاقڵانـە لەسـەر ئیـشەکانی نایەتـە ئـاراوە بەقـەد ئـەوەی باسکردنەکەی ئەو خۆی باسکردنێکی رۆحیانە یان شاعیریانەیە، کە گوێت لێی دەبێ، دەخوازیت بڵێیت: "برام، کاکە، تۆ ئەم قسە جوانانە لەسەر ئیشەکانت دەزانیـت، ئـیتر بۆچی رەسم دەکەیت؟ ئەوە خـۆ هـەمووت هێنایـە دەرەوە!". یـەك شـت لـە لای ئێمـە زۆر سـادەیە، بـەڵام زۆر لـەبیرکراوە: موزیـك گـوێ دەیبیـستێ، شـانۆ چـاو و گـوێ بـە یەکـەوە وەریـدەگرن، بـەڵام لـە هونـەری شـێوەکاریدا چـاو وەرگـرە. راسـتە ئێـستا کۆمەڵێك ئیشی تازە هەن، کە لەگەڵیاندا تێکست زۆر زەرووره، چونکە ئیشەکان بەبێ تێکست نیوەناچڵ دەبن و زەروریشە تێکست لەسـەر ئـەو جـۆرە ئیـشە تازانـە هـەبێ، هەتا بزانین ئەو هاوسەنگییە کە هەیـە، ئـەقڵی و فۆرمییـە. ئەمـە بـە پێشبینیی مـن رۆڵێکی نوێ دەبینێ، وەك بۆ نموونە لە ڤیدیۆئینستالاسیۆن یان راوەمئینستالاسیۆنـدا، کـە گـەر فـۆرم و تێکـستەکە (قـسەکردنەکە) لـە یـەك ئاسـتدا نـەبن، ئـەوا خەلـەلێکی گەورە لە ئارادا دەبێ. بەڵام کە من لـە کوردسـتان بـووم، کاتێـك پێـشانگا کرابـۆوە، بـۆ کۆمەڵێك دانیشتن رۆیشتم، کە گوایە کۆڕی رەخنەیی بـوون بـۆ پێـشانگاکە. بـەڵام لـە

قسەی جوان، لە بە شان و باڵی یەك هەڵدانَدا زیاتر، لە قسەی نالۆگیکی زیاتر، هیچم نەبیست. ئەوەی کە باس نەدەکرا، بریتی بوون لە رەنگ، تیشك، کۆمپۆزیسیۆن (تەرکیب)، تابلۆکە، یەکەکانی (دێتایەکانی) نێو ئیشەکە، تەکنیکی ئیشەکە، حەجم، واتا هەموو ئەو شتانە کە پەیوەندییان بە هونەری شێوەکارییەوە هەیە، باس نەدەکران، بەقەد ئەوەی شتی شاعیری یان رۆحی دەردەبڕران کە هەر فڕیان بەسەر هونەری شێوەکارییەوە نییە. ئەمەش وەك سەرەتا گوتم، خەلەلەکە تەنها لە شێوەکارەکاندا نییە. بێگومان راستە، کە شێوەکار کارێك دەکات، دەبێ بزانێ چۆن دەیکات، لە چ ئاستێکدایە، لەبەرچی دەیکات، بەڵام لە لایەکی دیکەوە، کاتێك رەخنگریش نییە کە ئەو پرسیارانە بخاتە بەردەمیان و لە ئیشەکان بکۆڵێتەوە ، ئەوا ئیتر خەڵکان قسەی زیادە دەکەن بەبێ ئەوەی لێپرسینەوە هەبێ. هەستی بەپرسیاری نییە، چونکە (هونەرمەند) وا دەزانێ جمهور ساویلکەیە و گوێی لە ئەو گرتووە. جمهوریش وا فێربووە، بەڵام لەبەر ئەوەی خەلەلەکان هەر لە سەرەتاوە لەنێو توێژەکەی رۆشبیراندان، ئەوا لێرەدا لۆمەی خەڵکان ناکرێ. خەڵك ئاوای لێهاتووە ... بەڵام جمهور ساویلکە نییە، ئەو زیاتر چێژی هەندێك شت دەکات، گەر باسی کۆمەڵێك بابەتی زاستی و لۆگیکییانەی بۆ بکرێ، ئەوسا ئەو زیاتر چێژ دەبینێ و زیاتریش پێی خۆش دەبێ و ئەو شتانەش وەردەگرێ. بەڵام نەقسی ئەو شتانە، کە پێشتر باسم کردن، وای کردووە کە لۆگیك لە ئیشکردن و قسەکردن و داڕشتندا نەبێ. هونەرمەند یەك تەن ئیشی لە لەوحەکەدا کردووە، کەچی ناتوانێ باسی بکات؛ ئەو باسی داڕشتن ناکات، باسی رەنگ و تیشك ناکات ...

کاوە جەلال: پێویستە ئاماژە بە کێشەیەکی دی بدرێ: تۆ باسی جمهورت کرد. ئایا ئەو جمهورە کە زۆر جار پاسیڤ دەمێنێتەوە، نازانێ چی بلێ؟

ئاڤان سدیق: من سەرەتا گوتم ئیشکالییەتەکە لە رۆشنبیرەکاندایە، ئەوان بەتەواوی تێگەیشتنیان بۆ حاڵەتەکانی خۆیان نییە. گەر من لە خۆم تێنەگەم، چۆن بتوانم لە تۆ تێبگەم؟

کاوە جەلال: بەڵام ئایا ئێمە لە بەردەم پرسیاری فۆرمدا نین؟ ئاخر ئەوە فۆرمە کە خوێنەر یان لێڕوانەر دەگرێ؟

ئاڤان سدیق: ئێمە ناتوانین ئەم کێشەیە بگشتێنین (تەعمیم بکەین)، چونکە بەڕاستی کەسان هەن کە بە کۆششی خۆیان باش هەڵکەوتوون، خۆیان موتابەعەی

کەسی خۆیانیان کردووە، بەڵام سەرەڕای ئەمە بە تەنیایی ماونەتەوە. بە بڕوای من ناشێ هونەرمەندەکان بخرێنە تای تەرازوویەکەوە، چونکە چەند کەسانێك دروست بوون کە سەرە دەزوولەی مۆدێرنیتەیان تێدایە، لێرەشدا ئەو کارانەی هاتوونەتە بەردەممان، کاری کۆششی کەسن، بەڵام کاری رەخنەگرانەیان بۆ نەکراوە، ئەمەش تا رادەیەك بۆ هونەرمەندەکان خۆیان دەگەڕێتەوە، کە خۆیان لە گۆشەگیریدا هێشتۆتەوە و نەیان توانیوە بچنە نێو دیالۆگێکی عەقلانییەوە کە بەرانبەری هەبێ.

کاوە جەلال: حەز دەکەم لە پرسیاری فۆرمدا بمێنینەوە. ئایا تۆ کێشەی فۆرم لە کوردستان چۆن دەبینیت؟

ئاڤان سدیق: کێشەکە بە سادەیی زۆر جار لە فۆرمدا نییە، بەقەد تێگەیشتنمان بۆ تیشك. دەڵێم بەسادەیی. تیشك دەبێ سادەیی بێ، گەر تیشك نەبێ، رەنگ نابێ، گەر رەنگ نەبێ، فۆرم نابێ، گەر فۆرم نەبێ، ئەوا کاری هونەری هەر لە بناغەوە ناتەواوە. ئەو شتانە کە زۆر گرنگن، تەنها فۆرم نین. فۆرم کە دروست دەبێ، دەوری هەیە، فەزای هەیە، ئینجا تیشك، رەنگ، حەجم، کۆمپۆزیسیۆن. ئەم توخمانە پێویستە بتوانن پێکەوە لەناو بۆشاییدا جێگیر بن (جا گەر جێگیرێکی ناجێگیریش بن، ئەمەیش دەشێ). هەموو توخمەکانی ناو ئیشەکە پێکەوە فۆرم دروست دەکەن. ئیشکالییەتەکەی فۆرم لەوێدایە، کە ئێمە ئاگامان لە دەوری فۆرم نییە — ئایا من چ فۆرمێك دروست دەکەم؟

کاوە جەلال: زۆر جار دەبینرێ کە مرۆڤ خۆی پەرش دەکاتەوە، ئەمە لە سەرجەم بوارە هونەرییەکاندا بەدی دەکرێ، تەنانەت لە هزریشدا. لێرەدا پرسیارەکە ئاڕاستەی کێشەی فۆرم و خۆهەڵڕشتن دەبێتەوە. ئایا هەست ناکەیت خۆهەڵڕشتن سەروەرە؟

ئاڤان سدیق: بەڵێ، حاڵەتە عاتیفییەکە نەك ئەقلانییەکە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ کەسەکە، بۆ هونەرمەندەکان. لایەنە رۆحییەکە لای ئێمە بەهێزترە، بۆ نموونە لە خۆشەویستیدا، لە پەیوەندیی نێوان ژن و پیاودا. کەسەکە دەکەوێتە ئەوپەڕی شیعراندن و شیعراندنەکەشی ئەوپەڕی ئاماژەیە بۆ حاڵەتە تایبەتییە دەروونییەکانی و بەدەرە لە جیهانی زانستی ئەو شتە، زانستی نووسین، رەسمکردن، رۆمان. ئەوە پێشبینییەکی تەواو زاتی خۆیەتی. ئاخر زات لە لای ئێمە بچووکە، تاك لەنێو کۆمەڵدا کووژێنراوەتەوە. ئەو زاتە بۆیە دروست نەبووە، چونکە ئەوان نەیان

توانیوه حاڵەتێکی ئەوتۆ بهێننە ئاراوە کە تەعمیم ببێتە شتێکی لاوەکی. نەبوونی من بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە. بەڵام لە لای من پرسیارێکی دیکە دروست دەبێ: پرسیاری من و جیهان — من وەك هونەرمەند. من وا باوەڕ دەکەم کە پێویستە شتەکان تەواو لە زاتی هونەرمەند خۆیەوە بێنە دەرێ، من بڕوام بەوە نییە کە کێشە شەخسییەکانی کەسێك ببن بە بیرۆکەی کارێکی هونەری. راستە کە دەشێ کێشە سەخسییەکان پەیوەند بکرێن بە کێشەکانی جیهانەوە، بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێم، کە نەك تەنها پەیوەندکردن بە کێشەکانەوە شیاوە، بەڵکو هەروەها بەو شتانەشەوە کە لە جیهاندا روو دەدەن، بەڵام لێرەدا ناشێ شتە شەخسییە رواڵەتییەکان وەك خۆیان نیشان بدرێنەوە. بێگومان ئەمە دەکەوێتە سەر ئاستی رۆشنبیری، واتا کەس بە چ رۆشنبیرییەك کار دەکات. بەڕاستی گۆڕانی وا هەیە کە زۆر موزعیجە، یان دروستکردنی رەسمی شێخ مەحمود. ئایا جیهان چ ئینتەرەسەیەکی بۆ ئەم رەسمە هەیە؟ ئەم رەسمە شتێکە کە تەنها لە قاڵبێکی بچووکی داخراودا دەمێنێتەوە. بەڵام با لە نموونەیەکی دی بدوێین: بڕوانە تابلۆکانی پیکاسۆ! ئایا ئەو تابلۆیانە گوزارشت نین لە حاڵەتی جەنگێکی ناوخۆ؟ بۆ پیکاسۆ توانیوییەتی ئەو ئێشەی خۆی بەجیهانی بکات و ئێمە ناتوانین؟ ئێمە گەر لە هەڵەبجە و ئەنفال و ئەمە و ئەوەدا ئێش بکەین، ئەوا لە حاڵەتی بچووکدا دەیانبینین، ئێمە ئەوانە لە حاڵەتێکی سیاسیدا دەبینین. گەر هەڵەبجە تەنها وەك هەڵبجە بهێڵرێتەوە و مەوزوعە ئێستێتیکییەکەی، مەوزوعی جوانییەکەی، هونەرییەکەی، پەیوەندییەکەی بە هەموو جیهانەوە، بقرتێنین، ئەوا ئێمە غەدرێکی گەورەی لێدەکەین و کارێکی هونەریش ئەنجام نادەین. گەر لێرەدا زات هوشیاریی لەسەر دەرەوە نەبێ و لە خۆیدا ئیش بکات، ئەوسا ئیشکالییەتێکی هونەریی گەورە دروست دەکات. بەڵام گەر زات لە زاتێتیی خۆیەوە، لە تەنیایی خۆیەوە ئیش بکات، گەر هوشیار بێ لە دەرەوەی شتەکانی خۆی، ئەوسا شتەکانی خۆی بە شێوەیەکی گەورەتر دروست دەکات. من لەم حاڵەتەدا دوو شێوەی من دەبینم. لای ئێمە من نییە و کەچی هەموویان باسی من دەکەن. بەڵام چ منێك؟ ئایا ئەو منە کە گوزارشت لە خۆی دەکات یان منێکی رواڵەتی؟ ئەو منە کە بە هەموو جیهانەوە بەندە یان منێك لەنێو چێوەی چەپاندن و رواڵەتدا؟

پاشکۆ

ژیاننامەی هونەرمەندەکان

گارا

١٩٥٥ لە شۆڕاو / کەرکوك هاتۆتە جیهانەوە

خوێندنی سەرەتایی و ئامادەیی لە کەرکوك

١٩٨٢ تەواوکردنی کۆلێژی زانست، بەشی جیۆلۆجی لە زانکۆی موسڵ

فێربوون و خوێندنی هونەر:

- ١٩٧٣ لای مامۆستا فەخری جەلال / کەرکوك
- ١٩٧٦-١٩٨٢ لای مامۆستایان نەجیب یونس، زرار ئەلقەدۆ، راکان دەبدوب لە زانکۆی موسڵ

هەڵبژاردەیەك لە پیشانگا هاوبەشەکان:

١٩٧٣ قوتابخانەی ئیمام قاسم لەگەڵ ئەیوب شەریف و ئاری بابان (یەکەم پیشانگا)

١٩٧٩ فێستیڤالی زانکۆکانی ئێراق – زانکۆی موسڵ

١٩٨٠ فێستیڤالی زانکۆکانی ئێراق – زانکۆی بەغدا

١٩٨١ فێستیڤالی زانکۆکانی ئێراق – زانکۆی بەسرە

١٩٨٣ پیشانگایەکی هاوبەش لە سورداش

١٩٨٣ پیشانگایەکی هاوبەش لە کۆتەڵ

ساڵانی ١٩٨٧، ١٩٨٨، ١٩٨٩، ١٩٩٠، پیشانگای هاوبەش لە گوندی لۆرهاوپتن لە هەرێمی هێسن/ ئەڵمانیا

١٩٨٨/١٩٨٩/١٩٩٠ پیشانگای ساڵانەی هونەرمەندانی گوێتینگن لە خانەی هونەرمەندان لە شاری گوێتینگن/ئەڵمانیا

١٩٨٨ پیشانگایەکی هاوبەش لە شاری ئاشافنبورگ/ئەڵمانیا، لە گەلەری شاری ئاشافنبورگ

١٩٩٠ لە خانەی هونەر (Kunsthaus) لە هامبورگ/ئەڵمانیا

١٩٩١ گالەری شاری ئاشافنبورگ/ئەڵمانیا

١٩٩١ مۆزەی شار لە شاری سۆفیا/بولگاریا

١٩٩١ ئەنستیتوی گوێتە لە شاری ئەسینا/یۆنان

١٩٩١ گەلەری نواسا (Naussa) لە یۆنان

١٩٩١ مۆزەی تێسالونیکی بۆ هونەری هاوچەرخ لە شاری تێسالونیکی/یۆنان

١٩٩١،١٩٩٢ پیشانگای ساڵانەی یەکێتی هونەرمەندانی فرایبورگ لە شاری فرایبورگ/ئەڵمانیا

١٩٩٣ بینالەی گۆڕینەوەی هزر (EXCHANGE THOUGHT) لە شاری جان مای/تایلاند

١٩٩٦ گەلەری ٦٨١١ لە شاری کۆلۆنیا/ئەڵمانیا

٢٠٠١ Galerie Elisabeth den Bieman de Haas، **لە ئەمستەردام/هۆڵلاند**

٢٠٠٣، ٢٠٠٦ Galerie Largus **لە کۆلۆنیا/ئەڵمانیا**

٢٠٠٥،٢٠٠٦ گەلەری کالیگا لە تونس/تونس

٢٠٠٧ فێستیڤالی هونەری شێوەکاری لە شاری محرس/تونس

هەڵبژاردەیەك لە پیشانگا تایبەتییەکان

١٩٨٠ یەکەم پیشانگا لە مۆزەی هونەر، زانکۆی موسڵ

١٩٨٧ Galerie in der Weststadt **لە شاری هۆخهایم/ئەڵمانیا (یەکەمین پیشانگای تایبەتی لە ئەڵمانیا)**

١٩٩٣ یەکێتی هونەرمەندانی ئازاد لە فرایبورگ/ئەڵمانیا (Freie Künstlergruppe Freiburg**)**

١٩٩٤ و ٢٠٠٤ گالەریی یوتا فینك (Galerie Jutta Fink**) لە هایتەرسهایم / ئەڵمانیا**

١٩٩٦ گالەری ئارتینگ (Galerie arting**) لە شاری کۆلۆنیا/ئەڵمانیا**

١٩٩٧ هۆڵی کونستفۆروم (Kunstforum**) لە شاری بۆن/ئەڵمانیا**

٢٠٠٤ پیشانگایەکی بچووك بە بۆنەی بنینیەوەی شاری کەرکوك پاش ٢٢ساڵ لە قشڵەی شاری کەرکوك.

٢٠٠٥ هۆڵی سەندیکای هونەرمەندان لە شاری کۆلۆنیا/ئەڵمانیا

ئێستا فێرخوازە لە زانکۆی کۆلۆنیا، ئەڵمانیا لە بەشەکانی:

- **مێژووی هونەر**
- **پەروەردەی هونەر**
- **زانستی ئیسلام**

نووسینەکانی:

١- **هونەری شێوەکاری مۆدێرن، هەولێر ٢٠٠٥**

٢- **چەند نووسینێك لە گۆڤارەکانی "یەکگرتن"، "رەهەند"، "شێوەکار"، "ئاینده".**

سەمینارەکانی:

١- **لایەنە لەیەکچووەکان لە نێوان هونەری نازی و هونەری قوتابخانەی ریالیزمی سۆسیالیستی لە سلێمانی و هەولێر (ساڵی ٢٠٠٤)**

٢- **فەزا (راوم) لە هونەری شێوەکاری مۆدێرندا (بلۆك سەمینار) لە شاری سلێمانی**

شیروان خان

١٩٧٩ له سلێمانی / عێراق هاتۆته جیهانەوه

١٩٩٠-١٩٩٥ خوێندن له پەیمانگەی هونەره جوانەکان له سلێمانی

١٩٩٨-٢٠٠١ خوێندن له ئاکادیمیای هونەر، زانکۆی ماینتس/ئەڵمانیا (له لای خانمی پرۆفیسۆر کریستا بیدەربێك)

٢٠٠١-٢٠٠٣ خوێندن له شتێدلشوله (Städelschule) له فرانکفورت (فێرگەی پێگەیاندنی مامۆستا له لای هێرمان نیچ)

هەڵبژاردەیەك لە پیشانگاكان

١٩٩٨ پیشانگایەكی تایبەت ی پەیكەر لە سلێمانی

١٩٩٩ ئینستالاسیۆنی رووناكی لە سلێمانی

١٩٩٩ ئینستالاسیۆن لە مۆزەی شارەوانی لە سلێمانی

٢٠٠٠ سیمپۆزیومی پەیكەر لە رۆم / ئیتالیا

٢٠٠١ سیمپۆزیومی پەیكەر لە سالامانكا /ئیسپانیا

٢٠٠٢ پیشانگای "پۆئیزیس" لە كرۆیتسگانگ ی سانكت شتێفان لە ماینتس/ ئەڵمانیا (پێكەوە لەتەك فرێدهێلم مێنێكس)

٢٠٠٣ پیشانگای تایبەت لە بیففار شتودیۆ لە فرانكفورت ئام ماین / ئەڵمانیا

٢٠٠٣ ئەبزۆلڤێنت لە شتێدلوزیۆم لە فرانكفورت ئام ماین / ئەڵمانیا

٢٠٠٣ ئارت بینالە لە شاریقە

٢٠٠٤ Largus ١٥٠m٢ لە كۆلۆنیا / ئەڵمانیا

٢٠٠٥ پیشانگا لە كونست-شتاتسیۆن لە زانكت پێتەر، كۆلۆنیا / ئەڵمانیا

٢٠٠٦ فێستیڤالی ئینتەرناسیۆنالی فیلم (Tirana International Film) لە تیرانا /ئەلبانیا

هەڵبژاردەیەك لە ڤیدیۆفیلمەكان

٢٠٠٢ ڤیدیۆ ئینستالاسیۆن، بێ ناونیشان، لە ماینتس / ئەڵمانیا

٢٠٠٣ پێرفۆرمانس، بێ ناونیشان، لە عێراق

٢٠٠٥ فیلمی ئێكسپێریمێنتال، گوڵەبەڕۆژە

٢٠٠٦ ڤیدیۆ پێرفۆرمانس، بێ ناونیشان، لە عێراق

٢٠٠٦ فیلمی ئێكسپێریمێنتالی دۆكومێنتار، واتەر وێل (Water Well)

پرۆژەكانی لە چێوەی تاقیگەی هونەر هونەردا (Art Art Labor)

٢٠٠٣ پرۆژەیەك پێكەوە لەتەك د. فرێدهێلم مێنێكس (كونست-شتاتسیۆن زانكت پێتەر، كۆلۆنیا / ئەڵمانیا)

وۆركشۆپ "٦١،٥×٥٨×٤٧،٧" لە عێراق

٢٠٠٥ پرۆژەیەك لەتەك خانم ئوتە مێتا باوەر (پرۆفیسۆر و بەڕێوەبەری MIT Visual Arts Program، لە ئەنستیتوی تەلارسازی، کامبریج / ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا)

٢٠٠٦ پرۆژەیەك پێکەوە لەتەك ئینگۆ مێلەر (ئەنستیتوی گرافیك و هونەری کتێب / لایپتسیگ) و د. فرێدهێلم مێنێکس

٢٠٠٦ پرۆژەیەك پێکەوە لەتەك خانم ئیڤۆن پ. دۆدەرەر (پرۆفیسۆر لە بواری Gander Media Design لە زانکۆی تەکنیکی دیوسلدۆرف)

٢٠٠٦ پرۆژەیەك لەتەك د. مێمەت سیرای (دکتۆر لە کایەی پێرفۆرمانس و تیاتەردا، ئیستەنبول / تورکیا)

٢٠٠٧ پرۆژەیەك لەتەك د. چارلس مێروێزەر (بەڕێوەبەری هونەری و کوراتۆرد) لە بینالەی ٢٠٠٦ ی سیدنی / ئوستڕالیا

٢٠٠٧ - وۆرکشۆپ سەبارەت بە کێشەی راوم (فەزا) پێکەوە لەتەك لێڤێنت کونت (لە عێراق)

- پرۆژەیەك پێکەوە لەتەك هونەرمەندانی کورد لە زانکۆی گرافیك و هونەری کتێب، لایپتسیگ / ئەڵمانیا

ئاڤان سدیق حەسەن

١٩٧٤ لە سلێمانی هاتۆتە جیهانەوە

١٩٩٤ تەواوکردنی دیراسە لە پەیمانگای هونەرە جوانەکان لە سلێمانی

٢٠٠٤ تەواوکردنی دیراسەی هونەری شێوەکاری ئازاد لە زانکۆی یۆهانس گوتنبێرگ (ماینتس/ئەڵمانیا)

پیشانگاکان:

٢٠٠٠ له مۆزەی شارەوانی سلێمانی

٢٠٠١ لەگەڵ پرۆفیسۆر تسینیوك له شاری میونشن/ئەڵمانیا

٢٠٠٢ گالەری M-Art له شاری ڤین/نەمسا

٢٠٠٣ Intern Kunst von Frauen له شاری ڤین/نەمسا

٢٠٠٣ Kunstauktion SOS – Mitmensch له شاری ڤین/نەمسا

٢٠٠٤ Kreuzgang له Sank Stephan له شاریماینتس/ئەڵمانیا

٢٠٠٤ Largus ١٥٠m٢ له شاری كۆلۆنیا/ئەڵمانیا

٢٠٠٥ Kommunale Galerie له شاری دارمشتات/ئەڵمانیا

٢٠٠٧ Yorkshire sculpture Park له یۆركشایر / ئینگلاند

٢٠٠٧ Ferens art Gallery له هەڵ / ئینگلاند

٢٠٠٧ Serpentine Gallery له لەندەن / ئینگلاند

٢٠٠٧ Zeit-Raum له گالەریی سەردەم/ سلێمانی

٢٠٠٩ Kotten Kunsthof له كایزەرسلاوتەرن / ئەڵمانیا

له بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی کوردۆلۆجی

بەرهەمی نووسین

١-فەرهەنگی ڕێزمانی کوردی، د. کەمال میراودەلی.
٢- فەرهەنگی زەویزانی، جەمال عەبدول.
٣-**حركات الخوارج فی غربی إقلیم الجبال وشهرزور والجزیرة الفراتیة:عطا عبدالرحمن محي الدين.**
٤- سۆفیزم و کاریگەریی لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی گەلی کورددا: ١٨٨٠- ١٩٢٥، د. جەعفەر عەلی
٥-**قـضــاء هەڵـەبجــە**، دراسە فی الجغرافیە الإقلیمیە: **عطا محمد علاءالدین.**
٦-ڕۆڵی هۆکــــارە سیاســــییەکان لە دابەشبوونی دانیشتوانی پارێزگای سلێمانیدا: جاسم محەمەد محەمەد
٧-پەیوەندییە سیاسییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیا، ١٩٩١-١٩٩٨: هێرش عەبدوڵڵا حەمەکەریم.
٨-ڕۆژنامەگەریی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپاو ئەمریکا، ١٩٤٩-١٩٩١ ، نەوزاد عەلی ئەحمەد.
٩-هوشیاری کۆمەڵایەتی، فواد تاهیر سادق
١٠-شاری سلێمانی ١٩٣٢-١٩٤٥ ، د. ئاکۆ عەبدولکەریم شوانی.
١١-**إقلیم كوردستان العراق في دائرة السیاسات النفطیة العالمیة، د. محمد رؤوف سعید مهندس زمناكو سعید**
١٢-بەعەرەبکردن لە هەرێمە کوردنشینەکاندا ٦٣- ٨٤٧ ز، رحیم ئەحمەد ئەمین
١٣-**تعریب قضاء خانقین من منظور جیوسیاسي، صلاح الدین انور قیتولي**
١٤-کۆیە، کامەران **طاهر** سەعید
١٥-بوون لە شیعری مەحویدا، د.محەمەد ئەمین عەبدوڵڵا
١٦-شێواز لە شیعری کلاسیکیی کوردیدا، حەمە نوری عمر کاکی
١٧- ئەرمەنۆساید، مامەند ڕۆژە
١٨-کولتوور و ناسۆنالیزم، د. ڕەفیق سابیر
١٩- بنیاتی کارنامەیی لە دەقی نوێی کوردیدا، د. عبدالقادر حمە امین محمد
٢٠-ڕستەی باسمەند لە زمانی کوردیدا، کاروان عومەر قادر
٢١- جیۆگرافیای باشووری کوردستان، د. عەبدوڵڵا غەفوور
٢٢-دابەشبوونی دانیشتوانی شاری هەولێر، فاتیمە قادر مستەف
٢٣- ئیدیۆم چەشنو پێکهاتنی لە زانی کوردیدا، شیلان عومەر حسەین
٢٤-شیعری ناوچەی موکریان، د. عوسمان دەشتی
٢٥-الهجرة والتغیر الدیموغرافی و خطط التنمیة فی العراق اقلیم کوردستان نموذجا، رزگار سعید قادر.
٢٦-بنیاتی ڕووداو لەرۆمانی کوردیی باشووری کوردستاندا، میران جەلال محەمەد
٢٧-هەندێك زانیاری گشتی لە بارەی زمانەوە، ساشوار هەرشەمی
٢٨-هونەرمەندو کولتوور، کاوە جەلال
٢٩/Report on the Sulaimani District of Kurdistan، E.B. Soane.

بەرهەمی وەرگێڕان

١ –کۆمەڵکوژییەکەی دەرسیم، حوسێن یڵدرم، لە سویدییەوە: کاوە ئەمین.

٢-جەنگی عێراق، کاپلان و کریستڵ، لە ئینگلیزییەوە: عەبدولکەریم عوزێری.

٣-یاسا دەستوورییەکانی تورکیا و کورد لە سەردەمی نوێدا، م. ئە. حەسرەتیان، لە روسییەوە: د. دلێر ئەحمەد

٤-سلێمانی ناوچەیەك لە کوردستان، ئی.بی. سۆن، لە ئینگلیزیەوە: مینە.

٥- شەرەفخانی بەدلیسی- سەردەم، ژیان، نەمریی، ێڤگێنیا ڤاسیلیێڤا، لە روسیەوە: د.ئارام عەلی

٦-ریشەی کاریگەرییەکانی بریتانیا لە میسۆپۆتامیادا: زەکی سالّح ، لە ئینگلیزییەوە : کامیل محمەد قەرەداغی

٧-کوردی سوریا، بوونێکی نکوڵی لێکراو، هێریەت مۆنتگومری، لە ئینگلیزییەوە: مینەو و پێشەوا

٨- زمان لە روانگەی رەگەزەوە، کرێستین نۆردێنستام، لە سۆیدییەوە : غازی عەلی خورشید

• گۆڤاری کوردۆلۆجی، ژمارە یەکی ساڵی ٢٠٠٨

• گۆڤاری کوردۆلۆجی، ژمارە دووی ساڵی ٢٠٠٩